

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Karistusõiguse osakond

Dagne Mihkels

Alaealiste õigusrikkujate erikohtlemise reformi mõju alaealiste retsidiivsusele

Magistritöö

Juhendaja:

MA Anna Markina

Tallinn

2022

Sisukord

<i>Sissejuhatus ja eesmärgid</i>	3
1. Alaealiste õigusrikkujate kohtlemise aluseks olevad regulatsioonid	7
1.1. Regulatsioon enne reformi ehk kuni 01.01.2018.....	7
1.2. Regulatsiooni muutmise vajadus.....	10
1.3. Regulatsioon pärast reformi	15
2. Kvantitatiivne uurimus. Alaealiste süüteod Põhja ringkonnaprokuratuuri ja Harju maakohtu lõplikes menetlusotsustes	21
2.1. Uuringu meetodika ja valim	21
2.2. Alaealiste süüteod aastatel 2016-2017 Põhja ringkonnaprokuratuuris lõpetatud kriminaalasjades.....	25
2.3. Alaealiste süüteod aastatel 2018-2019 Põhja ringkonnaprokuratuuris lõpetatud kriminaalasjades.....	27
2.4. Alaealiste süüteod aastatel 2016-2017 Harju maakohtus lõpetatud kriminaalasjades .	29
2.5. Alaealiste süüteod aastatel 2018-2019 Harju maakohtus lõpetatud kriminaalasjades .	30
3. Kvantitatiivne uurimus. Põhja ringkonnaprokuratuuri ja Harju maakohtu mõjutusvahendid ja/või karistused enne ja pärast reformi	33
3.1. Põhja prokuratuuri mõjutusvahendid ja meetmed aastatel 2016-2017	33
3.2. Põhja prokuratuuri mõjutusvahendid ja meetmed aastatel 2018-2019	36
3.3. Harju maakohtus mõjutusvahendid ja karistused aastatel 2016-2017.....	40
3.4. Harju maakohtu mõjutusvahendid ja karistused aastatel 2018-2019.....	41
4. Kvantitatiivne uurimus. Alaealiste retsidiivsus ja seda mõjutavad tegurid	44
4.1. Lõplike menetlusotsuste mõju alaealiste retsidiivsusele enne ja pärast reformi	44
4.1.1. Põhja ringkonnaprokuratuuri 2016/2017 menetlusotsuste mõju alaealiste retsidiivsusele	44
4.1.2. Põhja ringkonnaprokuratuuri 2018/2019 menelussotsuste mõju alaealiste retsidiivsusele	46
4.1.3. Harju maakohtu 2016/2017 kohtuotsuste mõju alaealiste retsidiivsusele	48
4.1.4. Harju maakohtu 2018/2019 kohtuotsuste mõju alaealiste retsidiivsusele	49
4.2. Alaealised, nende taust ja retsidiivsus	52
4.2.1. Põhja prokuratuuris 2016/2017 menetlusotsuse saanud alaealised ja nende retsidiivsus	52
4.2.2. Põhja prokuratuuris 2018/2019 menetlusotsuse saanud alaealised ja nende retsidiivsus	54
4.2.3. Harju maakohtus 2016/2017 menetlusotsuse saanud alaealised ja nende retsidiivsus	54
4.2.4. Harju maakohtus 2018/2019 menetlusotsuse saanud alaealised ja nende retsidiivsus	57
5. Reformi esimeste aastate tulemused reformi algusraskuste kontekstis	59
Kokkuvõte	64
Summary	68
Kasutatud allikad	73

Sissejuhatus ja eesmärgid

01.01.2018 jõustus Eestis alaealiste õigusrikkujate erikohtlemise reform, mille peamine eesmärk oli vähendada alaealiste korduvaid õigusrikkumisi¹. Reformiga muudeti põhjalikult senist alaealiste õigusrikkujate tegelemise süsteemi.² Muutus kogu alaealiste õigusrikkujate kohtlemise kontseptsioon – kui senine süsteem kippus alaealisi õigusrikkujaid pigem karistama³, siis reformiga seati põhimõtteks kujundada noorte õiguskuulekat käitumist eelkõige mittekarakteristlike mõjutusvahenditega, mis lähtuvad konkreetsest noorest, tema probleemidest ja vajadustest⁴. Karistusseadustikus⁵ sedastati üldreegel⁶, et alaealist võib kuriteo eest karistada üksnes siis, kui ühegi mõjutusvahendiga ei ole võimalik mõjutada teda edaspidi hoiduma kuritegude toimepanemisest. Reformiga muudeti kriminaalmenetlus alaealise jaoks kiiremaks, paindlikumaks, eakohasemaks ja lastesõbralikumaks, samuti pandi rõhk taastava õiguse põhimõtete⁷ rakendamisele. Kokkuvõttes soovis seadusandja, et alaealine saaks oma käitumise ja tegude kohta senisest kiiremini riigivõimu reageeringu; et alaealine ka tegelikult mõistaks on tegusid ja nende tagajärgi; et ta võtaks vastutuse oma tegude eest, heastaks või hüvitaks oma teod ning et politsei, prokuratuur ja kohus saaksid alaealist mõjutada lähtuvalt sellest, mis on just selle lapse õigusrikkumise põhjusteks.

01.01.2022 möödus reformi jõustumisest neli aastat. Selle aja jooksul on korduvalt uuritud reformi mitmesuguseid mõjusid. Näiteks tellis justiitsministeerium 2020. aastal Tartu Ülikooli Sotsiaalteaduslike Rakendusuuringute Keskuselt (RAKE) põhjaliku uuringu, et saada ülevaade reformijärgsest menetlus- ja karistuspraktikast ning võimalikest kitsaskohtadest ja probleemidest, aga ka selle kohta, kuidas on sujunud spetsialistide koostöö ja alaealiste

---

¹ Seletuskiri karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse (alaealiste õigusrikkujate kohtlemise muutmise) [453SE] eelnõu juurde. (i.a.), lk 1.

<https://m.riigikogu.ee/download/77708f90-8bbc-4a11-ac51-91b81ec1b628>, viimati külastatud 25.04.2022

² Justiitsministeeriumi avalike suhete talitus. (2021). Alaealiste erikohtlemise reformi esimesed mõjud: täna on vanglas vaid üksikud noored. Justiitsministeerium. <https://www.just.ee/uudised/alaealiste-erikohtlemise-reformi-esimesed-mojud-tana-vanglas-vaid-üksikud-noored-0>, viimati külastatud 09.04.2022

³ Committee on the Rights of the Child. (2017) Concluding observations: Estonia. CRC/C/EST/CO/2-4, 48-49. https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC/C/EST/CO/2-4&Lang=En, viimati külastatud 09.04.2022

⁴ Tamm, K, Surva, L. Noorte õigusrikkujate uuringute kokkuvõte (2021). Justiitsministeerium. https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/jum_2021_noorte_õigusrikkujate_uuringute_kokkuvote.pdf, viimati külastatud 09.04.2022

⁵ Karistusseadustik (KarS). RT I, 21.05.2021, 9.

⁶ KarS § 56 lg 3

⁷ Taastav õigus on mõtteviis, kuidas läheneda konfliktidele ja õigusrikkumistele ning võimaldab tekkinud kahju heastada. Taastava õiguse eesmärk on osapooli tervendada, vähendada teoga kaasnenud emotsionaalset ja materiaalselt kahju, võtta toimepanijal vastutust kannatanu eest, suurendada osapoolte rahulolu ning vähendada seeläbi uute konfliktide tõenäosust.

hindamises kohtueelses menetluses⁸. Samuti tellis justiitsministeerium 2020. aastal Rakendusliku Antropoloogia Keskuselt (RAK) analüüsi, kuidas alaealised õigusrikkujad ise ning nende perekonnad tajuvad, mõtestavad ja kogevad õigusrikkumisele järgnevat menetlusprotsessi⁹.

Kuid seni ei ole uuritud seda, kas reform on täitnud oma peamist eesmärki ehk vähendanud alaealiste korduvaid õigusrikkumisi. Põhjused selleks on olnud lihtsad: esiteks tuli oodata, et reformi jõustumisest mööduks retsidiivsuse hindamiseks piisavalt palju aega; teiseks aga eeldab sellise uuringu tegemine ligipääsu suurele hulgale delikaatsetele isikuandmetele.

Aastal 2022 on lõpuks võimalik teha esimesi järeldusi selle kohta, kuidas on reform retsidiivsusele mõjunud. Nimelt on võimalik vaadelda esimestel reformijärgsetel aastatel (2018-2019) tehtud lõplike menetlusotsuste mõju alaealistele ning uurida alaealiste käitumist järgnevatel aastatel kuni 31.12.2021. Seejärel saab võrrelda saadud näitajaid reformieelsete aastate samade parameetritega.

Magistritöö autor töötab konsultandina Põhja ringkonnaprokuratuuri III osakonnas (mis tegeleb mh alaealiste õigusrikkujatega) ja omab tööst tingituna ligipääsu alaealiste õigusrikkujate delikaatsetele isikuandmetele. Magistritöö tegemiseks vajalik suuremahuline isikuandmete töötlemine mitteavalike andmebaaside nagu Õiguskaitse Statistika Andmebaas (ÕSA), prokuratuuri infosüsteem (PRIS), kohtute infosüsteem (KIS) ning karistusregister abil on kooskõlastatud nii prokuratuuri juhtkonna kui justiitsministeeriumiga.

Magistritöö eesmärgiks ongi selgitada välja, kas alaealiste õigusrikkujate erikohtlemise reform on esimese kahe tööaastaga suutnud vähendada alaealiste retsidiivsust. Töö hüpoteesiks on, et reform on korduvkuritegevust vähendanud. Alaealistena käsitletakse selles magistritöös alaealisi süüvõimelisi isikuid, s.o alaealiseid, kes on süüteo toimepanemise ajal süüdivad¹⁰ ja 14-17 aastat vanad. Vaatlusperioodiks sai valitud kaks aastat, kuna see on alaealise ja ka noore täiskasvanu puhul piisavalt pikk aeg hindamiseks, kas noor inimene on põhimõtteliselt asunud õiguskuulekale teele.

---

⁸ Markina, A., Strömpl, J., Tamm, G., Ilves, K., Luhamaa, K., Ginter, J., Tubelt, E., Puur, S.M., Roos, L., Espenberg, S. (2021). Noorte õigusrikkujate uuring. TÜ Sotsiaalteaduslike Rakendusuuringute Keskus ja Justiitsministeerium.

https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/rake_2021_noorte_oigusrikkujate_uuring.pdf, viimati külastatud 23.04.2022

⁹ Järv, E., Rajaveer, L., Pilvet-Petrov, K. Alaealise õigusrikkuja kasutajateekonna ja kogemuse analüüs. Rakendusliku Antropoloogia Keskus, 2021.

https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/alaealise_oigusrikkuja_kasutajateekonna_ja_kogemuse_analuus_rak_2021_0.pdf, viimati külastatud 23.04.2022

¹⁰ KarS §§ 33, 34

Magistritöö mõõdab ja võrdleb retsidiivsust nelja grupi alaealiste õigusrikkujate seas:

- 1) alaealiste õigusrikkujate osas, kelle suhtes lõpetas Põhja ringkonnaprokuratuur aastatel 2016-2017 kriminaalmenetluse alaealiste komisjoni saatmisega, otstarbekusest või leppimise alusel¹¹;
- 2) alaealiste õigusrikkujate osas, kelle suhtes lõpetas Põhja ringkonnaprokuratuur kriminaalmenetluse aastatel 2018-2019 samade paragrahvide alusel, kuid reformist tulenevate erisuste ja uute võimalustega;
- 3) alaealiste õigusrikkujate osas, kelle suhtes tegi Harju maakohus enne reformi ehk aastatel 2016-2017 süüdimõistva kohtuotsuse;
- 4) alaealiste õigusrikkujate osas, kelle suhtes tegi Harju maakohus pärast reformi ehk aastatel 2018-2019 süüdimõistva kohtuotsuse.

Retsidiivsust hinnates analüüsib töö autor esmalt, milline oli prokuratuuri või kohtu lõpliku menetlusotsuse mõju alaealisele enne ja pärast reformi. Nimelt uurib magistritöö, kui suur osa neist alaealistest pani menetlusotsusele järgneva täpselt kahe aasta jooksul toime mõne uue kuriteo. Väljend „täpselt kahe aasta jooksul“ tähendab siinkohal seda, et kui lõpetamise määrus või kohtuotsus on tehtud näiteks 15.03.2017, siis on selle alaealise puhul vaatlusperioodiks ajavahemik 15.03.2017-15.03.2019. Kui selle ajavahemiku jooksul ei ole alustatud kriminaalasi, milles sama alaealine on kahtlustatav või süüdistatav, ei ole ta magistritöö käsitluse järgi uusi kuritegusid toime pannud ega nõ „tagasi langenud“. Uute menetlustena ei arvesta magistritöö neid kahe aasta jooksul alustatud kriminaalmenetlusi, mis on lõpetatud koosseisuta Kriminaalmenetluse seadustiku¹² (KrMS) § 200, 199¹³ alusel ehk milles alaealisele algselt süüks pandud teod ei ole tõendamist leidnud.

Teiseks analüüsib magistritöö, kui võrd õiguskuulekalt on igapäev neist vaatlusalustest alaealistest käitunud edaspidi kuni 1. jaanuarini 2022. aastal. Alaealistel, kelle suhtes tehti menetlusotsus ajavahemikus 01.01.2016 - 31.12.2017, mõõdab magistritöö retsidiivsust aastatel 2018-2019 ja 2020-2021. Alaealistel, kelle suhtes tehti menetlusotsus ajavahemikul 01.01.2018 – 31.12.2019, mõõdab magistritöö retsidiivsust aastatel 2020-2021. Mõõdikuks on taas asjaolu, kas neil aastail on alustatud mõni uus kriminaalasi, milles sama alaealine on kahtlustatav või süüdistatav.

---

¹¹ KrMS §§ 201, 202, 203-1

¹² Kriminaalmenetluse seadustik (KrMS). RT I, 22.12.2021, 45.

¹³ KrMS § 199 sätestab kriminaalmenetlust välistavad asjaolud, näiteks kriminaalmenetluse aluse puudumine; KrMS § 200 aga sedastab, et kui ilmnevad kriminaalmenetlust välistavad asjaolud, kriminaalasi lõpetatakse.

Magistritöö koosneb neljast osast. Esimene osa annab ülevaate regulatsioonidest, mis olid aluseks alaealiste kohtlemisel kriminaalmenetluses enne reformi ja pärast reformi ning käsitleb põhjusi, miks oli alaealiste õigusrikkujate erikohtlemise reform vajalik. Teises osas analüüsib magistritöö, milliseid kuritegusid ja mis asjaoludel panid toime alaealised, kelle osas tegid Põhja ringkonnaprokuratuur ja Harju maakohus aastatel 2016-2017 ning 2018-2019 lõpliku menetlusotsuse. Kolmandas osas analüüsitakse, kuidas menetlesid Põhja ringkonnaprokuratuur ja Harju maakohus eelmises peatükis välja toodud kuritegusid enne ja pärast reformi ning milliseid mõjutusvahendeid ja/või karistusi alaealiste osas kasutati. Neljandas osas mõeldab töö autor prokuratuuri ja kohtu tehtud menetlusotsuste mõju ja alaealiste retsidiivsust järgnevatel aastatel. Selles peatükis antakse ülevaade võrdlusperioodidel Põhja ringkonnaprokuratuur ja Harju maakohus lõpliku menetlusotsuse saanud alaealistest ning vaadeldakse, kui võrd õigskuulekalt on nad käitunud järgnevatel aastatel kuni 01.01.2022.

Märksõnad: *karistusõigus, alaealiste õigusrikkumised, retsidiivsus, alaealiste õigusrikkujate erikohtlemise reform, mõjutusvahendid, kriminaalmenetluse lõpetamine*

1. Alaealiste õigusrikkujate kohtlemise aluseks olevad regulatsioonid

1.1. Regulatsioon enne reformi ehk kuni 01.01.2018

Riigikohus on aastal 2006 tõdenud, et Eesti õigussüsteem ei tunne iseseisvat alaealiste karistusõigust ning alaealiste (vanuses 14-17 eluaastat) toime pandud kuritegusid menetletakse samadel alustel nagu täiskasvanute poolt toimepanduid. Siiski toimus alaealiste tegude menetlemine ka enne alaealiste õigusrikkujate erikohtlemise reformi teatavate erisustega.¹⁴

Arusaam, et alaealiste kuritegevust tuleb käsitleda täiskasvanutest teistmoodi, jõudis Euroopas inimeste teadvusesse 20. sajandi alguses. Franz von Liszti sotsioloogilise koolkonna ja Rahvusvahelise Kriminologistikaühingu esindajad jõudsid järeldusele, et käitumishälvetega lapsed ja noorukid on pigem ühiskonnatingimuste ja valekasvatuse ohvrid. Selle spetsiifilise sotsiaalse probleemi lahendamiseks hakati karistusõiguses kasutama kasvatusideed, mille eesmärk on karistamise asemel õigusrikkujaid ümber kasvatada. Uue arusaamaga tulid karistusõigusesse alaealiste suhtes eriregulatsioonid (Saksamaa, Šveits, Rootsi jne), noortekohtud (Saksamaa), abikoolid (EV), kasvatuslikud mõjutusvahendid ja alaealiste asjade komisjonid (Vene NFSV, Eesti NSV).¹⁵ Nõukogude ajal töötasid Eesti NSV-s alaealiste asjade komisjonid ja miilitsa lastetoad ehk alaealiste asjade inspeksioonid. Taasiseseisvunud Eestis loodi noorsoopolitsei talitus ning 1998. aastal alustasid tööd alaealiste komisjonid, mis tegutsesid kuni 1. jaanuarini 2018.¹⁶ Seega kasutati alaealiste puhul lisaks karistamisele mingil määral mõjutusvahendeid alates nõukogude ajast, mil töötasid alaealiste komisjonide eellased alaealiste asjade komisjonid.¹⁷

Ka enne alaealiste õigusrikkujate reformi, sh aastatel 2016-2017 võimaldas õigussüsteem 14-17-aastaste noorte puhul prokuröri otsustada, kas saata alaealine kohtu ette või lõpetada tema suhtes kriminaalmenetlus, ning kohtul otsustada, kas süüdimõistmisel alaealist karistada või kasutada tema puhul mõjutusvahendeid. Tulenevalt kriminaalmenetluse seadustiku §306 lõige 1 punktist 8 oli kohtul alaealise süüdistatava puhul alati kohustus kaaluda, kas noort inimest karistada või kasutada tema puhul mõjutusvahendeid. Mõjutusvahendite kohaldamine kohtu

---

¹⁴ RKKKo 3-1-1-43-06 p 13.

¹⁵ Pärn, M. (2018). Alaealiste õigusrikkujate erikohtlemine. *Prokuratuuri aastaraamat*.
<https://www.prokuratuur.ee/et/alaealiste-õigusrikkujate-erikohtlemine>, viimati külastatud 25.04.2022

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ Pilv, T. Alaealiste komisjonide poolt kohaldatavad mõjutusvahendid: süsteem ja tulemuslikkus. Magistritöö. Juhendaja prof Jaan Sootak. Tartu, 2012

poolt tähendas enne reformi, et alaealine kanti ka karistusregistrisse. Sealt kustutati tema andmed siis, kui mõjutusvahendi lõppemisest möödus kaks aastat¹⁸.

Kokkuvõtvalt oli enne reformi 14-17-aastase õigusrikkujaga tegelemisel järgmised võimalused.

Esiteks oli prokuratuuril võimalik kriminaalasi lõpetada KarS § 201 lg 2 alusel ning saata alaealine õigusrikkuja koos tema kohta kogutud toimikuga alaealiste komisjoni. Alaealiste komisjoni sai suunata 7–17 aasta vanuse nooruki, kes pani toime õigusvastase teo või ei täitnud koolikohustust. Seitsmest liikmest koosnev komisjon valis ja määras noorukile karistuse asemel mõjutusvahendi. Prokurör suunas alaealiste komisjoni 14–17-aastaseid noori, kes olid toime pannud kuriteo ja kelle puhul prokurör leidis, et seda noort inimest saab mõjutada ka ilma karistamiseta või kohtu poolt mõjutusvahendeid kasutamata. KrMS § 201 lg 2 kohaldamisel kutsus prokurör nooruki koos seadusliku esindajaga enda juurde, vestles alaealisega kuriteo tagajärgedest, noore võimalustest elus ja tema käitumise valikutest. Seejärel lõpetas prokurör kriminaalmenetluse määrusega ja saatis nooruki alaealiste komisjoni mõjutusvahendi kohaldamiseks. Teisisõnu anti lapsele eksimus andeks ja võimaldati tal elu jätkata „puhta lehena“.¹⁹

Alaealiste komisjoni võimalused ja pädevuse määras 1998. aastast kehtinud alaealise mõjutusvahendite seadus (AMVS)²⁰. Komisjon sai näiteks alaealist hoiatada, kohustada teatud eriklassis käima, saata psühholoogi, psühhiaatri või mõne muu spetsialisti vastuvõtule ja kohustada alluma ravile, samuti sai suunata last mõnda sotsiaalprogrammi või tegema ÜKT-d, aga kohtu nõusolekul ka „kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste kooli“ ehk nõ erikooli. Elukohajärgsesse alaealiste komisjoni võis noore saata tulenevalt KrMS § 274 lõikest 3 ka kohus, kui vabastas alaealise süüdimõistmise järel KarS §-1 87 kohaldades karistusest, kuid soovis jätta sobiva mõjutusvahendi valimise komisjoni otsustada. Tulenevalt AMVS § 12 lõikest 3 pidid komisjoni kuuluma haridus-, sotsiaal- ja tervishoiualase kogemuse isikud, politseiametnik ning kriminaalhooldusametnik.

Teiseks sai prokuratuur alaealise kriminaalasja lõpetada oportuniteediga KrMS § 202 alusel, seda eeldusel, et tegu on teise astme kuriteoga, teo toimepanija süü ei ole suur ning menetluse jätkamiseks puudub avalik huvi. Oportuniteediga lõpetamisel tuli alaealisel või tema seaduslikul esindajal hüvitada tekitatud kahju (nii varaline kui vahel ka mittevaraline), tasuda menetluskulud ning täita talle määratud kohustus, mis seisnes kas ÜKT-tundide täitmisel või

---

¹⁸ Lähtuvalt enne reformi kehtinud karistusregistri seaduse § 24 lg 1 p-st 3

¹⁹ Pärn, M. (2018). Alaealiste õigusrikkujate erikohtlemine. *Prokuratuuri aastaraamat*.

<https://www.prokuratuur.ee/et/alaealiste-oigusrikkujate-erikohtlemine>, viimati külastatud 25.04.2022

²⁰ Alaealise mõjutusvahendite seadus (AMVS). RT I 1998, 17, 264. (kehtetu).

kindla rahasumma maksmises üldsuse huvides. Lisaks oli võimalik kohustada alaealist läbima mõni tema mõjutamiseks vajalik sotsiaalprogramm või ravi.

Kolmandaks oli prokuratuuril võimalik alaealise kriminaalasi lõpetada leppimise tõttu (KarS §203¹ alusel), eeldusel, et kannatanu on sellega nõus, tegu on teise astme kuriteoga ja teo asjaolud on selged. Lepitus on maailmas üks levinuimaid taastava õiguse meetodeid. See aitab ühekorraga tagada nii kogukonna, kahju kannatanud isiku, kui õigusrikkumise toime pannud isiku vajadusi²¹, aidates õigusrikkujal saada ülevaate enda tegude põhjustest ja tagajärgedest ning soodustades vastutuse võtmist tähendusrikkal viisil.²² Sel juhul toimus lepitaja vahendusel teo toime pannud alaealise ja kannatanu vaheline kohtumine ja nõ leppimine, kus üks sai ära rääkida, mida ta kuriteo tagajärjel tundis ja mis olid tagajärjed, teine sai aga selgitada, miks ta teo toime pani. Lepituse puhul võttis teo toimepanija endale teatud kohustused, nagu näiteks kohustuse vabandust paluda kannatanult, võtta edaspidi ravimeid (näiteks psüühikahäire puhul), kohustuse mitte tarbida alkoholi, kohustuse käituda kannatanuga viisakalt ja lugupidavalt, kohustuse ööbida kodus. Seega valiti lisakohustus lähtuvalt konkreetse teoni viinud asjaoludest ja eesmärgist, et tegu ei korduks.

Neljandaks oli võimalus esitada alaealisele süüdistus ja saata ta kohtu ette. Kohtus süüdimõistmisel omakorda oli kohtul võimalik mõista alaealisele rahaline karistus, mõista talle karistuseks vangistus, tingimisi vangistuse kas käitumiskontrolliga või ilma, asendada vangistus ÜKT tegemise kohustuse, elektroonilise valve või raviga või vabastada alaealine KarS § 87 alusel karistusest ja kohaldada talle mõjutusvahendit. Mõjutusvahenditeks olid käitumiskontrollile allutamine (vastavalt KarS §-le 75), sotsiaalprogrammi läbimine, hoiatus ja noortekodusse või nõ erikooli paigutamine. Käitumiskontrollile allutamine kujutab endast alaealise suunamist kriminaalhooldusametniku järelevalve alla ilma, et talle mõistetakse tingimisi vangistust. Rahalise karistuse osas sätestas KarS § 44 lg 5, et alla 18-aastasele isikule, kel puudub rahaline sissetulek, ei mõisteta rahalist karistust. Rahalist karistust oli võimalik asendada vangistuse, ÜKT või sõltuvusraviga. KarS § 45 lõige 2 piiras (ja piirab ka praegu) alaealise mõistetava tähtjalise vangistuse pikkust, lubades mõista maksimaalselt kümneaastase vangistuse. Alaealise puhul oli arusaadavalt keelatud ka KarS § 54 lg 2 alusel tema riigist väljasaatmine.

KarS § 87 alusel karistusest vabastada sai kohus alaealise piiratud süüvõime korral ehk juhul, kui alaealise „kõlbelise ja vaimse arengu tase ning tema võime oma teo keelatusest aru saada

---

²¹ United Nations Office on Drugs and Crime. Handbook on Restorative Justice Programmes. Criminal Justice Handbook Series. New York 2006, lk 6

²² *Ibid*, lk 8

või oma käitumist vastavalt sellele arusaamale juhtida“ oli piiratud. Riigikohus on sedastanud, et karistusseadustik eeldab, et alaealine on alates 14. eluaastast küll süüvõimeline (KarS § 33), kuid tema süüvõime on piiratud. Tegemist ei ole piiratud süüdivusega KarS § 35 mõttes, vaid just ebapiisava sotsialiseeritusega²³. Isegi kui alaealine saab aru enda teo keelatusest, et tähenda see, et ta suudaks täiel määral enda käitumist vastavalt sellele arusaamisele juhtida. Alaealine ei pruugi täiel määral eristada lubatud ja keelatud ning täielikult aduda oma tegude tagajärgi. Iseäranis aktuaalne on see küsimus juhul, kus alaealine paneb süüteo toime vahetult pärast karistatavasse ikka jõudmist. Seetõttu tuleb igakordselt tuvastada, kas alaealine oli enda vaimse ja kõlblise arengu tasemelt võimeline aru saama oma teo keelatusest ja vastavalt sellele arusaamisele käituma. Riigikohus rõhutas, et eriti oluline on selle arvestamine grupiviisiliste süütegude korral, kui tuleb otsustada, kas selles osalenud alaealine oli piisavalt iseseisev langetama täielikke omavastutuslikke otsuseid või pani ta süüteo toime grupisiseste sidemete toimetel, nõ kaasajooksikuna.²⁴

Valiku, kas saata alaealine kohtusse, lõpetada tema kriminaalasi oportuuniteediga, lepitusega, või saata noor hoopis alaealiste komisjoni, tegi prokuratuur aastatel 2016-2017 lähtuvalt toime pandud teost ja selle asjaoludest, toimepanija taustast. Riigi peaprokuröri 2007. aasta juhis prokuröridele soovitas kuni 17-aastase noore puhul kohaldada KrMS § 201 sätteid; 17-aastaste puhul aga KrMS § 202 sätteid ja ÜKT-d kuni 50 tundi.²⁵ Kui ÜKT-d sai näiteks määrata ka alaealiste komisjon, siis erinevus seisnes tundide arvus: alaealiste komisjon sai noorele õigusrikkujale määrata 10-50 tundi ÜKT, kuid oportuuniteediga oli võimalik alaealisele kohustuseks panna isegi kuni 240 tundi ÜKT. Lepitust aga kasutati (ja kasutatakse ka praegu) peamiselt juhtudel, kui teo toimepanija ja kannatanu on omavahel tuttavad, puutuvad ka edaspidi kokku ja on võimalik nendevahelised pinged ära maandada.

1.2. Regulatsiooni muutmise vajadus

21. sajandi alguses asuti Euroopas aktiivselt alaealiste kuritegevuse ja sellele reageerimise teemadega tegelema. Uute soovitude ja standarditega tulid välja nii Euroopa Nõukogu, Euroopa Liit kui ÜRO. Näiteks jõudis Euroopa Nõukogu 2011. aastal avaldatud raportis²⁶

---

²³ RKKKo 3-1-1-43-06 p 13.2

²⁴ *Ibid*

²⁵ Riigi peaprokuröri 29.07.2007 juhis „Alaealiste erikohtlemine kriminaalmenetluses“ nr RP-1-4/07/8, (kehtetu) https://www.prokuratuur.ee/sites/www.prokuratuur.ee/files/elfinder/article_files/Riigi%20peaprokur%C3%B6ri%20juhis-%20alaealiste%20C3%BChetaoliseks%20erikohtlemiseks%20krim.menetluses%2028.06.2007.pdf

²⁶ Euroopa Nõukogu. (2011). Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice. <https://rm.coe.int/16804b2cf3>, viimati külastatud 13.04.2022

järeldusele, et alaealiste õigusrikkujate kohtlemine Euroopa õigussüsteemides on endiselt täiesti puudulik: infot ei edastata eakohaselt, puudu on selgitustööst, lapses tekitab tema kohtlemine hirmu, nõrk on perekonna ja lähedaste kaasatus ning menetlusprotsessid on lapse jaoks ebasobiva pikkusega ja kurnavad. Samas raportis seati eesmärgiks jõuda lapsesõbraliku ja last kaasava õigussüsteemi toimimiseni.²⁷ Mitmetes Euroopa riikides hakati laste õigussüsteeme reformima. Aluseks võeti ennekõike järgmised suunad: võimalusel minimaalne sekkumine ja õigussüsteemist väljasuunamine (*diversion*); taastava õiguse praktikate laialdane kasutamine ja õigussüsteemi sekkumistesse integreerimine; vabaduse võtmise (vahistus, arest, vangistus) erandlik kohaldamine. Läbiva teemana toodi esile vajadus lapse individuaalse hindamise järele, mis aitaks välja selgitada lapse erivajadused ja riskid ning hinnata mõjutusvahendi sobivust.²⁸

Alaealised õigusrikkujad on abivajavad lapsed. Teiste riikide uuringud on näidanud, et 65-75 protsenti neist kannatab vaimse tervise häirete all ja 20-30 protsenti tõsiste käitumishäirete all, 60 protsenti alaealistest kurjategijatest on läbi elanud psühholoogilise trauma.²⁹ 2014. aastal Maarjamaa Hariduskolleeegiumis (toonases Kaagvere erikoolis), Tallinna Laste Turvakeskuses ja Viru Vanglas viibivate laste seas tehtud uuringus³⁰ tuvastati, et 98 protsendil lastest esines käitumishäireid (tõrges-trotsliku käitumise määr 74%, düssotsiaalse isiku kriteeriumitele vastamine 60%); 60% vastas alkoholisõltuvuse kriteeriumitele, 38% arvestatava ainetest sõltuvuse kriteeriumitele ning 62% lastest esines aktiivsus- ja tähelepanuhäire³¹. Uuring tuvastas, et kinnises lasteasutuses viibivate laste peretaust oli üldjuhul väga probleemne, lapsed olid kogunud emotsionaalset hüljatust ning vaimset ja füüsilist vägivalda. Sageli oli neil lastel diagnoosimata ja ravimata psüühikahäired, mis on tinginud probleemset käitumist, sildistamist koolis, kooliedu puudumist ja trotsi ning selle tulemusena koolikohustuse mittetäitmist ja eri

---

²⁷ Markina, A., Strömpl, J., Tamm, G., Ilves, K., Luhamaa, K., Ginter, J., Tubelt, E., Puur, S.M., Roos, L., Espenberg, S. (2021). Noorte õigusrikkujate uuring. TÜ Sotsiaalteaduslike Rakendusuuringute Keskus ja Justiitsministeerium, lk 18.

https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/rake_2021_noorte_oigusrikkujate_uuring.pdf, viimati külastatud 23.04.2022

²⁸ Tamm, K; Salla, K-A. (2016). Laste toime pandud süütegudele reageerimise analüüs, lk 9

https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/tamm_k_salla_k_a_2016_laste_toime_pandud_suutegudele_reageerimise_analuus.pdf, viimati külastatud 23.04.2022

²⁹ Kretschmar, J.M., Tossone, K., Butcher, F., & Marsh, B. (2018). Examining the impact of a juvenile justice diversion program for youth with behavioral health concerns on early adulthood recidivism. *Children and Youth Services Review*, 91, 168–176.

<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0190740917307478>, viimati külastatud 23.04.2022

³⁰ Luuk, A., Tiko, A., Luuk, H., Luuk, K., Sova, H., Kollamaa Rander, K. Kinnises asutuses viibivate laste kognitiivsete ja isiksuslike omaduste ning vaimse tervise, sõltuvuskäitumise ja sotsiaalse tausta uuringu lõpparuanne. Balti Kriminaalpreventsiooni ja Sotsiaalse Rehabilitatsiooni Instituut ja IP Tehnoloogia OÜ ning IP Tehnoloogia Konsultatsioonid OÜ. Tallinn 2014.

https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/lopplik_aruanne_luhi_1.pdf, viimati külastatud 23.04.2022

³¹ *Ibid*, lk 6.

laadis riskikäitumist. Suur osa lastest oli kogenud posttraumaatilist stressi, enamasti tulenevalt kogetud seksuaalsest vägivallast.³² Õigusrikkumisi toime pannud lapse defineerib otseselt abivajava lapsena lastekaitseseadus³³, mille § 26 järgi vajab abi ka laps, kelle käitumine ohustab tema enda või teiste isikute heaolu. Kui lapse käitumise taga on psüühikahäired või muud probleemid, mida ei tuvastata ega lahendada, ei ole võimalik saavutada ka püsivaid muudatusi lapse käitumises³⁴.

Tasapisi hakkasid Eestis toimuma muutused nii ametnike arusaamades kui õiguspraktikas lähtudes rahvusvahelistest soovitustest, mis rõhutasid alaealiste õigusrikkujate puhul mittekarakteristlike sekkumiste eelistamist karistamise asemel. Näiteks hakati aasta aastalt laste kriminaalajades menetlusi rohkem lõpetama (2005: 54%; 2015: 76%) ja kohtusse saadetavate juhtumite osakaal vähenes järjest (2005: 46%; 2015: 24%).³⁵ Üha laiemalt jõudis alaealiste õigusrikkujatega tegelevate praktikute teadvusesse arusaam taastava õiguse positiivsest mõjust. Aastal 2006 oli Euroopa Liit jõudnud seisukohale, et õigussüsteem võiks (ja mitte ainult laste puhul) olla mitte kahjutasul põhinev, vaid heastav ja taastav süsteem.³⁶ See arvestaks nii ohvri, teo toimepanija kui ka kogukonna huve, kaasates nad konflikti lahendusse nii, et kahju saaks heastatud, pooled jõuaks leppimiseni ning tugevneks ühiskonna turvatunne.

Taastava õiguse põhimõtte toetub lähenemisele, et kuritegu on rikkumine isiku või kogukonna vastu, mitte riigi vastu. Seega on riigi rolliks eelkõige kaasata ja suunata osapooli, et ohvri huvid oleks arvestatud ja süüdistatav heastaks oma tekitatud kahju, ning vajadusel pakkuda osalistele abi, et vältida edasisi kannatusi ja süütegusid. Laste süütegude lahendamisel rõhutatakse eriliselt just vastutusele orienteeritud lähenemisviisi, mille kohaselt tuleks neilt nõuda põhjustatud kahju hüvitamist või heastamist.³⁷ Ainult juhul, kui laps saab päriselt aru, mida tema tegu kellegi teise jaoks tähendas, saab temas tekkida vastutustunne ning soov edaspidi teisiti käituda. Last ei ole võimalik panna teo eest vastutust võtma ähvarduste või

---

³² Seletuskiri sotsiaalhoolekande seaduse ja sellega seonduvate seaduste muutmise seaduse eelnõu juurde, lk 18. <https://eelvoud.valitsus.ee/main/mount/docList/00a3007e-ce22-474f-b6df-54af0c465e96#Rhehgwht>, viimati külastatud 23.04.2022

³³ Lastekaitseseadus. RT I, 12.12.2018, 49

³⁴ Seletuskiri sotsiaalhoolekande seaduse ja sellega seonduvate seaduste muutmise seaduse eelnõu juurde, lk 18. <https://eelvoud.valitsus.ee/main/mount/docList/00a3007e-ce22-474f-b6df-54af0c465e96#Rhehgwht>, viimati külastatud 23.04.2022

³⁵ Tamm, K; Salla, K-A. (2016). Laste toime pandud süütegudele reageerimise analüüs, lk 32 https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/tamm_k_salla_k-a_2016_laste_toime_pandud_suutegudele_reageerimise_analuus.pdf

³⁶ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus „Laste kuritegevuse ennetamine, laste kuritegevuse käsitlemise viisid ja alaealisi käsitleva õigussüsteemi roll Euroopa Liidus (2006/C 110/13), Euroopa Liidu Teataja C 110, 09.05.2006, lk 0075-0082

³⁷ Tamm, K; Salla, K-A. (2016). Laste toime pandud süütegudele reageerimise analüüs, lk 42 https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/tamm_k_salla_k-a_2016_laste_toime_pandud_suutegudele_reageerimise_analuus.pdf

hirmutamise ja ebamugavustunde tekitamisega, sest sellisel juhul jääb sund väliseks ning lapse enda sees ei teki siirast soovi edaspidi teisiti käituda.³⁸ Kuid näiteks aastal 2016 tuli justiitsministeeriumil tõdeda, et Eestis ei järgita ikka veel kriminaalmenetluses taastava õiguse põhimõtteid. Kahju hüvitamise või heastamise asemel oli 2016. aastal süüteo menetlusliku reageerimise lahendiks valdavalt karistus, väärteomenetluses rahaträhv.³⁹

Alaealiste süütegude põhjused on valdavalt ealised või sotsiaalsed, millest esimesed ei nõua alati sekkumist ja mis mööduvad iseenesest, teiste puhul tuleks aga reageerida probleemile, mis on õigusrikkumiseni viinud.⁴⁰ Alaealiste delinkventsus erineb täiskasvanute õigusvastasest käitumisest nii põhjuste poolest kui ka seeläbi, et alaealiste õigusrikkujate käitumist saab tulemuslikumalt korrigeerida kui täiskasvanute oma.⁴¹ Alaealiste õigusrikkujate puhul ei ole alati tegemist arenguhäirete või kasvatusvigadega, vaid ka ealiste iseärasustega, millest nõ „kasvatakse välja“. Alaealiste puhul tuleb arvesse võtta nende sõltuvust situatsioonist, samuti sotsialiseerumiskursi. Ühiskonnas kehtivad normid on tihti vastuolulised ning noortel on neis keerulisem orienteerida kui täiskasvanutel, seda just nende kogematususe tõttu.⁴² Laste riskikäitumine on paljuski ealine iseärasus, millele vale intensiivsusega reageerimine võib õigusrikkumise toimepanemise riski hoopis suurendada.⁴³

Alaealiste kerge mõjutuvus tähendab sedagi, et näiteks vangistus võib katkestada alaealise sidemed normaalse eluga, tekitades läbikukkumise tunde ning frustratsiooni-meeleolu, mille tõttu alaealine kaotab üldse huvi ja motivatsiooni endas õiguskuuleka sättumuse kujundamiseks. Sellegipoolest tuli enne reformi tõdeda, et alaealist karistati vangistusega väga sageli ning KarS § 87 alusel vabastas kohus alaealise karistusest ülimalt harva.⁴⁴ Eesti alaealiste õigusrikkujate süsteemi uurinud ÜRO Laste õiguste konventsioon (LÕK) leidis 2017. aastal, et

---

³⁸ United Nations Office on Drugs and Crime. Handbook on Restorative Justice Programmes. Criminal Justice Handbook Series. New York 2006, lk 8.

³⁹ Tamm, K.; Salla, K.-A. (2016). Laste toime pandud süütegudele reageerimise analüüs, lk 42
https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/tamm_k_salla_k-a_2016_laste_toime_pandud_suutegudele_reageerimise_analuus.pdf

⁴⁰ Ibid, lk 2.

⁴¹ Saar, J. (2003). Õigusvastane käitumine alaealisena ja kriminaalsed karjäärid (Eestis aastatel 1985-1999 tehtud longituuduuringu andmetel). Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, lk 88-89.

⁴² Sootak, J. Alaealiste kriminaalvastutus – õigusdogmaatika ja seadusandluse eripära. Eesti Jurist, 1994/1, lk 36.

⁴³ Tamm, K., Salla, K.A. (2016). Laste toime pandud süütegudele reageerimise analüüs, lk 3.
https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/tamm_k_salla_k-a_2016_laste_toime_pandud_suutegudele_reageerimise_analuus.pdf

⁴⁴ Markina, A., Strömpl, J., Tamm, G., Ilves, K., Luhamaa, K., Ginter, J., Tubelt, E., Puur, S.M., Roos, L., Espenberg, S. (2021). Noorte õigusrikkujate uuring. TÜ Sotsiaalteaduslike Rakendusuuringute Keskus ja Justiitsministeerium, lk 28
https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/rake_2021_noorte_oigusrikkuja_te_uuring.pdf, viimati külastatud 23.04.2022

alaealiste erikohtlemine kriminaalmenetluses ei sisalda piisavalt taastavat õigust ning laste erikohtlemisel kasutatavad meetmed on endiselt karistusliku iseloomuga.⁴⁵

2016. aastal tõdes sotsiaalministeeriumis koostatud eelnõu seletuskiri⁴⁶, et laste korduvkuritegevuse ennetamiseks tuleb püüelda selles suunas, et lapsel tekiks toime pandud teo ja selle tagajärgede ees vastutus, ning kui lapse teo taga on suur abivajadus, siis see abivajadus tuleb tuvastada ja anda lapsele tõhusat abi. Oli lõplikult selgeks saanud, et alaealiste komisjonid ei ole tegelikult tõhusad oma eesmärkide täitmisel. Alaealiste komisjonid ülesanne oli lapse ärakuulamine täiskasvanute kolleegiumi ees, mis on lapsele ebameeldiv ja hirmutav kogemus ega pakkunud lapsele võimalust turvalises ja rahulikus õhkkonnas oma probleeme avada.⁴⁷ Üks olulisemaid probleeme alaealiste komisjonide töös oli see, et õigusrikkumisest kuni alaealise komisjoni jõudmiseni kulus palju aega. Kui alaealise suunas komisjoni prokurör, oli see aeg keskmiselt 181 päeva.⁴⁸ Kuna ajavahemik oli nii pikk, ei seostanud alaealine mõjutusvahendit enam oma õigusrikkumisega ning mõjutusvahendi tõhusus jäi kesiseks. Tulenevalt AMVS § 12 lõikest 3 pidid komisjoni kuuluma haridus-, sotsiaal- ja tervishoiualase kogemuse isikud, politseiametnik ning kriminaalhooldusametnik, seega teoreetiliselt oli tegemist spetsialistide koguga. Tegelikuses oli komisjonide liikmete seas sageli inimesi, kelle haridus ja ettevalmistus ei olnud sugugi alati sobivad noorele inimesele sobivate mõjutusvahendite üle otsustama.⁴⁹

Alaealiste komisjonid mõjusid lastele heidutavalt ega olnud toetavad, komisjoni liikmed kippusid tänitama. Alaealisel õigusrikkujal endal ei olnud võimalik seal enda seisukohta avaldada. Reeglina rääkisid seal täiskasvanud ning laps lihtsalt kannatas selle aja ära.⁵⁰ Vormiliselt ei olnud alaealiste komisjoni näol tegu küll karistuse, vaid mõjutusvahendiga, kuid olemuselt mõjus alaealiste komisjon lastele pigem karistusena. Mõjutusvahendi tõhusus sõltub aga muu hulgas sellest, kui hea kontakt alaealisega saadakse ja kuivõrd teda suudetakse sisemiselt motiveerida.

---

⁴⁵ Committee on the Rights of the Child. (2017). Concluding Observations: Estonia. CRC/C/EST/CO/2-4, 48-49. <https://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6OkG1d%2fPPRiCAqhKb7yhsg8Y0p7NmOrn%2bdqGyNmnoTJeVxjF5T3Ulfm7jM2UvJ1B05nYqF8TnqFFFRas2xSc7V3f10hdCG5Wwn7m8ua7y%2bDZn%2fLXzgZ78pRO%2f1nr1xt>, viimati külastatud 13.04.2022.

⁴⁶ Seletuskiri sotsiaahoolekande seaduse ja sellega seonduvate seaduste muutmise seaduse eelnõu juurde, lk 3. <https://eelvoud.valitsus.ee/main/mount/docList/00a3007e-ce22-474f-b6df-54af0c465e96#RhehgwhT>, viimati külastatud 23.04.2022

⁴⁷ *Ibid*, lk 37.

⁴⁸ Pilv, T. Alaealiste komisjonide poolt kohaldatavad mõjutusvahendid: süsteem ja tulemuslikkus. Magistritöö. Juhendaja prof Jaan Sootak. Tartu, 2012, lk 38.

⁴⁹ *Ibid*, lk 33.

⁵⁰ Prins, H. Alaealiste kriminaalmenetluses ja karistusõiguses toimunud reform ja selle mõju. Magistritöö. Juhendaja MA Anna Markina. Tallinn, 2019, lk 34.

Probleemse käitumisega lapse puhul on vajalik, et õigus- ja sotsiaalhoolekande institutsioonid kasutaksid sekkumismeetodeid, mis toetavad alaealise lõimumist ja arengut, et temast saaks lõpuks toimetulev ja seaduskuulekas kodanik. Lõimumise aluseks on aga lapse osalemisõiguse esikohale seadmine, sest ei saa eeldada, et passiivse objektina käsitletud lapsest areneb oma tegusid mõtestav ja nende eest vastutust võttev inimene.⁵¹

Nii otsustas Eesti lähtuda rahvusvahelistest soovitudest (Euroopa Nõukogu soovitudest⁵², EL direktiiv 2016/800⁵³ ning LÕKi üldkommentaariid) ning viis läbi alaealise õigusrikkujate erikohtlemise reformi.

1.3. Regulatsioon pärast reformi

Alaealiste õigusrikkujate erikohtlemise reform jõustus 01.01.2018.

Reformi eesmärk oli kiire, paindliku ja eakohase lähenemise tagamine, et ennetada laste ja noorte edasisi õigusrikkumisi. Reformiga sooviti muuta õigussüsteem lapsesõbralikumaks ning soodustada taastava õiguse rakendamist. Lähtuti põhimõtetest, et õigusrikkumisi toime pannud laste ja noorte puhul rakendatakse arengule vastavaid ja kasvatuslikke mõjutusvahendeid; sekkumise valik tuleb teha vastavalt lapse vajadustele ja riskidele ning sekkuda seejuures minimaalsel vajalikul määral.⁵⁴

Põhirõhk pandi sellele, et riik reageeriks vastavalt iga alaealiste riskidele ja vajadustele, alaealised võtaks vastutuse toime pandud tegude eest ning riigi reageerimine toimuks võimalikult kiiresti.⁵⁵ Selleks muutus 01.01.2018 kehtetuks alaealiste mõjutusvahendite seadus ja kadusid alaealiste komisjonid. Komisjonide asemel hakkasid mõjutusvahendeid kohaldama

---

⁵¹ Markina, A., Strömpl, J., Tamm, G., Ilves, K., Luhamaa, K., Ginter, J., Tubelt, E., Puur, S.M., Roos, L., Espenberg, S. (2021). Noorte õigusrikkujate uuring. TÜ Sotsiaalteaduslike Rakendusuuringute Keskus ja Justiitsministeerium, lk 29

https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/rake_2021_noorte_oigusrikkujate_uuring.pdf, viimati külastatud 23.04.2022

⁵² Euroopa Nõukogu (2011). Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice. <https://rm.coe.int/16804b2cf3>, viimati külastatud 13.04.2022

⁵³ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2016/800, 11. mai 2016, mis käsitleb kriminaalmenetluses kahtlustatavate või süüdistatavate laste menetluslike tagatise. (2016). Euroopa Liidu Teataja, L 132.

<https://eurlex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016L0800&from=EN>, viimati külastatud 13.04.2022

⁵⁴ Markina, A., Strömpl, J., Tamm, G., Ilves, K., Luhamaa, K., Ginter, J., Tubelt, E., Puur, S.M., Roos, L., Espenberg, S. (2021). Noorte õigusrikkujate uuring. TÜ Sotsiaalteaduslike Rakendusuuringute Keskus ja Justiitsministeerium, lk 18

https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/rake_2021_noorte_oigusrikkujate_uuring.pdf, viimati külastatud 23.04.2022

⁵⁵ Seletuskiri karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus (alaealiste õigusrikkujate kohtlemise muutmise) [453 SE] eelnõu juurde, lk 1.

menetlejad (prokurörid). Sellise vaheastme kadumine andis võimaluse reageerida alaealise õigusrikkumisele kiiremalt.

Esmalt sedastati KarS §-i 56 lisatud lõikega 3 üldreegel, et alaealist võib kuriteo eest karistada üksnes siis, kui ühegi mõjutusvahendiga ei ole võimalik mõjutada teda hoiduma edaspidi kuritegude toimepanemisest. See tähendab, et kui kuriteo on toime pannud alaealine isik, peab kohus alati esmalt kaaluma mõjutusvahendi kasutamist, ning karistamine tuleb kõne alla alles siis, kui mõjutusvahend ei saa oma eesmärki täita. Seega seoti alaealisele mitte ainult vangistuse, vaid üldse väärteo- või kriminaalkaristuse kohaldamine otseselt KarS § 87 sätestatud mittekaristuslike mõjutusvahenditega⁵⁶. Tõsi, kohustus kaaluda karistamise asemel mittekaristuslikku mõjutusvahendit oli kohtul ka varem KrMS § 306 lg 1 p 8 alusel. Reformiga aga kirjutati mittekaristusliku mõjutusvahendi kohaldamise nõue märksa kategoorilisemas vormis juba KarSi, mis muutis alaealise kriminaalkorras karistamise materiaaõiguslikult üldse subsidiaarseks⁵⁷.

Riigikohus on juba aastal 2006 rõhutanud⁵⁸, et kuigi klassikalise arusaama kohaselt on karistusõigus suunatud esmajoones teole, mitte täideviijale – karistusõigusliku hinnangu andmise aluseks on üldjuhul isiku poolt toime pandud tegu, mitte isik ise, ja karistuse aluseks on esmajoones isiku süü, siis alaealiste puhul on rõhuasetus teistsugune: rõhuasetus on, vastupidi, teo toime pannud alaealisel, tema isikul ja isiksusel, mitte tema poolt toime pandud teol ja selle raskusel. Alaealise puhul on esmatähtsad just eripreventiivsed (kasvatuslikud) eesmärgid. Seejuures tuleb lähtuda eeldusest, et alaealise poolt toime pandud kuritegu on episoodilist, juhuslikku laadi. Karistusõiguse ülesandeks on alaealise puhul just uue kuriteo toimepanemise ärahoidmine, tema sotsiaalne järeleaitamine ning integratsioon; karistusõiguse vahendusel toimub nõ pedagoogilise defitsiidi tasakaalustamine. Alaealise mõjutamise eesmärgiks on seega kasvatamine, mitte karistamine.⁵⁹

Teiseks täiendati reformiga alaealistele suunatud mittekaristuslikke mõjutusvahendeid (KarS § 87). Kui enne reformi kehtinud alaealise mõjutusvahendite loetelu nimetas viite vahendit: hoiatus, käitumiskontroll, noortekodusse või erikooli paigutamine ja sotsiaalprogrammi suunamine; siis uues loetelus on neid kümme: lisandusid kahju hüvitamine, sõltuvusravi,

---

⁵⁶ Markina, A., Strömpl, J., Tamm, G., Ilves, K., Luhamaa, K., Ginter, J., Tubelt, E., Puur, S.M., Roos, L., Espenberg, S. (2021). Noorte õigusrikkujate uuring. TÜ Sotsiaalteaduslike Rakendusuuringu Keskus ja Justiitsministeerium, lk 30
https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/rake_2021_noorte_oigusrikkuja_te_uuring.pdf, viimati külastatud 23.04.2022

⁵⁷ *Ibid*, lk 31

⁵⁸ RKKKo 3-1-1-43-06 p 13.1

⁵⁹ *Ibid*

lepitusteenus, üldkasulik töö, liikumisvabaduse piirang või muu isiku poolt võetav kohustus. Eraldi loetelud on kehtestatud kuriteo ja väärteo korral kohaldatavatele mõjutusvahenditele. Osa mõjutusvahendeid – sõltuvusravi, lepitusteenus ja üldkasulik töö, samuti muu kohustuse võtmine – on vabatahtlikult võetavad.⁶⁰

Käitumiskontrollile allutatakse isik kuni üheks aastaks. Käitumisnõuete täitmata jätmise korral võib kriminaalhooldusametnik teha hoiatuse, kohus võib pikendada kohtrolli aega ühe aasta võrra või kohustusi muuta. Liikumispiirangut kohaldatakse samuti kuni aastaks, elektroonilist järelevalvet kuni kuueks kuuks. Kinnisesse lasteasutusse paigutatakse alaealine kuni aastaks; sotsiaalhoolekande seaduse (SHS) alusel on võimalik asutuses viibimise perioodi aasta kaupa pikendada.⁶¹

Enne reformi kehtinud materiaaõigus ja kriminaalmenetlus ei näinud ette noore täiskasvanu erikohtlemist. Küll sisaldas aga vastavaid erisätteid vangistuseseaduse (VangS) 3. ptk, mille § 77 kohaselt on noor kinnipeetav isik, kes karistuse täitmisele pööramise ajal on noorem kui 21-aastane. Vangistuses peetakse noortevanglas või tavavangla noorteosakonnas eraldi: nooremaid kui 15-aastasi; 15–16-aastasi; 16–18-aastasi ja 18–21-aastasi. 30.12.2019. aastal jõustunud vangistuseseaduse muudatusega, millega võeti üle Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv (EL) 2016/800, võimaldati vanglas nn eraldihoidmise printsiipidest teha erandeid, kui see on vajalik seoses õppimise, töötamise või muu tegevusega või kui alaealise eraldamine täiskasvanutest on vastuolus alaealise huvidega (VangS § 12 lg 5).⁶²

2018. aasta reformi käigus toodi ka materiaalsesse karistusõigusesse noore täiskasvanu mõiste. Muudeti juba KarS § 87 pealkirja, mis räägib lisaks alaealisele ka noorest täiskasvanust. Täpsemalt näeb aga selle sätte lõige 7 ette, et paragrahvis ettenähtud mõjutusvahendeid (välja arvatud hoiatus ja kinnisesse lasteasutusse paigutamine) võib kohaldada ka isiku suhtes, kes oli kuritegu toime pannes 18-20 aastat vana, st täisealine. Kui KarS §-i 87 seni kehtinud redaktsioon lubas kohaldada mõjutusvahendeid isikule, kes oli alaealine nii teo kui ka kohtuotsuse tegemise ajal, siis uus redaktsioon alaealisust enam kohtuliku arutamise ajal ei nõua.⁶³

---

⁶⁰ Markina, A., Strömpl, J., Tamm, G., Ilves, K., Luhamaa, K., Ginter, J., Tubelt, E., Puur, S.M., Roos, L., Espenberg, S. (2021). Noorte õigusrikkujate uuring. TÜ Sotsiaalteaduslike Rakendusuuringu Keskus ja Justiitsministeerium, lk 31

https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/rake_2021_noorte_oigusrikkuja_te_uuring.pdf, viimati külastatud 23.04.2022

⁶¹ *Ibid*, lk 32

⁶² *Ibid*

⁶³ Markina, A., Strömpl, J., Tamm, G., Ilves, K., Luhamaa, K., Ginter, J., Tubelt, E., Puur, S.M., Roos, L., Espenberg, S. (2021). Noorte õigusrikkujate uuring. TÜ Sotsiaalteaduslike Rakendusuuringu Keskus ja Justiitsministeerium, lk 32

Reform tõi alaealistega tegelevatele prokuröridele uued võimalused. Kuna alaealiste komisjonid kadusid, anti komisjonide ülesanne alaealist positiivselt mõjutada üle prokuröridele. Kui prokurör jõudis materjalide põhjal järeldusele, et alaealist saab mõjutada veel ilma kohtusse saatmata, sai prokurör lõpetada kriminaalmenetluse KrMS § 201 alusel, valides ise lähtuvalt alaealise isikust ja isiksusest võimaluse, kuidas seda noort inimest aidata, et ta rohkem kuritegusid toime ei paneks.

KrMS § 201 uue redaktsiooni kohaselt sai prokurör alaealisena teo toime pannud isikut hoiatada ja vajadusel kasutada järgmisi kohustusi:

- 1) 10–60 tundi üldkasulikku tööd;
- 2) kuriteoga tekitatud kahju hüvitamine või heastamine;
- 3) sotsiaalprogramm;
- 4) sõltuvus- või muu ravi;
- 5) lepitusteenus;
- 6) muu asjakohane kohustus.

Just see viimane punkt – muu asjakohane kohustus – annab prokuröridele teoreetilise võimaluse leida igale lapsele täpselt tema vajadusi arvestav, just tema iseloomuomadusi ja probleeme silmas pidav nn rätseplahendus, mis töötaks.

Prokuratuur määrab valitud kohustuse täitmiseks tähtaja, mis ei või olla pikem kui kümme kuud. Kui isik ei täida määratud tähtaja jooksul talle pandud kohustust, võib prokuratuur kriminaalmenetluse määrusega uuendada.

Kriminaalmenetlust lõpetades on prokurörid kohustatud selgitada õigusrikkujale ka tema teo olemust ja lõpetamise alust. Ka menetluse lõppedes peab laps mõistma, et tegu ei ole ilma tagajärgedeta, et tegu oli vale ja samal viisil edasi käituda ei tohi. Tähtis on see, et laps mõjutusvahendite kohaldamisel tunneks enda vastutust kordasaadetu ees.⁶⁴

Olulise muudatusena võimaldab reform kohaldada vahistamise asemel kinnisesse lasteasutusse paigutamist. Kui varem tuli alaealine kriminaalmenetluse eest põgenemise või kuritegude jätkuva toimepanemise ohu korral vahi alla võtta, siis reformi järel võib kohus määrata, et vahi alla võtmine asendatakse alaealise kinnisesse lasteasutusse paigutamise, märkides vahistamismääruses kinnise lasteasutuse, kuhu alaealine vahistatu paigutatakse. Alaealise

---

https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/rake_2021_noorte_oigusrikkuja_te_uuring.pdf, viimati külastatud 23.04.2022

⁶⁴ Prins, H. Alaealiste kriminaalmenetluses ja karistusõiguses toimunud reform ja selle mõju. Magistritöö. Juhendaja MA Anna Markina. Tallinn, 2019, lk 10

vahistatu, kes rikub kinnises lasteasutuses viibimise tingimusi, võib kinnise lasteasutuse juhi ettekande alusel ja kohtu loal viia üle vanglasse vahistust kandma (KrMS § 131 lg 3² ja 3³).⁶⁵ Selline asenduskinnipidamine loetakse analoogiliselt vahistamisega karistuse kandmise ajaks. Muudatuse eesmärk on vähendada alaealiste kokkupuudet vanglasüsteemiga, eriti juhtudel, kui kinnipidamisaeg oleks ainus aeg, mil alaealine vanglas viibis. Muudatus vähendab võimalust, et alaealine võib nn vangikultuuri üle anda suletud lasteasutusele või alaealise kogukonnale. Samas võimaldab kinnine lasteasutus vangla asemel paremaid tingimusi alaealiste kinnipeetavate eriravi jaoks. Vahistamise ajaks kinnisesse lasteasutusse paigutamine võimaldab tagada alaealistele vahistatutele paremaid tingimusi erikohtlemiseks, kaasates neid suuremal määral õppe- ja arendustegevusse. Seeläbi kaasnevad muudatusega mõjud ka alaealise õigusrikkuja individuaalsele arengule. Samuti aitab vanglakogemuse puudumine vältida alaealiste suhtes negatiivse hoiaku tekkimist ja tema sildistamist. Kinnisesse lasteasutusse paigutamise korral säilitab alaealine vahistamise ajal ka parema kontakti oma lähedastega.⁶⁶

Alaealise mõjutamiseks sobiva meetme rakendamise järel saab prokuratuur teavitada alaealisest kohaliku omavalitsuse lastekaitset, kes vajadusel korraldab edasiste lastekaitsemeetmete kohaldamise, mis tulenevad lapse konkreetsest abivajadusest.⁶⁷ 2016. aastal jõustunud lastekaitseseadus (LasteKS) § 26 defineerib abivajava lapse ning selle kohaselt on abivajav ka selline laps, kelle käitumine ohustab tema enda või teiste isikute heaolu. Seega on alaealine õigusrikkuja abivajav laps, kellega kohalikul omavalitsusel on kohustus tegeleda, keskendudes lapse halva käitumise sügavamate põhjuste leidmisele. Kohalikel omavalitsustel on kohustus ise arendada välja ja pakkuda lapsele vajalikke teenuseid ning seda peab rahaliselt toetama ka riik.⁶⁸ Abi osutamisel abivajavale lapsele järgitakse juhtumikorralduse põhimõtteid, sh on oluline ka võrgustikutöö ning koostatakse lapsele tema abivajadusest lähtuv juhtumiplaan (LasteKS § 29)⁶⁹

---

⁶⁵ Ginter, J., Sootak, J. Alaealiste karistusõiguse reform Eestis: materiaalõigus, menetlus ja sotsiaaltöö. *Juridica*, 2019/3, lk 210.

⁶⁶ Seletuskiri karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse (alaealiste õigusrikkujate kohtlemise muutmise) [SE 453] eelnõu juurde, lk 32. <https://m.riigikogu.ee/download/77708f90-8bbc-4a11-ac51-91b81ec1b628>, viimati külastatud 25.04.2022

⁶⁷ *Ibid*, lk 19

⁶⁸ Rammus, K. „Muudatused alaealiste õigusrikkujate kohtlemise süsteemis toetavad noore abivajajaga tõhusamat tegelemist”. <https://www.just.ee/uudised/muudatused-alaeealiste-oigusrikkujate-kohtlemise-susteemis-toetavad-noore-abivajajaga>, viimati külastatud 22.04.2022

⁶⁹ Markina, A., Strömpl, J., Tamm, G., Ilves, K., Luhamaa, K., Ginter, J., Tubelt, E., Puur, S.M., Roos, L., Espenberg, S. (2021). Noorte õigusrikkujate uuring. TÜ Sotsiaalteaduslike Rakendusuuringute Keskus ja Justiitsministeerium, lk 38 https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/rake_2021_noorte_oigusrikkujate_uuring.pdf, viimati külastatud 23.04.2022

Varasema seaduse kohaselt ei saanud sotsiaalse rehabilitatsiooni teenusele juurdepääsu lapsed, kellel oli suur vajadus abi järele, kuid kes ei olnud rikkumisi toime pannud. Reform peaks tagama, et juurdepääs teenusele otsustatakse lapse olulise abivajaduse alusel.⁷⁰ KOV lastekaitse peab hindama reformi järgselt lapse abivajadust ja peaks andma prokurörile otsustamiseks lisainfot selle kohta, millistes tingimustes alaealine elab ning mis võib olla põhjuseks, miks laps kuritegusid toime paneb.⁷¹ KOV peab abivajavast lapsest teadasaamisel viivitamatult hindama lapse abivajadust ja pakkuma meetmeid lapse abistamiseks. KOV peab hindama lapse füüsilist, tervislikku, psühholoogilist, emotsionaalset, sotsiaalset, kognitiivset ja hariduslikku seisundit ning teda kasvatava isiku vanemlikke oskuseid.⁷²

Reformi järgselt on endiselt võimalik lõpetada alaealiste menetlusi prokuratuuris ka kannatanuga leppimise tõttu (KrMS § 203¹ alusel) ja oportuuniteediga (KrMS § 202 järgi). Nende paragrahvide olemus ja sisu ei muutunud.

---

⁷⁰ Ginter, J., Sootak, J. Alaealiste karistusõiguse reform Eestis: materiaalõigus, menetlus ja sotsiaaltöö. *Juridica*, 2019/3, lk 211

⁷¹ Prins, H. Alaealiste kriminaalmenetluses ja karistusõiguses toimunud reform ja selle mõju. Magistritöö. Juhendaja MA Anna Markina. Tallinn, 2019, lk 54

⁷² Seletuskiri sotsiaalhoolekande seaduse ja sellega seonduvate seaduste muutmise seaduse eelnõu juurde, lk 5. <https://eelvoud.valitsus.ee/main/mount/docList/00a3007e-ce22-474f-b6df-54af0c465e96#Rhehgwht>, viimati külastatud 23.04.2022

2. Kvantitatiivne uurimus. Alaealiste süüteod Põhja ringkonnaprokuratuuri ja Harju maakohtu lõplikes menetlusotsustes

2.1. Uuringu meetodika ja valim

Magistritöö jaoks valimi saamiseks võttis töö autor Õiguskaitse Statistika Andmebaasist (ÕSA) välja kriminaalasjade numbrid, nimed ja isikukoodid kõigi nende alaealiste kohta, kelle suhtes tehti aastatel 2016-2017 ja 2018-2019 Põhja ringkonnaprokuratuuris ja/või Harju maakohtus lõplik menetlusotsus. Täpsemalt hankis töö autor magistritöö valimi järgmiselt: päring ÕSA kohtueelse menetluse tulemuste alajaotuses andis andmed prokuratuuri poolt kohtusse saadetud ning prokuratuuri poolt lõpetatud toimikute kohta. Päringu täpsustus võimaldas saada kätte Põhja ringkonnaprokuratuuris menetletud asjad aastatel 2016-2017 ja 2018-2019. ÕSA väljastas aruande, millest võttis töö autor välja täpsema info isikute kohta, saades päringu vastusena neil aastatel Põhja prokuratuuris kohtueelses menetluses olnud isikute detailaruande. Saadud detailaruande tabelis võimaldas filtri kasutamine välja selekteerida isikud, kes olid teo toimepanemise ajal alaealised.

Parema võrdlemise huvides koostas töö autor neli alaealistega valimit: prokuratuuris aastatel 2016-2017 lõpetatud kriminaalasjad, prokuratuuris aastatel 2018-2019 lõpetatud kriminaalasjad, kohtus aastatel 2016-2017 lõpetatud kriminaalasjad ja kohtus aastatel 2018-2019 lõpetatud kriminaalasjad. Nimetatud valimites olid kõigi neil aastatel Põhja ringkonnaprokuratuuris ja Harju maakohtus lahendatud alaealiste isikute kriminaalasjade numbrid; kahtlustatavate/süüdistatavate nimed ja isikukoodid, kvalifikatsioonid ja lõpetamise alused. Esialgu oli valimites kokku 910 menetlusotsust, seejuures oli hulga alaealiste kohta neil aastatel tehtud mitmeid menetlusotsuseid mitmetes kriminaalasjades, osadel juhtudel nii kohtus kui prokuratuuris. Valimist eemaldas töö autor need kriminaalasjad ja isikud, kus menetlus oli lõpetatud KrMS §§ 199, 200 alusel ehk koosseisuta, samuti kriminaalasjade lõpetamised KrMS § 203 alusel⁷³, sest sellel alusel lõpetamise määruse saanud alaealised kajastuvad kohtus lahenduse saanud kriminaalasjades.

---

⁷³ KrMS § 203 lg 1. Kui kriminaalmenetluse ese on teise astme kuritegu, võib prokuratuur kahtlustatava või süüdistatava ja kannatanu nõusolekul taotleda, et kohus kriminaalmenetluse lõpetaks, kui 1) selle kuriteo eest mõistetav karistus oleks tühine, võrreldes kahtlustatavale või süüdistatavale mõne teise kuriteo toimepanemise eest mõistetud või eeldatavalt mõistetava karistusega; 2) selle kuriteo eest karistuse mõistmist ei ole oodata mõistliku aja jooksul ning kui kahtlustatavale või süüdistatavale muu kuriteo toimepanemise eest mõistetud või eeldatavalt mõistetav karistus on piisav karistuse eesmärkide saavutamiseks ja avaliku menetlushuvi rahuldamiseks.

Seejärel täiendas töö autor valimeid põhjalikult käsitsi, tehes ükshaaval iga alaealise ja iga kriminaalasja kohta päringud prokuratuuri infosüsteemi PRIS, vajadusel ka kohtute infosüsteemi (KIS) ning karistusregistrisse. Tabelitesse sai kirja järgmine info:

- iga alaealise eelnev menetlusajalugu (käesolevale kuriteole eelnev kriminaalajalugu arv, varasemad kvalifikatsioonid, varasemad kriminaalkaristused, varasemad väärteokaristused);
- iga menetlusotsuse ja kriminaalasja detailid (teo asjaolud, toimepanemise asjaolud, millise sekkumise või karistusega menetlus lõpetati);
- konkreetse menetlusotsuse mõju: kas täpselt kahe aasta jooksul menetlusotsuse tegemise kuupäevast pani alaealine toime mõne uue teo, mille osas alustati kriminaalmenetlust (nö tagasilangemine);
- tagasilangemise asjaolud (kui palju uusi kriminaalasju oli kahe aasta jooksul, kui kiiresti toimus tagasilangemine, kas teod muutusid raskemaks)

Kogutud infost lähtuvalt analüüsib magistritöö, milliseid kuritegusid alaealised olid toime pannud; kuidas Põhja ringkonnaprokuratuur ja Harju maakohus neid kuritegusid enne reformi ja pärast reformi lahendasid; milliseid lõplikke menetlusotsuseid tehti ning milliseid mõjutusvahendeid ja/või karistusi rakendati enne ja pärast reformi. Samuti analüüsib magistritöö, kuidas mõjusid need mõjutusvahendid ja/või karistused alaealiste retsidiivsusele enne reformi ja kuidas pärast reformi.

Kuna osade alaealiste suhtes tehti vaatlusalustel aastatel mitmeid lõplikke menetlusotsuseid⁷⁴, koostas töö autor eraldi tabelid isikute kohta, et teha täpselt selgeks, kui paljude individuaalsete ja kordumatute alaealiste isikute kohta tehti neil aastatel menetlusotsus Põhja ringkonnaprokuratuuris ja Harju maakohus ning kuidas läks neil alaealistel edaspidi: kuivõrd õiguskaualekalt käitus iga konkreetne alaealine järgnevatel aastatel kuni 1. jaanuarini 2022.

Kokkuvõttes jäi valimisse:

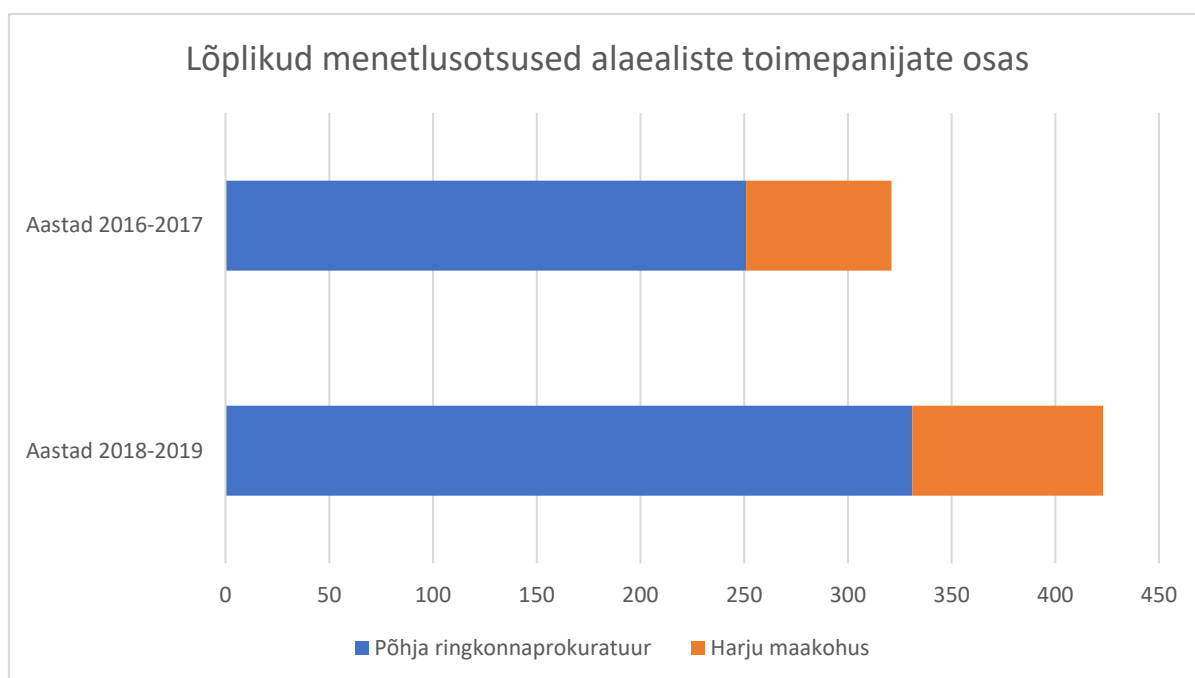
- 251 lõplikku menetlusotsust, mille Põhja ringkonnaprokuratuur tegi aastatel 2016-2017 (kriminaalasi lõpetatud KrMS § 201, 202 või 203¹ alusel);
- 331 lõplikku menetlusotsust, mille Põhja ringkonnaprokuratuur tegi aastatel 2018-2018 (kriminaalasi lõpetatud KrMS § 201, 202 või 203¹ alusel);

---

⁷⁴ Näiteks on prokuratuur lõpetanud ühe ja sama alaealise osas ühe kriminaalasja jaanuaris 2016 KrMS § 201 alusel, teise kriminaalasja juulis 2017 KrMS § 202 alusel, kolmanda kriminaalasja aga saatis prokuratuur 2018. aastal kohtusse, kus tehti süüdimõistev kohtuotsus.

- 92 lõplikku menetlusotsust, mille tegi Harju maakohus aastatel 2016-2017 (kohtuotsus või kohtumäärus kriminaalasja lõpetamise kohta KrMS § 202 alusel);
- 70 lõplikku menetlusotsust, mille tegi Harju maakohus aastatel 2018-2019 (kohtuotsused).

Seega on valimis kokku 774 menetlusotsust. Tegemist on kõikse valimiga, kus kajastuvad ammenduvalt kõik nimetatud ajaperioodil ja alustel Põhja ringkonnaprokuratuuris ja Harju maakohtus tehtud lõplikud menetlusotsused.

Joonis 1. Alaealiste suhtes tehtud lõplikud menetlusotsused Põhja prokuratuuris ja Harju maakohtus

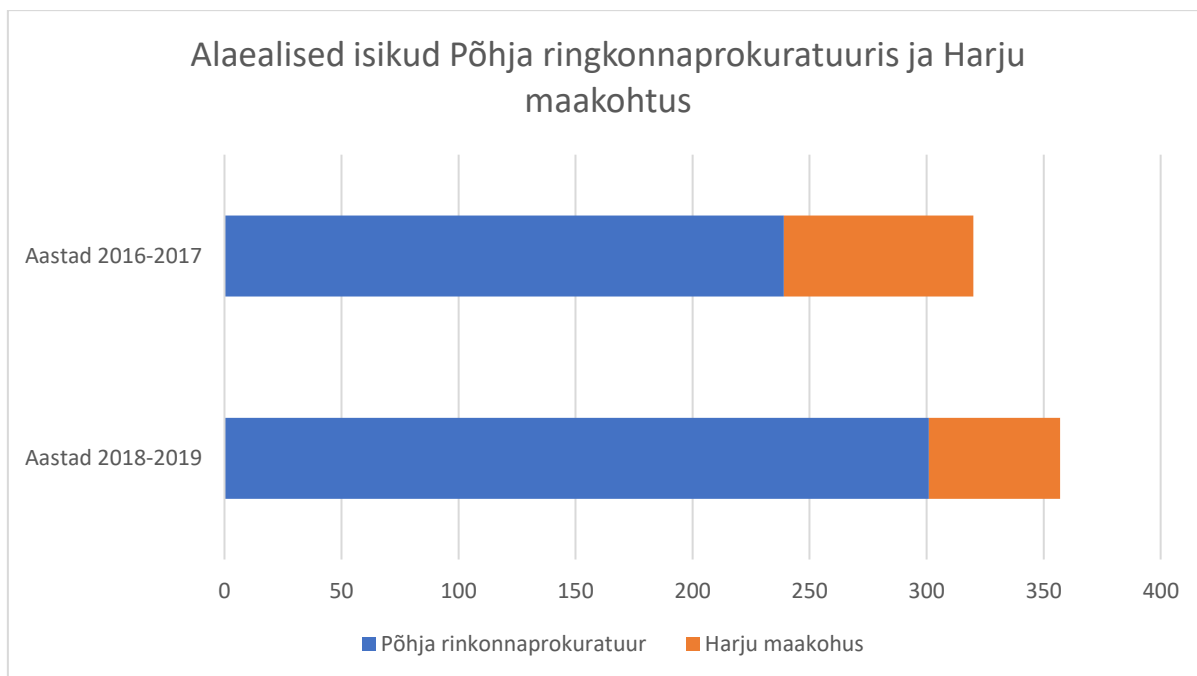
Allikas: ÕSA, magistritöö

Isikutena on vaatluse all:

- 239 kordumatut alaealist, kelle suhtes lõpetati kriminaalasi Põhja ringkonnaprokuratuuris aastatel 2016-2017;
- 301 kordumatut alaealist, kelle suhtes lõpetati kriminaalasi Põhja ringkonnaprokuratuuris aastatel 2018-2019;
- 81 kordumatut alaealist, kelle suhtes tegi Harju maakohus süüdimõistva otsuse või lõpetas menetluse aastatel 2016-2017;

- 56 kordumatut alaealist, kelle suhtes tegi Harju maakohus süüdimõistva otsuse või lõpetas menetluse 2018-2019.

Seega on isikutena valimites kokku 678 alaealist.

Joonis 2. Kordumatud alaealised, kelle suhtes tegi Põhja prokuratuur ja Harju maakohus aastatel 2016/2017 ja 2018/2019 mõne lõpliku menetlusotsuse

Allikas: ÕSA, magistritöö

2.2. Alaealiste süüteod aastatel 2016-2017 Põhja ringkonnaprokuratuuris lõpetatud kriminaalasjades

Aastatel 2016-2017 lõpetas Põhja ringkonnaprokuratuur alaealiste osas KrMS §§-de 201, 202 või 203¹ alusel kriminaalasja kokku 251 juhul.

Valdavas enamuses lõpetas prokuratuur nimetatud alustel teise astme kuritegudega⁷⁵ kriminaalasju, kuid esines ka mõni üksik esimese astme kuritegu: väljapressimine KarS § 214 lg 2 järgi (kahel juhul) ning röövimine KarS 200 järgi (kuuel juhul). Esimese astme kuritegudega kriminaalasjade osakaal oli 3,2 protsenti kõigist neil aastail Põhja ringkonnaprokuratuuris lahenduse leidnud alaealiste kriminaalasjadest.

Enim panid 14-17-aastased toime varavastaseid süütegusid (esines 40,6 protsendis lõpetamise määrustest) ning isikuvastaseid süütegusid (35,9 protsendis määrustes). Levinuimad teod olid kehaline väärkohtlemine KarS § 121 järgi (kolmandik ehk 33,9 protsenti kõigist Põhja prokuratuuris lõpetamistest) ning vargused KarS § 199 järgi (pea neljandik ehk 23,1 protsenti kõigist Põhja prokuratuuris lõpetamistest). Enamasti läksid lõpetamisele kriminaalasjad, kus alaealine oli toime pannud ühe teo, kuid pisut enam kui viiendikul (22,3 protsendil) juhtudest oli kuritegusid või kuriteoepisoode kriminaalasjas mitu: näiteks oli alaealine toime pannud mitmeid varguse-episoode ja peksmise. Süstemaatilise varguse koosseis (KarS § 199 lg 2 p 9) eeldab küll vähemalt kolme episoodi, kuid sageli oli pisivarguse toime pannud alaealisel varasemalt nõ „arvel“ kaks väärtegu KarS § 218 järgi, nii et kriminaalasi käis siiski vaid ühe episoodi kohta.⁷⁶ Markantseimaks juhtumiks episoodide mõttes oli üks kriminaalasi, kus alaealised panid toime vastavalt 20 ja 30 episoodiga poevarguse, kasutades ära iseteeninduskassat ja poes töötavat tuttavat, tekitades lõpuks kahju pea 3000 euro väärtuses.

Varavastaste tegude puhul oli lisaks vargustele sageli tegu ka näiteks sõidukite nõ ärandamisega (asja omavolilise kasutamisega KarS § 215 järgi), mida tuli ette kümnendikul (10,4 protsendil) juhtudest, samuti omastamisega (KarS § 201). Isikuvastaste süütegude puhul oli valdavas enamuses tegu kehalise väärkohtlemisega (KarS § 121), kuid ka ähvardamisega (KarS § 120). Avaliku rahu vastased süütegusid pandi toime kuuendikul (14,7 protsendil) juhtudest; valdavas enamuses seisnesid need teod avaliku korra raskes rikkumises (KarS § 263), kuid ka sissetungimises (KarS § 266). Avaliku usalduse vastaseid süütegusid esines 7,2 protsendil

---

⁷⁵ Tulenevalt KarS § 4 lõikest 2 on esimese astme kuritegu süütegu, mille eest on karistusseadustikus füüsilisele isikule raskeima karistusena ette nähtud tähtajaline vangistus üle viie aasta või eluaegne vangistus. Vastavalt lõikele 3 on teise astme kuritegu süütegu, mille eest on karistusena ette nähtud tähtajaline vangistus kuni viis aastat või rahaline karistus.

⁷⁶ Süstemaatilise arvestamisel lähevad arvesse ka varasemad väärteod KarS § 218 järgi

juhtudest, need seisnesid eranditult passi või ID-kaardi võltsimises (isikukoodi muutmises, et end vanemaks teha) ja võltsitud isikukoodiga dokumendi turvatöötajale või politseinikule esitamises.

Pisut vähem kui pooltel juhtudel (46,2 protsendil) oli kuritegu toime pandud grupis. Kuid näiteks peksmised – isegi kui peksjaks oli üksainus noor – leidsid valdavalt siiski aset olukorras, kus seda nägid pealt teised noored. Lähtudes teo toime pandud alaealiste endi ütlustest võib väita, et osadel juhtudel mõjutas alaealist tegu toime panema just see, et teised pealt nägid: oli selleks siis soov ennast nõ näidata, vajadus aukartuse, teiste lugupidamise või kuuluvuse järele. Seega, tegelikult oli nõ üksinda toime pandud kuritegude osakaal veel märksa väiksem. Alaealised panevad paljudel juhtudel õigusrikkumisi toime eesmärgiga grupis esile tõusta või end kehtestada ning isiksustena on alaealised enamikel juhtudel välja kujunenemata⁷⁷.

Üldiselt olid 2016-2017 prokuratuuris lõpetatud kriminaalasjades kergemad teod, mis ei tekitanud raskeid tagajärgi, isegi kui mõned teod kvalifitseerusid esimese astme kuritegudeks. Raskeimateks neil aastal prokuratuuris menetletud kuritegudeks võib lugeda juhtumit, kus poistekamp röövis noaga ähvardades trepikojast ühte meest, ning veel paari grupis sooritatud röövi, kus kannatanu kamba poolt läbi peksti. Prokuratuuris ei lõpetatud 2016-2017. aastal alaealiste osas ühtki narkootikumide käitlemist suures koguses, ühtki raske kehavigastuse tekitamist ega ühtki rasket seksuaalkuritegu. Ka tekitatud rahaline kahju jäi reeglina väikeseks.⁷⁸ Suurima kahju tekitasid kaks poissi, kes tungisid kahel korral sisse arvutikaupluse lattu ja varastasid sealt arvutiosasid, kahju ligi 4000 eurot. Neist poistest ühe osas lõpetas prokuratuur kriminaalmenetluse oportuuniteediga, kuid teise, täisealiseks saanud poisi saatis prokuratuur kohtu ette. Oportuuniteedi saanud noorem poiss ei ole 2022. aasta jaanuari seisuga hiljem ühtki uut kuritegu toime pannud, vanem aga küll.

Enamasti – 70 protsendil juhtudest - oli prokuratuuris aastatel 2016-2017 lõpetatud kriminaalasjade puhul tegu alaealise esimese kuriteoga. See tähendab, et enne vaatlusaluse kriminaalasja algatamist ei olnud alaealine olnud veel üheski kriminaalasjas kahtlustatav või süüdistatav.

Keskmiselt oli iga alaealine varasemalt olnud kahtlustatav 0,5 kriminaalasjas (mis ei olnud lõpetatud koosseisuta ehk KrMS § 199, 200 alusel).

---

⁷⁷ RKKKo 3-1-1-14-06 p 7

⁷⁸ Karistusseadustik käsitleb olulisena kahju, mis ületab 4000 eurot, suurena aga kahju, mis ületab 40 000 eurot (KarS § 12¹). Üle 400 000 ulatuvat kahju käsitletakse eriti suure kahjuna.

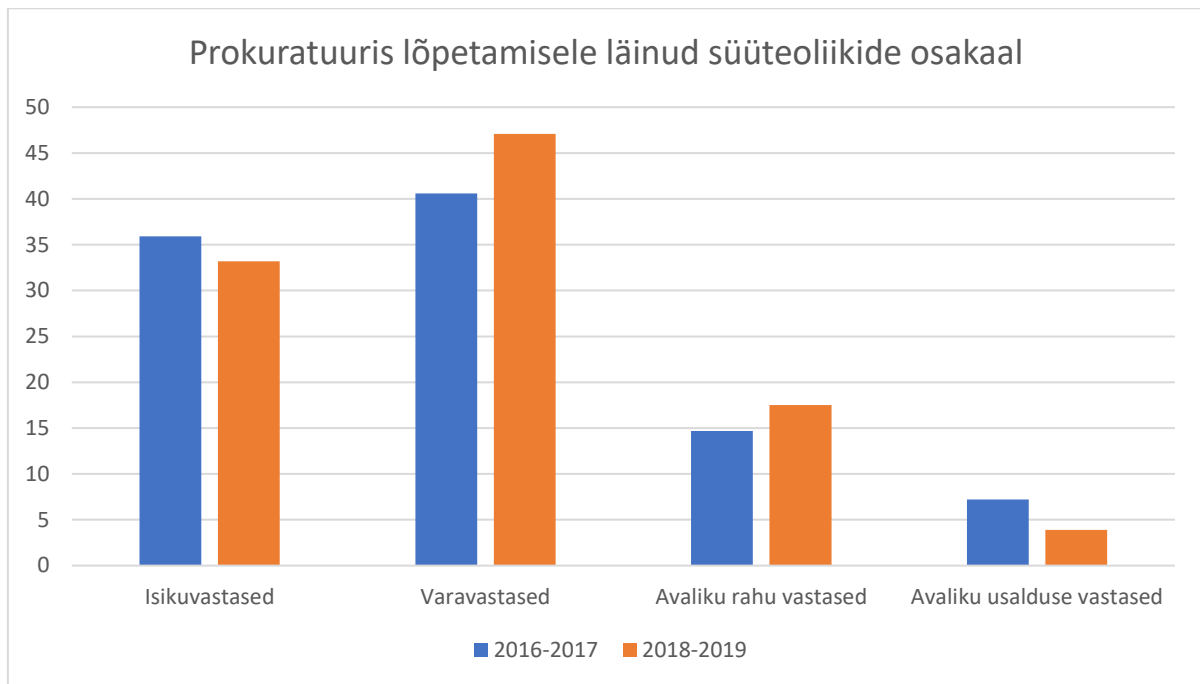
2.3. Alaealiste süüteod aastatel 2018-2019 Põhja ringkonnaprokuratuuris lõpetatud kriminaalasjades

Esimesel kahel reformijärgsel aastal, aastatel 2018-2019 lõpetas Põhja ringkonnaprokuratuur alaealiste suhtes KrMS §§-de 201, 202 ja 203¹ alusel kokku 331 kriminaalmenetlust. Seda on pea kolmandiku võrra rohkem kui aastatel 2016-2017, mil lõpetati kokku 251 kriminaalmenetlust.

Nii nagu eelneval kahel aastal, lõpetas Põhja ringkonnaprokuratuur alaealiste osas valdavalt teise astme kuritegudega kriminaalasju, kuid 6,9 protsendil juhtudest lõpetati menetlus ka esimese astme kuritegude osas. Aastatel 2016-2017 oli esimese astme kuritegudega kriminaalasjade lõpetamiste osakaal 3,2 protsenti lõpetamistest.

Taas olid 14-17-aastased enim toime pannud varavastaseid süütegusid (esines pea pooltes lõpetamistes ehk 47,1 protsendis määrustest) ning isikuvastaseid süütegusid (kolmandik lõpetamistest ehk 33,2 protsenti). Levinuimad teod olid kehaline väärkohtlemine KarS § 121 järgi (29,9 protsenti) ja vargused KarS § 199 järgi (samuti 29,9 protsenti). Pea kolmandikus lõpetamistest (29 protsendil juhtudest) heideti alaealisele ette rohkem kui ühte kuritegu või kuriteoepisoodi, näiteks oli ta toime pannud nii peksmisi kui omastamise.

Varavastaste tegude puhul oli lisaks vargustele tegu näiteks sõidukite ärandamisega (asja omavoliline kasutamine, KarS § 215), mida tuli ette 6,9 protsendil lõpetamistest; röövidega KarS § 200 järgi (4,2 protsenti) ning väljapressimistega KarS § 214 järgi (2,1 protsenti). Avaliku rahu vastaseid süütegusid esines 17,5 protsendil juhtudest, üldiselt oli tegu kas avaliku korra raske rikkumisega KarS § 263 järgi (12,7 protsenti) või sissetungimisega KarS § 266 järgi (4,5 protsendil lõpetamistest). Oli üks tahtevastane sugulise iseloomuga tegu (KarS § 141¹ lg 2 p 1, kannatanuks oli teo toimepanija nelja-aastane õde), üks raske tervisekahjustuse tekitamine ja üks narkootikumide väikeses koguses ebaseaduslik käitlemine (KarS § 183). Endiselt kippusid alaealised võltsima oma isikuttõendavaid dokumente ja neid dokumente siis ka kasutama, või siis kasutati pisut vanema sõbra dokumente (KarS §§-d 347, 348, 349; tuli ette 3,9 protsendil määrustest). Nende kolme paragrahviga alaealised eristusid teistest alaealistest õigusrikkujatest, sest enamasti ei olnud neil varasemaid süütegusid, nad käisid korralikult koolis ja õppisid hästi. Lähtuvalt noorte endi ütlustest saab väita, et mitmed neist ei teadnud, et nad panevad ID-kaarti või passi rikkudes toime kuriteo ning kriminaalmenetlus oli sellistele lastele šokk.

Joonis 3. Alaealiste peamiste süüteo liikide osakaal Põhja ringkonnaprokuratuuri lõpetamismäärustes 2016/2017 ja 2018/2019

Allikas: ÕSA, magistritöö

Enamasti olid alaealised toime pannud siiski ühe kuriteo või kuriteoepisoodi (71 protsenti lõpetamise määrustest). Kuid ühele poisile pandi süüks kümme vargusepisoodi, veel ühele üheksat vargusepisoodi. Kuuendikul juhtudest (17,2 protsendil) oli alaealine toime pannud mitme paragrahvi järgi kvalifitseeritavaid tegusid. Näiteks on läinud lõpetamisele kriminaalasi, milles alaealine pressis füüsilise vägivalla kasutamise ähvardades grupis teiselt alaealiselt raha välja ning peksis üht kannatanut rusikate ja jalgadega, samuti peksis ta ühel teisel õhtul Tallinna vanalinnas kambaga välismaalasest täiskasvanut. Selle noormehe osas lõpetas prokuratuur kriminaalasi KrMS § 201 alusel, pannes talle kohustuseks riski ennetava vestluse Viru vangla kriminaalhooldajaga ja maksimaalse koguse ehk 60 tunni ÜKT tegemise. Menetlusotsusest järgmise kahe aasta jooksul see poiss uusi tegusid toime ei pannud, küll aga on tal üks hilisem kriminaalasi joobes autojuhtimise eest.

Samuti lõpetati näiteks kriminaalasi alaealisel, kes ähvardas mitmel korral teist alaealist, hiljem peksis selle alaealise kambaga läbi; ühel teisel õhtul aga peksis kambaga veel üht alaealist. Sellele noormehele pani prokuratuur lisaks 40 ÜKT-tunnile ja vestlusele Viru vangla kriminaalhooldajaga ka kohustuse läbida kõik teenused ja sotsiaalprogrammid, mida lastekaitse tema probleemide ja agressiivsuse põhjuste põhjaliku analüüsi järel vajalikuks peab.

Menetlusotsusest 2019. aasta suvel kuni 2022. aasta märtsini ei ole see noormees ühtki uut kuritegu toime pannud.

Rohkem kui pooled teod pandi toime grupis (61,6 protsenti). Võrreldes aastatega 2016-2017 on seda rohkem: siis pandi grupis toime 46,2 protsenti tegudest. Taas tuleb aga nentida, et kui siia lisada ka need peksmised ja avaliku korra rasked rikkumised, kus teo pani füüsiliselt toime küll alaealine üksi, aga tegi seda teiste nähes ja juuresolekul (ning vähemalt mingil määral pealtvaatajate olemasolust/sõnadest mõjutatuna), oleks protsent veel suurem. Kui aastatel 2016-2017 oli Põhja ringkonnaprokuratuuris lõpetatud kriminaalasjade puhul 70 protsendil juhtudel tegemist alaealiste esmaste kriminaalasjadega, siis aastatel 2018-2019 oli esmakordseid toimepanijaid 64 protsenti. Kolmandikul ehk 36 protsendil oli ka varasemalt kriminaalasu, milles nad olid kahtlustatavad.

Keskmiselt oli iga reformijärgsetel aastatel prokuratuuris lõpliku menetlusotsuse saanud alaealine olnud varasemalt kahtlustatav 0,9 kriminaalajas (mis ei olnud lõpetatud koosseisuta ehk KrMS § 199, 200 alusel).

2.4. Alaealiste süüteod aastatel 2016-2017 Harju maakohus lõpetatud kriminaalasad

Aastatel 2016-2017 tegi Harju maakohus lõpliku menetlusotsuse 92 alaealise isiku suhtes.

Kohtusse jõudsid raskemad teod kui need, mille osas lõpetati menetlus prokuratuuris. Kui prokuratuuris lõpetati samal ajavahemikul valdavalt teise astme kuritegudega menetlusi (96,8 protsenti menetlusotsustest käsitlesid teise astme kuritegusid), siis kohtusse jõudnud alaealistel oli pea pooltel (46,2 protsendil) süüdistus esitatud esimese astme kuriteos.

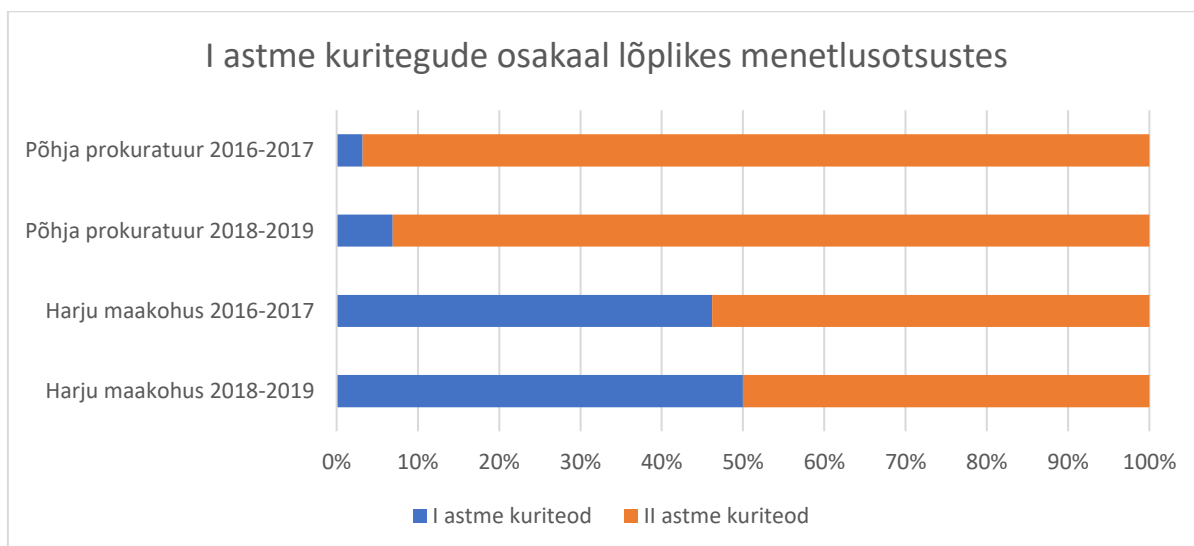
Kohtusse saadetud alaealiste kriminaalasadest nähtus, et süüdistus oli enamasti esitatud mitme kuriteo toimepanemise eest, sh mitut liiki kuritegude osas. Kõige rohkem olid aastatel 2016-2017 kohtus lõpliku menetlusotsuse saanud alaealised toime pannud vargusi (38 protsenti alaealistest), kuid pea sama paljud olid toime pannud röövi (35,9 protsenti alaealistest). Kolmas levinuim kuritegu oli kehaline väärkohtlemine (29,3 protsenti alaealistest). Raskematest kuritegudest mõisteti kolm alaealist süüdi suures koguses narkootikumide käitlemises (KarS § 184), kaks alaealist eluohtliku tervisekahjustuse tekitamises (KarS § 118 lg 1 p 1), üks vägistamises (KarS § 141) ja üheksa väljapressimises (KarS § 214).

Enamasti ei olnud kohtusse jõudnud kriminaalmenetluste puhul alaealise esimeste tegudega. Enamik kohtusse saadetud alaealisi ehk 88 protsenti neist oli kuritegusid toime pannud ka varem, enne talle seekord süüks pandud tegusid. Keskmiselt oli iga aastatel 2016-2017 Harju maakohus jõudnud alaealine varem kahtlustatav või süüdistatav olnud 6,1 kriminaalasjas. Võrdluseks: samal ajavahemikul Põhja ringkonnaprokuratuuris lõpliku menetlusotsuse saanud alaealised olid varem kahtlustatavad olnud keskmiselt 0,5 kriminaalasjas. Seega, nii nagu olid raskemad kohtusse saadetud alaealiste teod, oli ka nende taust ja pagas märksa „keerulisem“.

2.5. Alaealiste süüteod aastatel 2018-2019 Harju maakohus lõpetatud kriminaalasjades

Reformijärgsetel esimestel aastatel tegi Harju maakohus otsuse 70 alaealise osas, mida on veerandi võrra vähem kui oli aastatel 2016-2017, mil otsus tehti 92 alaealise osas. Nagu näha, lõpetas prokuratuur reformijärgselt rohkem kriminaalasju ise, saates kohtusse vähem alaealisi.

Täpselt pooltele kohtu ette saadetud alaealistele oli aastatel 2018-2019 süüdistus esitatud esimese astme kuriteos. Esimese astme kuritegude osakaal on pisut (nelja protsendipunkti võrra) suurem kui kahel varasemal aastal.

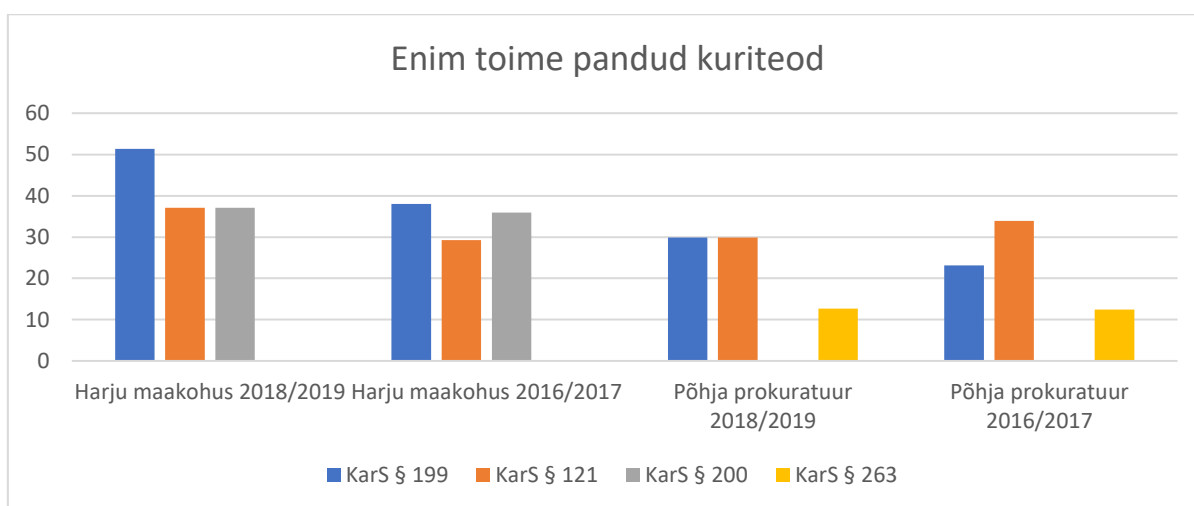

Joonis 4. Esimese astme kuritegude osakaal alaealiste suhtes Põhja prokuratuuris ja Harju maakohus tehtud lõplikes menetlusotsustes.

Allikas: ÕSA, magistritöö

Enamasti (74,2 protsendil juhtudest) süüdistati kohtusse jõudnud alaealisi mitmes kuriteos ja/või kuriteoepisoodis. Enim panid kohtusse saadetud alaealised toime varavastaseid süütegusid, mida heideti ette kolmele neljandikule alaealistest (77,1 protsenti); samuti isikuvastaseid süütegusid, mida leidus ligi poolte (45,7 protsendi) kohtuniku ette saadetud alaealise süüdistustes. Pooled (51,4 protsenti) kohtus süüdi mõistetud noortest panid toime vargusi, kolmandik (37,1 protsenti) röövimisi ja sama paljud (37,1 protsenti) kehalisi väärkohtlemisi.

Raskematest kuritegudest mõisteti kaks noormeest süüdi vägistamises (neist üks kolme alaealisedüdraku vägistamises) ja üks suure koguse narkootikumide käitlemises. Kolm poissi panid grupis toime jõhkra röövi, mille käigus peksid kahte kannatanut, löikusid ohvreid noaga ja tulistasid õhkrelvast, mh pähe. Nendest noormeestest kaks sai oma tegude eest osaliselt reaalse vangistuse, ülejäänud karistuse aga tingimisi käitumiskontrolliga, mis hõlmas lisaks KarS § 75 lg 1 p 1-6 kontrollnõuetele ka alkoholi- ja narkootikumide tarvitamise keeldu, sotsiaalprogrammide läbimist ning kohustust jätkata õpinguid või leida endale töökoht. Kõige noorema poistest (kes teo toimepanemise ajal oli 15-aastane), vabastas kohus KarS § 87 alusel karistusest, määrates talle käitumiskontrolli ning teiste poistega analoogsed lisakohustused. 2022. aasta märtsi seisuga ei ole kaks poissi kolmest aastaid uusi kuritegusid toime pannud, kuid kõige noorem poistest on taas uurimise all seoses peksmisega. Mis puutub poissi, kes vägistas paari kuu jooksul kolm alaealist tüdrukut, siis temale mõistis kohus nelja-aastase vanglakaristuse; 2022. aasta märtsi seisuga kannab ta endiselt karistust vanglas.

Joonis 5. Alaealiste sagedasemad kuriteod Põhja prokuratuuri ja Harju maakohu lõplikes menetlusotsustes

Allikas: ÕSA, magistratöö

Nagu kuriteod, olid keerulised ka kohtusse saadetud alaealised ise. Vaid väikesel osal neist ei olnud varasemalt kahtlustatavatena või süüdistatavatena kriminaalasju – kümnendiku puhul oli tegu nende esimese kriminaalasjaga. Neist esmakordsetena käsitletavast kaheksast kriminaalasjast kolmel juhul oli tegu kehalise väärkohtlemisega, kolmel juhul seksuaalkuriteoga, ühel juhul ähvardamisega ning ühel juhul vargustega. Enamasti olid kohtus süüdi mõistetud alaealised aga varem toime pannud juba hulga kuritegusid.

Keskmiselt oli aastatel 2018-2019 kohtusse saadetud alaealine varasemalt kahtlustatav olnud 9 kriminaalasjas. Võrdluseks: reformieelsetel viimastel aastatel oli iga Harju maakohtusse jõudnud alaealine varem kahtlustatav või süüdistatav olnud keskmiselt 6,1 kriminaalasjas. Seega jõudsid reformijärgselt kohtusse vaid kõige keerulisemad alaealised.

Tabel 1. Alaealiste taust. Keskmine varasemate kriminaalmenetluste arv

	2016/2017	2018/2019
Alaealised, kelle menetlus lõpetati prokuratuuris	0,5	0,9
Alaealised, kes saadeti kohtu ette	6,1	9

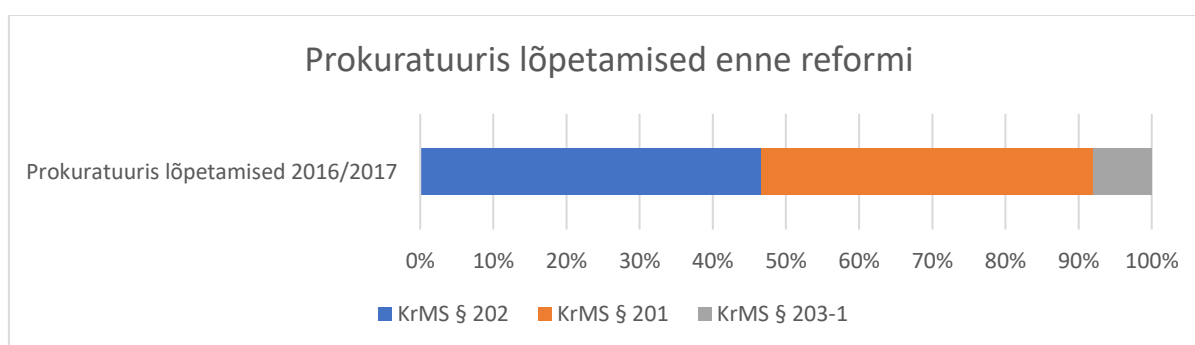
Allikas: PRIS, magistritöö

3. Kvantitatiivne uurimus. Põhja ringkonnaprokuratuuri ja Harju maakohu mõjutusvahendid ja/või karistused enne ja pärast reformi

3.1. Põhja prokuratuuri mõjutusvahendid ja meetmed aastatel 2016-2017

Aastatel 2016-2017 prokuratuuris lõpetatud kriminaalasjadest lõpetas prokuratuur pea pooled menetlused oportuuniteediga KrMS § 202 alusel (46,6 protsenti lõpetamistest) ning pea pooled KrMS § 201 alusel ja materjale alaealiste komisjoni saates (45,4 protsenti). Ülejäänud vähesed lõpetamised, mida oli vaid kaheksa protsenti, toimusid leppimisega ehk ainsa taastava õiguse põhimõtetel toimiva meetmega (KrMS § 203¹ alusel).

Joonis 6. Alaealiste kriminaalmenetluste lõpetamise alused Põhja ringkonnaprokuratuuris aastatel 2016-2017

Allikas: PRIS, magistritöö

Oportuuniteediga lõpetamisel kasutas prokuratuur valdavalt kohustusena ÜKT-d, mida sai KrMS § 202 alusel määrata kuni 240 tundi. Kõigist KrMS §-ga 202 lõpetamistest määrati 72 protsendil juhtudest kohustuseks ÜKT ja 18,6 protsendil juhtudest kohustus tasuda rahasumma „üldsuse huvides“, nagu seaduse tekst tollal sedastas. Sotsiaalprogrammi läbimise kohustus pandi 2016-2017. aastal oportuuniteediga lõpetamisel Põhja ringkonnaprokuratuuris ainult üheksale alaealisele (7,7 protsenti kõigist oportuuniteediga lõpetanutest). Kahel juhul alaealisele oportuuniteediga lõpetamisel kohustust ei määratud, alaealistel tuli maksta vaid menetluskulud, mis tollal jäid seaduse järgi igal juhul alaealise kanda (sh ka neil, kes said rahalise kohustuse või ÜKT-tunnid).

Alaealisele oportuuniteediga määratud ÜKT-tundide arv oli aastatel 2016-2017 märkimisväärselt suur, ühel juhul isegi 160 tundi.⁷⁹ See konkreetne alaealine noormees oli

⁷⁹ Näiteks riigi peaprokuröri juhis soovitas alaealisele määrata kuni 50 ÜKT-tundi. Riigi peaprokuröri juhis alaealiste erikohtlemiseks kriminaalmenetluses, 29.06.2007 nr RP-1-4/07/8, Tallinn.

süüdi mitmes kuriteos – ta oli ärandanud auto ning jäänud kahel korral vahele ka joobes roolikeeramisega; varasemaid kriminaalasju tal polnud. ÜKT-tundide arvus nähtub selgesti ka prokuröride erinev subjektiivne nägemus: 100 tundi ÜKT-d määrati näiteks poisile, kes esitas politseile valekaebuse enda suhtes toime pandud röövimise kohta ja andis kannatanuna ülekuulamisel valeütlusi, aga ka poisile, kes peksis teist inimest Tallinki reisilaeval rusikate ja jalgadega, kuid samuti poisile, kes peksis teist poissi raudkangiga (seejuures pähe), lõi tüdrukut rusikaga näkku, nii et laps kukkus peaga vastu asfalti, ning juhtis ka süstemaatiliselt juhiloata sõidukit.

Kõige sagedamini määras prokuratuur alaealisele 40-80 tundi ÜKT-d, ja enamasti tegid noored oma tunnid kohusetundlikult ka ära. Kriminaalasja uuendamisi või muutmise määrusi⁸⁰ tuli ette pigem harva. Näiteks raudkangi relvana kasutanud poiss siiski oma 100 ÜKT-tundi ära ei teinud ning tema saadeti koos uute kuriteoepisoodidega kohtusse. See noormees jõudis hiljem ka vanglasse. 160 ÜKT-tundi saanud poiss aga täitis oma kohustuse korralikult ega pannud järgmise rohkem kui nelja aasta jooksul ühtki uut kuritegu toime.

Sotsiaalprogrammide läbimist, nagu juba mainitud, pani prokuratuur aastatel 2016-2017 KrMS § 202 alusel kohustuseks ainult üheksal korral. Ajaliselt määrati neist üks 2016. aastal ja kaheksa 2017. aastal, seejuures kuus neist kaheksast määrati novembris-detsembris 2017. Ilmselt saab sellest järeldada, et rohkem võimalusi sotsiaalprogrammideks tekkiski alles vahetult enne reformi jõustumist. Enamasti määrati sotsiaalprogramm neile alaealistele, kes panid toime lühikese aja jooksul hulga tegusid. Vaid üks neist üheksast alaealisest oli nõ esmakordne toimepanija (ainsa kriminaalasjaga), kelle suhtes ei olnud enne kõnealust tegu ega ka kriminaalasja lõpetamise ajaks alustatud uusi kriminaalasju. Sellel lapsel oli diagnoositud mitu käitumishäiret, mis ilmselt osaliselt selgitasid seda, miks ta korduvalt oma emale kallale läks. Laps ja tema ema läbisid MDFT-programmi⁸¹, kuid neiu (praeguseks täiskasvanu) on oma emale vigastusi tekitanud tänaseks veel kahel korral, viimati 2020.

KrMS § 201 lg 2 alusel lõpetas Põhja ringkonnaprokuratuur aastatel 2016-2017 menetluse 114 noore osas, kes saadeti koos nende kohta kogutud materjalidega alaealiste komisjoni. Nagu seadus ütleb, olid need noored, kes olid toime pannud kuriteo 14-18-aastaselt ja kelle suhtes leidis prokuratuur, et neid saab mõjutada ilma karistust või KarS § 87 ettenähtud mõjutusvahendit kasutamata.

---

⁸⁰ KrMS nägi (ja näeb) ette, et kui kohustust ei täideta, võib prokuratuur lõpetatud kriminaalasja uuendada. Samuti on võimalik määrust muuta ning panna vajadusel teistsugune kohustus.

⁸¹ MDFT ehk mitmedimensiooniline pereteraapia on sotsiaalprogramm tõsise riskikäitumise ja mitmekülgse abivajadusega noortele ja nende peredele. Programm on Eestis kasutusel alates 2015. aastast.

Prokuratuur saatis neil aastatel alaealiste komisjoni praktiliselt sama palju alaealisi kui oli neid, kelle suhtes prokuratuur ise menetluse oportuniteedi ja kindla kohustusega lõpetas (114 noort vs 117 noort). Nähtub, et valik ühe või teise kasuks sõltus nii toimepanija vanusest, taustast kui konkreetsest kriminaalasjast. Juba 17-aastaseid noori, kes olid varem korduvalt alaealiste komisjoni ees viibinud, ei olnud ilmselgelt mõtet sinna taas tagasi saata. Ka riigi peaprokuröri 2007. aasta juhis prokuröridele soovitas kuni 17-aastase noore puhul kohaldada KrMS § 201 sätteid; 17-aastaste puhul aga KrMS § 202 sätteid ja ÜKT-d kuni 50 tundi.⁸²

Vaadeldes KrMS §-ga 201 lõpetatud kriminaalrajade tegude ja nende tagajärgede kirjeldusi, on näha, et alaealiste komisjoni saadeti üldjuhul tagajärgedelt kergemad ja vähem ohtlikumad juhtumid. Kuid ka need alaealised, kellel esines diagnoose, käitumishäireid, sõltuvusi ning mittetoetavat kodu, sest komisjonil oli vähemalt teoreetiliselt võimalik neile lastele mingi „töötav“ rätseplahendus välja mõelda, prokuratuuril aga jäid käed mõjutamiseks lühikeseks.

Samas nähtus, et kui prokurörile oli materjalide põhjal selge, mis võiks selle konkreetse lapse puhul mõju avaldada ja seda sai KrMS § 202 abil kohaldada, tegi prokuratuur selle sammu ise ära – näiteks kui oli selge, et laps vajab kindlasti MDFT programmi, siis ei saadetud last alaealiste komisjoni lootusega, et ehk komisjon jõuab samale järeldusele, vaid võimalusel määrati see kohustusena oportuniteediga lõpetamise määruses.

Kui vaadelda neid kriminaalrajade, mis lõpetati KrMS § 201 alusel, siis alaealiste komisjoni saadetud kriminaalrajade puhul oli enamasti (77,2 protsendil juhtudest) tegu noore inimese esmakordse kuriteoga – enne seda konkreetset tegu ei olnud ta üheski kriminaalajas kahtlustatav. Samas olid enamasti esmakordsed ka need alaealised, kelle suhtes lõpetas prokuratuur menetluse oportuniteediga - 60,2 protsenti juhtudest.

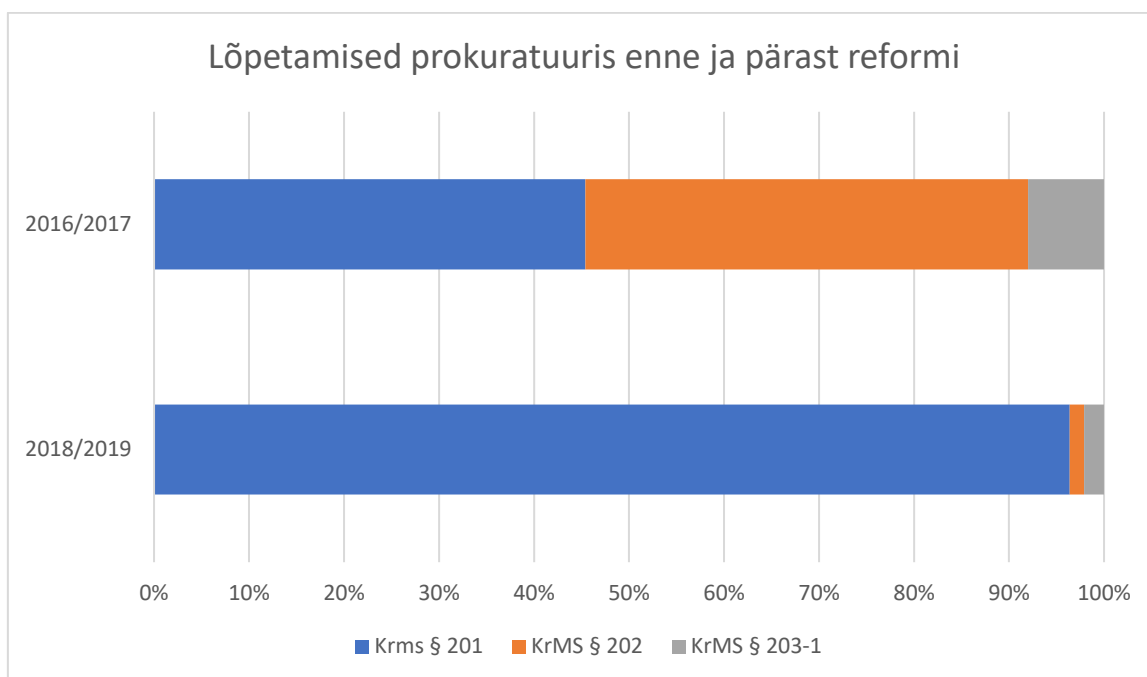
Lepitusmenetlust ehk KrMS § 203¹ alusel lõpetamist kasutas prokuratuur 2016. aastal vaid kaheksal korral ja 2017. aastal tosinal korral. Kõigil neil juhtudel oli kuriteona tegemist kehalise väärkohtlemisega ja enamasti oli kannatanuks alaealise tuttav, koolikaaslane või pereliige, kellega tuli ka edaspidi kokku puutuda. Erandina jäi silma kriminaalasi, kus lepitust kasutati alaealise ja temale võõra turvamehe vahel, kellele purjus alaealine jalaga pähe löi, kui turvamees nooruki peatas. Noormees võttis endale kohustuse juhuslikul kohtumisel käituda turvamehega viisakalt ja lugupidavalt, ning ta pole seda kohustust teadaolevalt rikkunud. 2022. aasta märtsi seisuga ei ole see noormees rohkem kuritegusid toime pannud.

---

⁸² Riigi peaprokuröri 29.07.2007 juhis „Alaealiste erikohtlemine kriminaalmenetluses“ nr RP-1-4/07/8, (kehtetu) https://www.prokuratuur.ee/sites/www.prokuratuur.ee/files/elfinder/article_files/Riigi%20peaprokur%C3%B6ri%20juhis-%20alaealiste%20%C3%BChetaoliseks%20erikohtlemiseks%20krim.menetluses%2028.06.2007.pdf

3.2. Põhja prokuratuuri mõjutusvahendid ja meetmed aastatel 2018-2019

Aastatel 2018-2019 lõpetas Põhja Ringkonnaprokuratuur KrMS §§-de 201, 202 ja 203¹ alusel kriminaalmenetluse kokku 331 alaealise osas ja valdav enamik lõpetamisi (96,4 protsenti) tehti pärast reformi KrMS § 201 lg 2 alusel, nagu seadusmuudatused ka eeldasid. Oportuuniteediga lõpetas prokuratuur reformijärgsel esimesel kahel aastal menetluse ainult viie alaealise ning leppimisega seitsme alaealise suhtes.

Joonis 7. Alaealiste kriminaalmenetluste lõpetamise alused Põhja ringkonnaprokuratuuris aastatel 2016-2017 ja 2018-2019

Allikas: PRIS, magistritöö

Oportuuniteediga määrati kolmel juhul viiest kohustuseks ÜKT (60 või 50 tundi), ühel juhul pandi kohustuseks 200 euro maksmine riigi tuludesse ning ühel juhul sotsiaalprogrammi läbimine Vaimse Tervise Keskuses. Erinevalt KrMS §-ga 201 lõpetamisest tuli oportuuniteedi puhul alaealise kanda jätta ka menetluskulud. Oportuuniteedi saanud noortest neli olid teo toimepanemise ajal 17-aastased, üks 16-aastane.

Leppimisega lõpetamisel oli peamiseks kohustuseks vabanduse palumine, oma süü tunnistamine ja kohustumine edaspidi viisakalt ja lugupidavalt käituda (viiel juhul seitsmest).

Kahel juhul kohustus teo toimepanija hüvitama kahju, seejuures ka mittevaralise kahju. Ühel juhul lepiti peksmisest tulenevate kehavigastuste puhul kokku mittevaraliseks kahjuks 50 eurot, teisel juhul lausa 1000 eurot. Vigastuseks olid mõlemal juhul peamiselt hematoomid näos. Ühe alaealise puhul kasutati leppimisega lõpetamist kahes kriminaalasjas, tagasi langes ta pärast neid menetlusotsuseid ühel korral ja seda ligi kaks aastat hiljem.

Kasutades lõpetamiseks peamist alust ehk KrMS § 201, rakendas prokuratuur aastatel 2018-2019 kõiki meetmeid, mis reform oli selle paragrahvi tööriistakasti pannud. Kohe esimestel aastatel kujunes prokuröride lemmikuks „muu kohustus“, mis määrati 42,6 protsendil juhtudel kõigist selle paragrahviga lõpetamistest. See meede võimaldas prokuröril pärast kriminaalasja materjalide ja alaealise taustaga tutvumist kasutada fantaasiat, teadmisi ja sisetunnet ning leida just selle noore puhul sobiv mõjutusvahend. Näiteks määras prokurör teisel alaealisel ninaluu puruks peksnud 17-aastasele neiule kohustuseks aidata kuue kuu jooksul oma invaliidist vanaema. Klassikaaslase väikesele õele nalja pärast pornopildi saatnud 16-aastasele noormehele pani prokurör kohustuseks lapse ees näost näkku vabandada ning koostada essee seksuaalkuritegudest ja kanda see klassi ees ette. E-kooli sisse murdnud ja seal hinnetega manipuleerinud 17-aastane noormees sai kohustuseks kirjutada vabanduskiri õpetajale ning essee arvutikuritegudest prokurörile. Vene noorukid, kes leidsid kambaga Eesti lipu ning süütasid selle põlema, kirjutasid prokurörile essee „Mida tähendab minu jaoks Eesti riik“. Avalikus kohas eakaaslast peksnud 16-aastane noormees sai kohustuseks remontida kodus oma kätega ära enda magamistuba. Tõukerattaid varastanud ning mitmel korral teisi peksnud 17-aastane noormees kohustus lisaks ÜKT-tundide tegemisele leidma suvevaheajal endale töö, millest saadava tasu eest hüvitada tsiviilhagid. Poes mitmeid pisivargusi toime pannud 17-aastane noormees sai kohustus aidata oma peret suvila teise korruse ehitamisel. 16-aastane, kes võttis vägivallaga 12-aastaselt ära 50 eurot, sai kohustuseks käia korralikult koolis ning lõpetada klass ainult positiivsete hinnetega. Poevargusel vahele jäämisel turvameest rünnanud ja hiljem ka üht eakaaslast peksnud 16-aastane poiss sai lisaks ÜKT-tundidele kohustuseks hakata käima kergejõustikutrennis. Teist tüdrukut peksnud 15-aastaselt tuli kohtuda näost näkku kannatanuga ja tema ees vabandust paluda, samuti tuli tal koostada prokurörile kirjalik analüüs, mis pani ta selliselt käituma. Koolivägivallas teisel poisil ninaluu murdnud nooruk sai kohustuseks käia kuue kuu jooksul regulaarselt abiks loomade varjupaigas. Nimetatud näidete puhul alaealine enamasti edaspidi uusi kuritegusid toime ei pannud, kolmel juhul aga siiski.

KrMS §-ga 201 lõpetamisega sai alaealine sageli endale mitu kohustust - näiteks tuli tal teha ÜKT-tunde, heastada kahju ning läbida talle vajalik sotsiaalprogramm. Või näiteks sai alaealine hoiatuse, ta pidi koostama oma käitumise analüüsi ning lõpetuseks pidi ta kohtuma prokuröri

juures kannatanuga, kelle ees vabandust palus. Või tuli noorel teha ÜKT-tunde, hüvitada kahju, läbida kriminaalhooldaja valitud sotsiaalprogramm ning lisaks sai ta kohustuse lõpetada 8. klass.

„Muu kohustuse“ kõrval populaarsuselt järgmine kohustus oli ÜKT-tundide tegemine, mille sai 28,2 protsenti alaealistest, kelle suhtes lõpetas Põhja prokuratuur 2018-2019 kriminaalasja KrMS §-ga 201. Töötunde sai alaealise määrata 10-60 ning neid piire ei ületatud. Enamasti (kolmel neljandikul juhtudest ehk 73,3 protsendil) määrati ÜKT koos mõne muu kohustusega, kõige sagedamini koos kahju hüvitamisega.

Hoiatust rakendati enam kui neljandikul (26,3 protsendil) juhtudel, mil menetlus KrMS §-ga 201 lõpetati. Enamasti (91,7 protsendil juhtudest) kasutati hoiatust alaealise esimese kriminaalasja puhul ja enamasti ainsa meetmena (75 protsendil juhtudest). Neljandikul juhtudest lisandus hoiatusele veel mõni kohustus, näiteks kannatanule vabanduskirja kirjutamine või kahju hüvitamine. Kahel juhul lisandus hoiatusele ka kohustus teha prokurörile enda kohta eneseanalüüs ning kohtuda näost näkku kannatanuga ja paluda temalt tehtu eest vabandust. Hoiatus oligi enamasti täiesti piisav meede, sest valdav enamik (81 protsenti) hoiatuse saanutest järgmise kahe aasta jooksul uusi tegusid toime ei pannud. Uues kriminaalasja sai kahe aasta jooksul kahtlustuse 19 protsenti hoiatuse saanud alaealistest.

Kui kuriteo tulemusena oli tekkinud kahju, tuli alaealisel see kas hüvitada või heastada. Hüvitamine või heastamine määrati 18,7 protsendil KrMS §-ga 201 lõpetamiste puhul, seejuures hüvitati ja heastati nii varalist kui mittevaralist ehk moraalselt kahju.

Sotsiaalprogramm määrati pea viiendikul (18,8 protsendil) juhtudest. Osadel juhtudel jättis prokuratuur programmi lahtiseks, märkides näiteks „sotsiaalprogramm kriminaalhooldaja valikul“ või „sotsiaalprogramm lastekaitse juhtumiplaani alusel“ või „sotsiaalprogramm Tallinna laste turvakeskuses“, teistel juhtudel märgiti juba lõpetamise määruses ära konkreetne nõutav sotsiaalprogramm, näiteks MDFT. MDFT ehk mitmedimensiooniline pereteraapia on perekeskne programm tõsise riskikäitumise ja mitmekülgse abivajadusega noortele ja nende peredele. Programm aitab muuta noorte käitumist ja suunata neid probleemidest eemale. Teraapias tegeletakse korraga nelja dimensiooniga: alaealine ise, tema vanem, pere ning pereväline dimensioon (nt kool, sõbrad). Teraapia on pikaajaline, ühe perega tegeletakse keskmiselt 4-6 kuud, kohtumised toimuvad iganädalaselt, sh lapse kodus.⁸³ MDFT on üles ehitatud pere ja terapeudi vahelisele usalduslikule, toetavale ja hinnangutevabale suhtele.

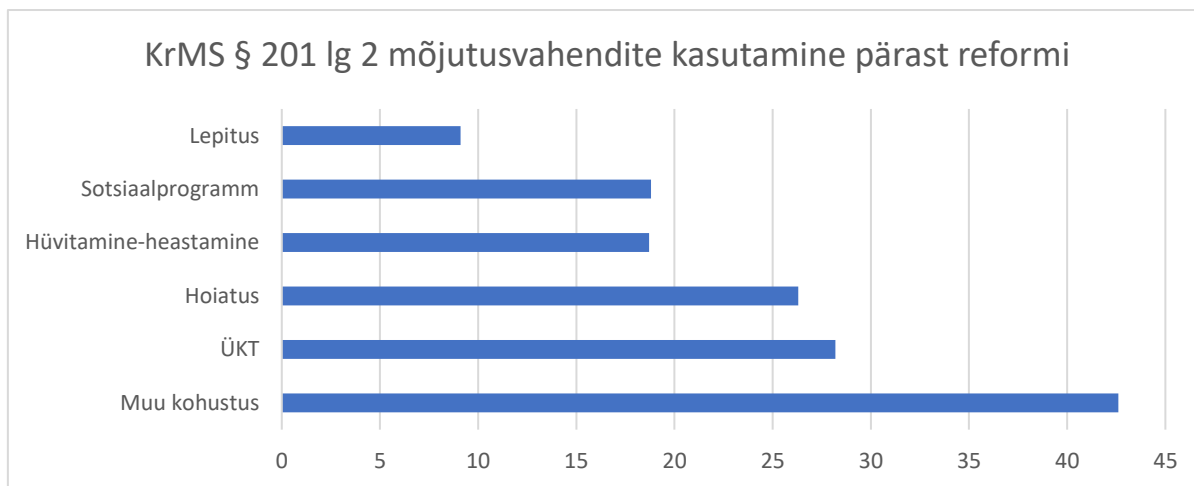
---

⁸³ Sotsiaalkindlustusamet. Mitmedimensiooniline pereteraapia (MDFT).

<https://sotsiaalkindlustusamet.ee/et/lapsed-ja-pere/lastekaitse/mitmedimensiooniline-pereteraapia-mdft>, viimati külastatud 12.04.2022

Sellest tulenevalt on valdava enamuse perede jaoks programmis osalemine positiivne kogemus. MDFT kohta on uuring näidanud, et tegemist on tõhusa meetmega, mis toob enamasti tulemusi – noorte õigusrikkumised vähenevad ning koolis käimise näitajad suurenevad.⁸⁴

Lepitust kasutati vähem kui kümnendikul juhtudel (9,1 protsenti). Alaealiste lepitus toimub range struktuuri alusel ja sotsiaalkindlustusameti vahendusel.

Joonis 8. Põhja ringkonnaprokuröride poolt KrMS § 201 lg 2 alusel alaealistele määratud mõjutusvahendite osakaal (%) aastatel 2018-2019.

Allikas: PRIS, magistritöö

Sõltuvus- või muu ravi puhul on oluline märkida, et prokuröri ei ole pädevust panna ise diagnoose ega määrata ravi, seda saab teha vaid arst. Prokurör saab seda kohaldada juhtudel, kui arst on juba ravi määranud ehk kohustada alaealist järgima arsti määratud raviskeemi. Kui arst pole ravi määranud, aga prokuröri on kahtlus, et alaealine võib vajada ravi, saab prokurör kohustada alaealist mõne spetsialisti juurde minema. Nii näiteks on aastatel 2018-2019 Põhja prokuratuur määranud alaealisele kohustuseks jätkata ravi [psühholoog ja terapeut] Helen Sööli juures; kohustunud alaealist minema Laste Vaimse Tervise keskusesse ning osalema seal kõigis teenuses, mis tema puhul vajalikuks peetakse; kohustanud käima last Tallinna Laste Turvakeskuse psühholoogi juures. Vahel on sotsiaalprogrammide ja sõltuvusravi eristamine lõpetamiste määrustes keeruline, sest kohustus on määratud hindamiseks liiga üldisena, näiteks „teenused Laste Vaimse Tervise Keskuses“.

⁸⁴ Aaben, L., Tammik, M., Kallavus, K. (2017). Mitmedimensioonilise pereteraapia tõhususe uuring. Uuringu aruanne. Justiitsministeerium, lk 4. https://www.praxis.ee/wp-content/uploads/2016/05/MDFT-report_PRAXIS_aprill-2017.pdf, viimati külastatud 12.04.2022

3.3. Harju maakohus mõjutusvahendid ja karistused aastatel 2016-2017

Harju maakohus tegi aastatel 2016 ja 2017 kokku 92 lõplikku menetlusotsust alaealiste suhtes, neist nelja alaealise suhtes lõpetas kohus kriminaalmenetluse KrMS § 202 alusel, ülejäänud alaealised mõistis kohus süüdi. Neli alaealist, kelle menetlus lõpetati, olid ühe ja sama kriminaalasja raames kohtusse saadetud poisid, kõik esmased õigusrikkujad, kes panid oma ühe ja ainsa kuriteo toime 2017. aastal, täpsemalt KarS § 213 lg 2 p 4 järgi⁸⁵ kvalifitseeritava teo. Kõik neli said kohustuseks teha 60 tundi ÜKT-d. Ükski neist poistest ei ole 2022. aasta jaanuari seisuga edaspidi rohkem kuritegusid toime pannud.

Peamiselt lahendas Harju maakohus alaealiste asjad aastatel 2016-2017 lühimenetluses (71,6 protsenti kõigist alaealiste suhtes tehtud kohtuotsustest). Kümnendik alaealisi (10,2 protsenti) läbis üldmenetluse, ülejäänud läksid kokkuleppele.

Süüdi mõistetud 88 alaealisest 14,8 protsenti (13 isikut) vabastas kohus karistusest KarS § 87 alusel ning määras neile mõjutusvahendid. Enamasti oli mõjutusvahendiks käitumiskontroll (KarS 75 lg 1 p 1-6 järgi), millele lisati kohustusi lähtuvalt alaealise isikust. Peamine lisakohustus oli alkoholi- ja narkootikumide tarvitamise keeld (kaheksal alaealisel 13st) ja/või õppimisega seotud kohustus (näiteks kohustus jätkata õpinguid või kohustus lõpetada 8. klass) – üheksal alaealisel 13st. Viit alaealist kohustati läbima sotsiaalprogrammi ja kahel alaealisel keelati suhtlus kriminaalkorras karistatud isikutega, sh nendega, kellega nad koos kuriteod toime panid ja koos kohtu all olid. Ühe alaealise suunas kohus KarS § 87 alusel Maarjamaa Hariduskollegiumisse.

Süüdimõistetutest 11 alaealist (12,5 protsenti süüdi mõistetud alaealistest) saatis kohus reaalselt vanglasse karistust kandma; neile lisandus hiljem seitse noort, kelle tingimisi karistus täitmisele pöörduti. Seega kandis viiendik (20,5%) aastatel 2016-2017 Harju maakohus süüdi mõistetud alaealistest mõnda aega reaalselt vanglakaristust.

Kõige sagedasem karistus oli tingimisi vangistus koos käitumiskontrolliga (KarS § 74), mis määrati 58 protsendile alaealistele (51 isikule). Tingimisi vangistust ilma käitumiskontrollita (KarS § 73) mõisteti 12,5 protsendile süüdi mõistetud alaealistest (11 isikule). Üheksal juhul asendas kohus alaealisele mõistetud tingimisi karistuse ÜKT-ga, kusjuures tundide arv oli alaealiste jaoks märkimisväärselt suur: 553 tundi, 448 tundi, 352 tundi, 302 tundi, 298 tundi, 297 tundi, 159 tundi, 256 tundi ja 297 tundi. Hoolimata ÜKT-tundide suurest arvust tegi seitse

---

⁸⁵ KarS § 213 lg 2 p 4 käsitleb grupis toime pandud arvutikelmust.

alaealist tunnid (vähemalt suuremas osas) ära, kuid kaks ÜKT-ga asendatud karistust pöörati täitmisele.

Alaealistele, kellele mõisteti tingimisi vangistus koos käitumiskontrolliga, määrati enamasti lisakohustusi, mis lähtusid nende isikust ja põhjusest, miks nad kuritegelikule teele on sattunud. Arvestades sotsiaalprogrammide vähest kättesaadavust neil aastatel, määrati üllatavalt sageli aastatel 2016-2017 Harju maakohus tingimisi vangistuse puhul kohustuseks mõne sotsiaalprogrammi läbimine. Sotsiaalprogramm osutus kõige sagedasemaks lisakohustuseks, mis määrati enam kui pooltele tingimisi vangistuse ja käitumiskontrolli saanud alaealistele (53,9 protsendile ehk 28 alaealisele 52st). Pea pooltel keelati ka tarbida alkoholi ja narkootikume (46,2 protsendil KarS § 74 saanud alaealistest). Kolmandikku (32,7 protsenti) kohustati jätkama õpinguid ja veel kolmandikul (32,7 protsenti) keelati suhelda kriminaalkorras karistatud isikutega, v.a lähisugulased.

Kahte alaealist karistas kohus rahalise karistusega: ühel juhul 450 eurot, millest läks lühimenetluse reeglite tõttu kolmandik maha, teisel juhul kokkuleppega 600 eurot. Esimesel juhul oli tegemist varem kriminaalkorras karistatud 17-aastase poisiga, keda karistati asja omavolilise kasutamise eest (nö autoärandamine, KarS § 215). Kohtuotsusele järgneva kahe aasta jooksul alustati tema suhtes kolm uut kriminaalmenetlust, kuritegevusega jätkas ta ka hiljem. Teisel juhul oli tegu varem juba kahel korral kriminaalkorras karistatud poisiga, kes kohtumenetluse ajaks oli saanud täisealiseks. Rahalise karistuse sai ta taksojuhi peksmise eest (KarS § 263), kohtuotsusele järgneva kahe aasta jooksul noormees uusi tegusid toime ei pannud. „Puhtaks“ see noormees siiski ei jäänud, 2022. aasta jaanuari seisuga on tal kaks uut kriminaalasja.

3.4. Harju maakohu mõjutusvahendid ja karistused aastatel 2018-2019

Reformijärgsel esimesel kahel aastal mõistis Harju maakohus süüdi 70 alaealist. Peamiselt lahendati asjad lühimenetluses (pea pooled ehk 47,1 protsenti), ülejäänud pea võrdsetes osades kas üldmenetluses või kokkuleppemenetluses.

Reformijärgsetel aastatel kasutas kohus varasemast märgatavalt enam KarS § 87 järgi karistusest vabastamist. Kui aastatel 2016-2017 vabastas Harju maakohus süüdimõistmise järel karistusest kuuendiku (14,8 protsenti) alaealistest, siis aastatel 2018-2019 juba ligi pooled (45,7 protsenti). Karistusest vabastatud alaealistele ei määratud enamasti mitte ainult käitumiskontroll KarS § 75 lg 1 p 1-6 järgi, vaid noorte isikupäradest ja taustast lähtuv

lisakohustuste ja mõjutusvahendite komplekt. Näiteks varem kuues kriminaalasjas kahtlustatav olnud (kuid kriminaalkorras karistamata) noormehele, kes mõisteti süüdi mitmes avalikus kohas toimunud peksmises, määrati karistusest vabastamisel lisaks käitumiskontrolli nõuetele alkoholi ja narkootiliste ainete tarvitamise keeld ning ravi Laste Vaimse Tervise Keskuses⁸⁶. See konkreetne noormees jätkab paraku endiselt kuritegude toimepanemist: tal on kohtuotsuse järgselt kolm uut kriminaalasja; viimased peksmised pani ta toime 2021. aasta sügisel, nüüd juba täiskasvanuna.

Tervelt kolmandiku (34,4 protsenti) neist noortest, kelle suhtes kohaldati KarS § 87, saatis kohus aastaks kinnise lasteasutuse teenusele (KLAT). KarS § 87 alusel karistusest vabastades määras kohus mõjutusvahendina kõige enam sotsiaalprogrammi (laias laastus igale kolmandale ehk 37,5 protsendile karistusest vabastatutest) ning alkoholi tarvitamise keelu (keskeltläbi igale neljandale ehk 28,1 protsendile). Neljal korral pani kohus kohustuse mitte tarvitada narkootilisi aineid; kolmel korral kohustuse omandada haridus või lõpetada klass; kolmel korral kohustuse teha ÜKT-tunde (40 või 50 tundi), kahel korral kohustuse hakata käima psühholoogi juures, ühel korral kohustuse alluda Laste Vaimse Tervise Keskuse ravile ning ühel korral hoiatuse koos kohustusega kirjutada kannatanule vabanduskiri.

Reaalselt vanglasse karistust kandma mõistis Harju maakohus aastail 2018-2019 kaheksa alaealist ehk 11,4 protsenti kohtu ees olnud alaealistest. Neile lisandus hiljem veel viis alaealist, kelle karistus täitmisele pöörati, seega kandis mõnda aega reaalselt vanglakaristust 18,6 protsenti neil aastail Harju maakohus süüdi mõistetud alaealistest. Seda on õige pisut vähem kui aastail 2016-2017 Harju maakohus süüdi mõistetud alaealiste puhul – tollal oli protsent koos täitmistele pööramistega 20,5.

Reaalselt vanglasse mõistetud alaealiste taust oli (ühe erandiga) märkimisväärselt keeruline. Kui jätta kõrvale poiss, kes vägivalda kasutades kolm alaealist tüdrukut vägistas, olid ülejäänud alaealised kõik varem juba kriminaalkorras karistatud ning kõigil neil oli varasemalt väga palju kriminaalasju eri alustel prokuratuuris lõpetatud: kõige vähem kümme varasemat kriminaalasja, kõige enam 38. Vägistamises süüdi mõistetud noormehe varasem taust oli aga täiesti puhas.

Tingimisi vangistuse koos käitumiskontrolliga (KarS § 74) mõistis Harju maakohus kolmandikule (37,1 protsenti) alaealistest. Sellise karistuse saanute taust ja teod olid märkimisväärselt erinevad: oli varem karistamata ja ühegi varasema kriminaalasjata poiss, kes oli kohtu all süüdistatuna vargustes, kuid ka näiteks varem kriminaalkorras karistatud ja 17 kriminaalasjas kahtlustatav olnud noormees, kes oli taas toime pannud hulga eriliigilisi

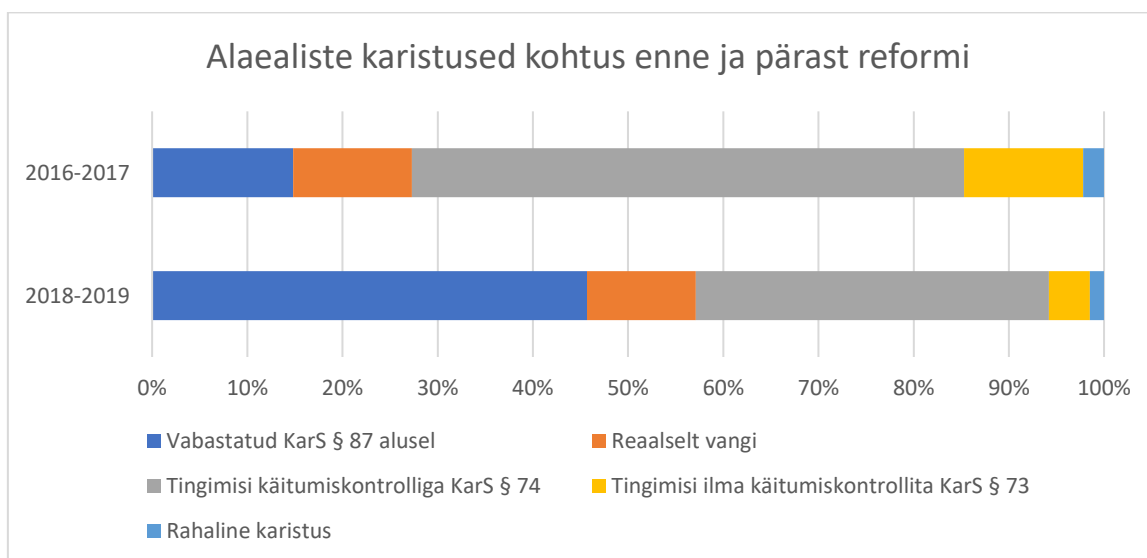
---

⁸⁶ Alaealiste psühhiaatriakliinik Tallinna Lastehaigla juures

kuritegusid (ähvardamine, vargused, avaliku korra raske rikkumine, väljapressimine ja rööv). Esimesele poisile mõisteti kuus kuud tingimisi koos käitumiskontrolli, alkoholikeelu ja sotsiaalprogrammiga; 2022. aasta jaanuari seisuga ei ole ta ühtegi uut kuritegu toime pannud. Teisele poisile mõisteti kolm aastat tingimisi koos käitumiskontrolliga ning lisakohustustena alkoholi- ja narkootikumide keeld, ravi Laste Vaimse Tervise Keskuses, kohustus jätkata õpinguid või leida töö ning suhtlemiskeeld kriminaalkorras süüdimõistetud isikutega. See noormees jätkas kuritegudega, 2022. aasta jaanuari seisuga kannab ta karistust vanglas.

Alaealistele, kellele mõisteti tingimisi vangistus koos käitumiskontrolliga, määrati pea alati ka üks või mitu lisakohustust sõltuvalt alaealise probleemidest. Enim määrati sotsiaalprogramme (79,2 protsendil juhtudest), kuid ka kohustust mitte tarbida alkoholi ja narkootikume (62,5 protsendil juhtudest). Igale viiendale määrati kohustuseks käia koolis või leida töökoht, igal kuuel keelati suhelda kriminaalkorras süüdimõistetud isikutega (v.a lähisugulased).

Tingimisi vangistuse ilma käitumiskontrollita (KarS § 73 järgi) mõistis Harju maakohus kolmele alaealisele. Kahel juhul asendas kohus karistuse ÜKT-tundidega (267 tundi ja 327 tundi), millele lisandus käitumiskontroll. Kumbki ÜKT tegemise kohustuse saanud alaealistest ei teinud oma töötunde ära ning mõlema karistus pöördi lõpuks täitmisele. Ühele alaealisele mõistis kohus rahalise karistuse (900 eurot, millest lühimenetluse reeglite järgi arvestati kolmandik maha). Seda varem kriminaalkorras karistatud alaealist süüdistati süstemaatilises juhiloata autojuhtimises.

Joonis 9. Alaealistele Harju maakohus mõistetud karistused enne ja pärast reformi

Allikas: PRIS, KIS, magistritöö

4. Kvantitatiivne uurimus. Alaealiste retsidiivsus ja seda mõjutavad tegurid

4.1. Lõplike menetlusotsuste mõju alaealiste retsidiivsusele enne ja pärast reformi

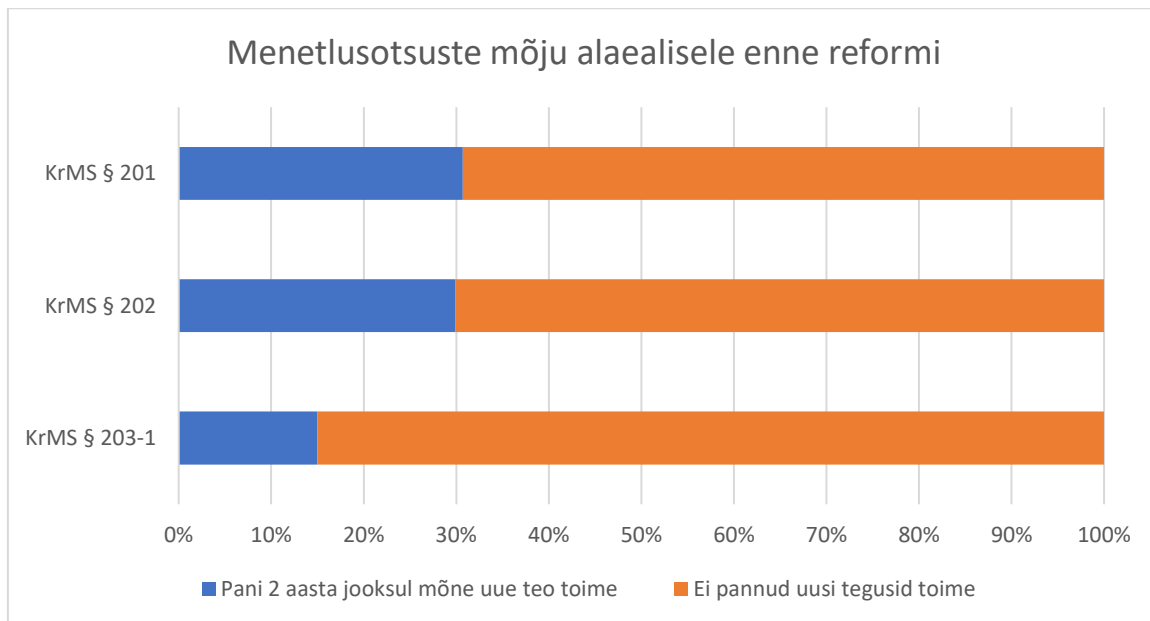
4.1.1. Põhja ringkonnaprokuratuuri 2016/2017 menetlusotsuste mõju alaealiste retsidiivsusele

Aastatel 2016-2017 lõpetas prokuratuur kokku 251 juhul menetluse KrMS § 201, 202 või 203¹ järgi. Magistritöö autor vaatas prokuratuuri infosüsteemis (PRIS) ükshaaval isikukoodide alusel üle, kas selle konkreetse menetlusotsuse järel on sama alaealise osas alustatud uusi kriminaalmenetlusi, kus alaealine on kas kahtlustatav või süüdistatav. Uute kriminaalasi puhul kontrollis töö autor, ega menetlus pole lõpetatud koosseisuta.

Selgus, et menetlusotsuse kuupäevale järgnenud täpselt kahe aasta jooksul pani mõne uue kuriteo toime ehk nõ langes tagasi 29,1 protsenti alaealistest, kelle osas prokuratuur 2016-2017 menetluse lõpetas. Kuid enamik (70,9 protsenti) alaealistest, kelle suhtes Põhja ringkonnaprokuratuur menetluse lõpetas, määruse kuupäevale järgnenud täpselt kahe aasta jooksul uusi tegusid toime ei pannud.

Prokuratuuri kasutuses olnud nn tööriistakastist oli mõjusaim kannatanu ja kahtlustatava leppimisega lõpetamine KrMS § 203¹ alusel. Alaealistest, kelle suhtes menetlus selle paragrahvi alusel Põhja ringkonnaprokuratuuris lõpetati, pani järgneva kahe aasta jooksul toime uue teo 15 protsenti ehk kuuendik. Samas eeldas lepitus kindlaid tingimusi (nt kannatanu nõusolek) ning selle paragrahvi kasutamine oli sedavõrd harv ja valim nii väike (20 juhtumit kahe aasta jooksul kogu Põhja ringkonnaprokuratuuri peale), et järeldusi sellest praktiliselt teha ei saa.

Oportuniteediga lõpetamise ja alaealiste komisjoni saatmisel retsidiivsuse mõttes vahet ei olnud. Nii KrMS § 202 alusel lõpetatutest kui KrMS § 201 alusel lõpetatutest pani järgneva kahe aasta jooksul uue teo toime pea kolmandik: oportuniteedi saanutel alustati mõni uus kriminaalmenetlus 29,9 protsendil, alaealiste komisjoni saadetutest 30,7 protsendil. Nagu näha, ei erinenud tagasilangemise protsenti praktiliselt üldse.

Joonis 10. Aastatel 2016-2017 Põhja ringkonnaprokuratuuris tehtud menetlusotsuse mõju alaealise retsidiivsusele.

Allikas: PRIS, magistritöö

Tagasilangejatest veidi enam kui pooled (53,4 protsenti) olid nõ ühekordsed tagasilangejad – menetlusotsusele järgneva kahe aasta jooksul olid nad kahtlustatavad või süüdistatavad ühes uues kriminaalasjas. Ülejäänud poolel oli uusi kriminaalasju mitmeid, osadel lausa märkimisväärselt palju: kahel poisil 8 uut kriminaalasja, kolmel 12, ühel 16 ning ühel lausa 26 uut kriminaalasja kahe aasta jooksul. Viimasel noormehel ei olnud varasemalt seejuures ühtegi kriminaalasja, kuid menetlusotsusele järgnevalt lisandus uusi kriminaalasju igas kuus, enamik neist KarS § 199 järgi, kuid ka KarS §§ 121, 263, 320, 203 ja § 184. 2022. aasta märtsi seisuga on noormehel kolm kehtivat kriminaalkaristust ja ta on ka vanglakaristust kandnud. Viimase teo pani ta toime jaanuaris 2021. Tüdrukutest pani uusi tegusid enim toime neiu, kes oli järgmise kahe aasta jooksul kahtlustatav või süüdistav seitsmes kriminaalasjas. Seejärel, olles 18-aastaseks saanud, lõpetas neiu kuritegude toimepanemise täielikult, kuid on kahjuks viimasel kahel aastal langenud ise järjepideva lähisuhtevägivalla ohvriks.

Enim tagasilangemisi toimus esimese kuue kuu jooksul menetlusotsusest (38,4 protsenti). Kuue kuu kuni aasta jooksul pani uue teo toime 21,9 protsenti alaealistest; aasta kuni 18 kuu jooksul 15 protsenti alaealistest ning 18 kuu kuni kahe aasta jooksul veerand alaealistest (24,7 protsenti).

Valdavas enamuses ei läinud uued kuriteod raskemaks varem toime pandud tegudest. Kui toime pandud tegudena käsitleda selle konkreetse alaealisi kõiki varasemaid tegusid (mitte ainult kõnealuse kriminaalasja tegusid), pani kahe aasta jooksul toime märgatavalt raskema uue kuriteo umbes kümnendik. Sel juhul oli uueks teoks reeglina kas narkootikumide suures koguses käitlemine, röövimine või raskendavatel asjaoludel toime pandud väljapressimine.

4.1.2. Põhja ringkonnaprokuratuuri 2018/2019 menetlussotsuste mõju alaealiste retsidiivsusele

Aastatel 2018-2019 lõpetas Põhja ringkonnaprokuratuur alaealiste suhtes kriminaalmenetluse KrMS §§-de 201, 202 ja 203¹ alusel kokku 331 juhul. Nende alaealiste edasine menetlusajalugu PRISis näitab, et kolmandikule (34,1 protsendile) kõigist neist menetlussotsustest järgnes täpselt kahe aasta jooksul mõne uue teo toimepanemine sama alaealise poolt. Võrdluseks: neile menetlussotsustele, mille Põhja ringkonnaprokuratuur tegi alaealiste osas aastatel 2016-2017, järgnes täpselt kahe aasta jooksul uus tegu 29,1 protsendil juhtudest. Seega kasvas prokuratuuris lõpetamismääruse saanud alaealiste tagasilangemise osakaal reformijärgsetel aastatel viie protsendipunkti võrra.

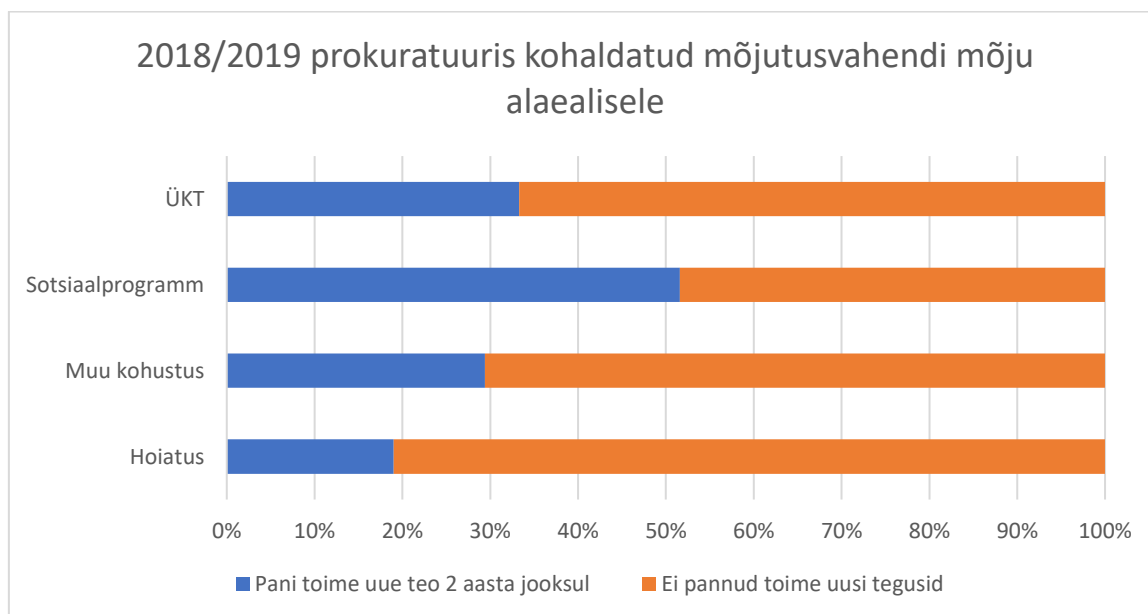
Kuna valdav enamik (96,4 protsenti) lõpetamisi tehti aastatel 2018-2019 KrMS § 201 alusel, on kahe ülejäänud paragrahvi alusel lõpetanute osakaal sedavõrd väike, et nende eraldi analüüsimisel ei ole mõtet. Seega analüüsib töö autor täpsemalt ainult KrMS §-ga 201 lõpetamiste mõju.

Kui vaadata pelgalt tagasilangemise protsenti, siis võiks väita, et kõige tõhusam meede oli hoiatus - uue teo pani järgmise kahe aasta jooksul toime vaid 19 protsenti hoiatuse saanud alaealistel. Kuid hoiatuse kui mõjutusvahendi said vaieldamatult kõige lihtsama taustaga õigusrikkujad, kelle positiivseks mõjutamiseks ei olnudki suurt midagi vaja. Paljud neist varem karistamata (91,7 protsenti neist oli varem karistamata) alaealistest tegid ühe vea ja said oma õppetunni kätte. Alaealiste õigusrikkujate kohta tehtud uuringutes on leitud, et esimest korda menetluses osalejad mõistavad ja mõtestavad oma tegude tagajärgi paremini kui mitmendat korda menetluses osalejad. Põhjuseks aga ei pruugi olla ilmingimata esimest korda menetluses osalejate sügavam teadlikkuse tase või suurem kahetsus tehtu pärast, vaid vapustus ja hirm, mis esimese menetlusprotsessiga paratamatult kaasas käib. Mitmendat korda menetluses osalejate

puhul on aga tunda nende ükskõiksust ja argist suhtumist oma tegude ja neile järgneva suhtes, kuna protsess on nende jaoks juba tuttav.⁸⁷

Ülejäänud alaealised (kelle suhtes kasutati muid meetmeid kui hoiatus) olid aga keerulisema taustaga. Näiteks „muu kohustuse“ saanutest oli esmakordseid kaks kolmandikku, kuid paljudel neist oli probleeme koolikohustuse täitmisega (näiteks veerandil „muu kohustuse“ saanutest oli klassi või kooli lõpetamine sõnaselgelt määruses kohustuseks), distsipliini, käitumise ja toetava koduga. „Muu kohustuse“ saanutest 29,4 protsenti pani järgmise kahe aasta jooksul toime mõne uue teo. Sotsiaalprogrammi läbimise ja ravikohustuse saanute taust oli veelgi keerulisem; nende seas oli märkimisväärselt palju diagnooside, vaimse tervise häirete ja eripäradega lapsi, samuti alkoholi- ja narkosõltuvuse (või sõltuvuse kahtlusega) lapsi. Laste keeruline taust nende mõjutamise keerulisus väljendub ka tulemustes: rohkem kui pooled (51,6 protsenti) neist, kes said kohustuseks sotsiaalprogrammi, pani kahe aasta jooksul toime uue kuriteo.

ÜKT-tunnid määrati eelkõige neile, kes olid korduvad õigusrikkujad ja kellel ei paistnud olevat mõnda vaimse tervise häiret või sõltuvust, kuid kellega ei soovinud prokurör veel kohtusse minna. Nendest pani järgmise kahe aasta jooksul toime uue teo kolmandik (33,3 protsenti).

Joonis 11. Aastatel 2018-2019 KrMS § 201 lg 2 alusel Põhja ringkonnaprokuratuuris kohaldatud mõjutusvahendi mõju alaealise retsidiivsusele

Allikas: PRIS, magistritöö

⁸⁷ Järv, E., Rajaveer, L., Pilvet-Petrov, K. (2021). Alaealise õigusrikkuja kasutajateekonna ja kogemuse analüüs. Uuringu raport. Rakendusliku Antropoloogia Keskus. Justiitsministeerium, lk 62. https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/alaealise_oigusrikkuja_kasutajat_ekonna_ja_kogemuse_analuus_rak_2021_0.pdf, viimati külastatud 20.04.2022

Tagasilangejatest 43,4 protsenti oli nõ ühekordsed tagasilangejad, kes olid menetlusotsusele järgnenud täpselt kahe aasta jooksul kahtlustatavad või süüdistatavad ainult ühes uues kriminaalasjas. Ülejäänutel oli uusi kriminaalasju mitmeid, ühel poisil näiteks lausa 33 uut kriminaalasja. See noormees oli ka varasemalt toime pannud mitmeid isikuvastaseid ja varavastaseid süütegusid (ta oli varasemalt kahtlustatav seitsmes kriminaalasjas), kuid prokurör proovis teda veel viimast korda ÜKT-tundidega mõjutada. Järgmiste tegude puhul jõudis noormees kohtu ette ning tänaseks on sellel vahepeal täiskasvanuks saanud noorel mehel neli kehtivat kriminaalkaristust ja ta kannab vanglas oma järjekordset karistust.

Enim tagasilangemisi toimus taas esimese kuue kuu jooksul menetlusotsusest (46,9 protsendil tagasilangemistest). Kuue kuu kuni aasta jooksul pani uue teo toime protsenti 23,9 protsenti tagasilangejatest; aasta kuni 18 kuu jooksul 13,3 protsenti tagasilangejatest ning 18 kuu kuni kahe aasta jooksul 15,9 protsenti tagasi langenud alaealistest.

Valdavas enamuses ei läinud uued kuriteod raskemaks varem toime pandud tegudest. Kui toime pandud tegudena käsitleda kõiki varasemaid tegusid (mitte ainult menetlusotsuse saanud kriminaalasja tegusid), pani kahe aasta jooksul toime märgatavalt raskema uue kuriteo 12 protsenti neist alaealistest, kes aastail 2018-2019 prokuratuuris lõpliku menetlusotsuse said. Raskemateks uuteks tegudeks olid reeglina kas narkootikumide suures koguses käitlemine või röövimine, kuid tuli ette ka vägistamisi ja raske kehavigastuse tekitamisi.

4.1.3. Harju maakohtu 2016/2017 kohtuotsuste mõju alaealiste retsidiivsusele

Aastatel 2016-2017 tegi Harju maakohus otsuse 92 alaealise õigusrikkuja kohta, millest 88 olid süüdimõistvad kohtuotsused ja neli kohtumäärused KrMS § 202 järgi lõpetamise osas.

Harju maakohtus aastatel 2016-2017 lõpliku menetlusotsuse saanud alaealistest panid pisut enam kui pooled (52,2 protsenti, 48 alaealist) täpselt kahe aasta jooksul toime mõne uue kuriteo. Meenutuseks ja võrdluseks: alaealistest, kelle kriminaalasjad lõpetati samadel aastatel prokuratuuris, pani uue teo toime 29 protsenti. Kuid kohtusse jõudnud alaealised olid reeglina taustalt „keerulisemad“ ja nende teod raskemad.

Pisut enam kui veerand (27,1 protsenti) kõigist tagasilangejatest olid nõ ühekordsed tagasilangejad, kelle osas algatati järgmise kahe aasta jooksul üks uus kriminaalmenetlus. Pea kolmel neljandikust tagasilangejatest oli aga uusi kriminaalasju, kus nad olid kahtlustatavad või

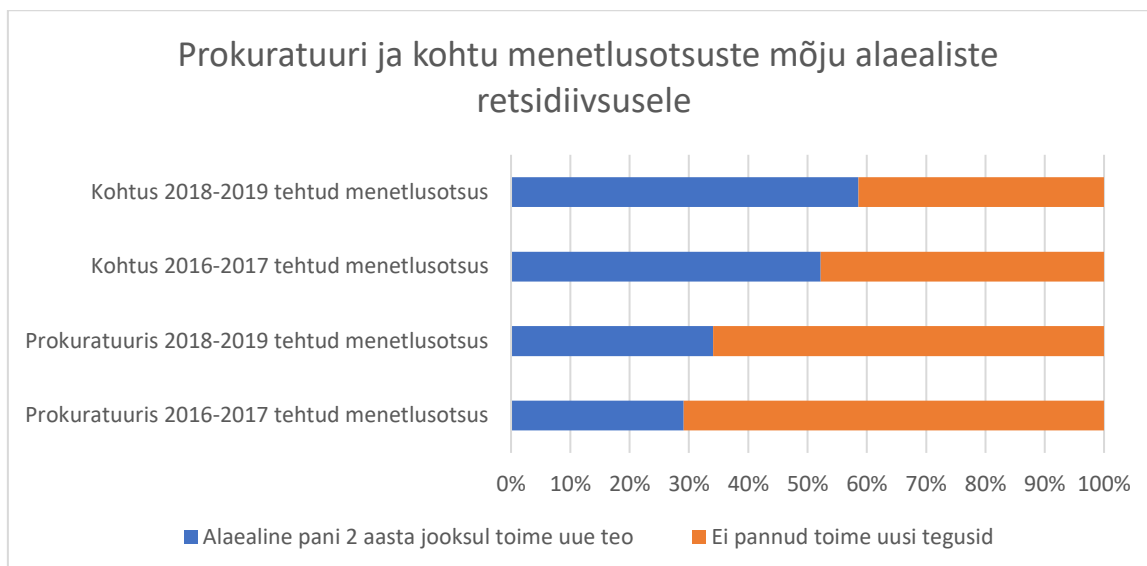
süüdistatavad, rohkem kui üks. Üle viie uue kriminaalasja oli kahe aasta jooksul seitsmel alaealisel (14,6 protsenti kõigist tagasilangejatest), enim aga noormehel, kel uusi kriminaalasju kahe aasta jooksul 14. Selle noormehe mõistis kohus küll röövides, vargustes ja ärandamises süüdi, kuid vabastas ta karistusest ning saatis Maarjamaa Hariduskolleegiumisse. Varem, enne kõnealust kriminaalasja oli ta kahtlustatav 11 kriminaalasjas, ning ta jätkas kuritegude toimepanemist ka järgnevatel aastatel. 2022. aasta jaanuari seisuga figureerib ta PRISis menetlusosalisena 52 kriminaalasjas, neist kahtlustatavana või süüdistatavana kokku 29 kriminaalasjas (ülejäänutes tunnistaja, kannatanu või muu osalisena). Nüüdseks on noormees täiskasvanud (sünd 2003), tal on viis kehtivat kriminaalkaristust ja 2022. aasta jaanuari seisuga viibis ta juba mitmendat korda vanglas. Viimase teo pani ta toime 2020. aastal.

Uued teod pandi enamasti (54,2 protsendil juhtudel) toime esimese kuue kuu jooksul kohtuotsusest, kõige vähem viimase kuue kuu jooksul ehk ajal, mil kohtuotsusest oli möödas 18 kuud kuni kaks aastat (10,4 protsenti tagasilangejatest).

Uued kuriteod ei olnud üldiselt raskemad varem toimepandutest (18,8 protsendil juhtudel olid raskemad), kuid siin tuleb arvestada seda, et 2016-2017 kohtus süüdi mõistetud alaealine oli varem olnud kahtlustatav keskmiselt 6,1 kriminaalasjas ja enamik neist alaealistest oli varem toime pannud mitmesuguseid ja mitmeliigilisi tegusid, mille seas oli sagedasti ka mõni esimese astme kuritegu. Näiteks röövimise oli varem toime pannud kolm neljandikku (75 protsenti) süüdimõistva kohtuotsuse järel tagasilangenutest, kuid oli ka kambas väljapressimisi, narkootikumide suures koguses käitlemisi ja üksikuid muid I astme kuritegusid.

4.1.4. Harju maakohtu 2018/2019 kohtuotsuste mõju alaealiste retsidiivsusele

Aastatel 2018-2019 mõistis Harju maakohtus süüdi 70 alaealist ja neist 58,6 protsenti pani kohtuotsusele järgnenud täpselt kahe aasta jooksul toime mõne uue kuriteo. Meenutuseks ja võrdluseks: aastatel 2016-2017 Harju maakohtus süüdi mõistetud alaealiste puhul oli see protsent 52,2. Seega, samamoodi nagu prokuratuuris tehtud lõpetamiste puhul, suurenes esimestel reformijärgsetel aastatel tagasilangejate osakaal pisut ka kohtus süüdi mõistetud alaealiste seas.

Joonis 12. Põhja ringkonnaprokuratuuris ja Harju maakohtus enne ja pärast reformi tehtud menetlusotsuste mõju alaealiste retsidiivsusele

Allikas: PRIS, KIS, magistritöö

Enamik tagasilangejatest (78 protsenti ehk laias laastus kolm neljandikku) olid korduvad – nad olid järgmise kahe aasta jooksul kahtlustatavad vähemalt kahes uues kriminaalasjas. Nn ühekordseid tagasilangejaid oli ligi neljandik (22 protsenti). Üks noormees sai kahe aasta jooksul kahtlustuse 24 uues kriminaalasjas, veel üks aga 20 kriminaalasjas.

Nendest, kelle kohus aastatel 2018-2019 KarS § 87 alusel karistusest vabastas ja kelle suhtes erinevaid mõjutusvahendeid rakendas, pani kahe aasta jooksul mõne uue teo toime kaks kolmandikku (65,6 protsenti). Tingimisi vangistuse ja käitumiskontrolli saanutest pani kahe aasta jooksul mõne uue teo toime veidi üle poolte (54,2 protsenti) ning realselt vanglasse saadetud 13 noorest seitse (53,8 protsenti). Seega tuleb nentida, et karistusest vabastatute retsidiivsusmäär oli suurem isegi neist, kes reaalset vanglakaristust kandsid. Samas on vanglakaristust kandnud alaealiste arv sedavõrd väike, et tõsikindlaid järeldusi teha ei saa.

Kuuest vanglas viibinutest, kes kahe aasta jooksul tagasi ei langenud, ei ole kaks noort siiani ühtegi uut kuritegu toime pannud. Üks neist viibib endiselt vanglas, teine vabaduses. Viimase poisi puhul tundub, et tema õigusrikkumised lõppesid täiskasvanuks saamisega.

Enamik uusi tegusid pandi toime esimese kuue kuu jooksul kohtuotsusest (58,5 protsendil juhtudest); esimese aasta jooksul aga 85,4 protsenti. Seega, kui alaealine suutis aasta aega hoiduda uute kuritegude toimepanemisest, muutus tagasilangemise risk juba suhteliselt

väikeseks. Uued teod ei muutunud enamasti raskemaks, seda samadel põhjustel nagu võrdlusperioodi puhul – kohtu ette jõudnud noored olid sageli juba palju ja päris raskeid kuritegusid korda saatnud. Nimelt oli aastatel 2018-2019 Harju maakohtus süüdi mõistetud alaealine varem olnud kahtlustatav keskmiselt üheksas kriminaalasjas ning tema toime pandud tegude seas oli sageli ka mõni esimese astme kuritegu (nagu röövimine, grupis toime pandud väljapressimine, narkootikumide suures koguses käitlemine või raske kehavigastuse tekitamine). Varasemast raskema kuriteo pani kohtuotsusele järgneva kahe aasta jooksul toime kümnendik neil aastal süüdi mõistetud alaealistest.

4.2. Alaealised, nende taust ja retsidiivsus

Seni on magistritöö vaadelnud võrdlusperioodidel tehtud menetlusotsuste mõju retsidiivsusele, kuid tuleb silmas pidada, et osa alaealiste suhtes on neil ajavahemikel tehtud korduvalt menetlusotsuseid. Seega ei võrdu menetlusotsuste arv individuaalsete alaealiste arvuga. Saamaks ülevaadet, kuidas on järgmistel aastatel käitunud iga alaealine, kelle suhtes on Põhja ringkonnaprokuratuuris ja/või Harju maakohus aastatel 2016-2017 ja 2018-2019 tehtud mõni lõplik menetlusotsus, selekteeris töö autor alaealised isikukoodide alusel eraldi valimitena välja. Selle peatükis vaatlleb töö autor iga noore puhul eraldi, kui õiguskuulekat elu on see konkreetne noor inimene elanud järgnevatel aastatel kuni 01.01.2022.

4.2.1. Põhja ringkonnaprokuratuuris 2016/2017 menetlusotsuse saanud alaealised ja nende retsidiivsus

Aastatel 2016-2017 tegi Põhja ringkonnaprokuratuur KrMS § 201, 202 ja 203¹ alusel 251 menetlusotsust 239 kordumatu alaealise suhtes. Neist neljandik (26,8 protsenti) oli tüdrukud, kolm neljandikku (73,2 protsenti) poisid.

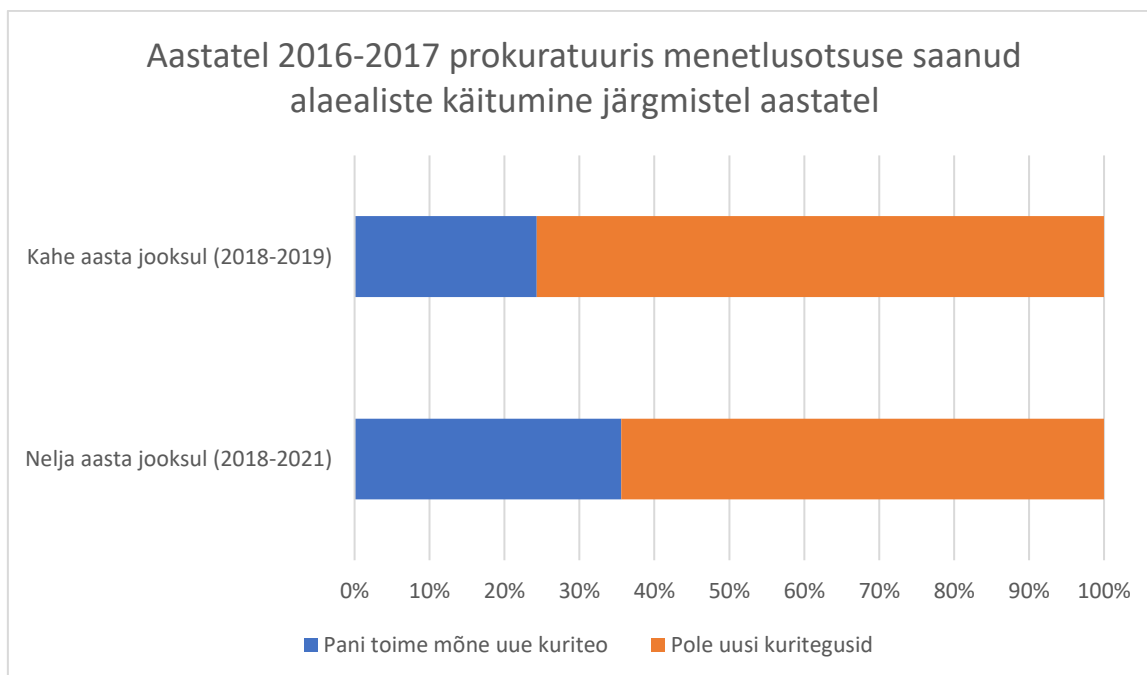
Enamik alaealisi oli täiesti puhta taustaga: laias laastus kolm neljandikku (73,2 protsenti) ei olnud varem mingeid kuritegusid toime pannud – nad ei olnud varem kahtlustatavad üheski kriminaalasjas. Ülejäänutel oli aga varasemalt ees üks või mitu kriminaalasja, mis ei olnud lõpetatud koosseisuta.

Enamasti oli noortel üks varasem kriminaalasi (62,5 protsenti neist, kel oli mõni varasem kriminaalasi); kõige enam oli ühel poisil kuus varasemat kriminaalasja. Sellele poisile jäi aga seitsmes kriminaalasi viimaseks – pärast 2016. aasta menetlusotsust pole ta 2022. aasta jaanuari seisuga ühtki uut kuritegu toime pannud. Varem oli ta toime pannud vargusi, sissetungimise ja autoärandamisi ning viimases kriminaalasjas sai ta 40 ÜKT-tundi selle eest, et ta keeldus tunnistajana politseis ütlusi andmast.

Prokuratuuris lõpetamismääruse saanud alaealistest ei olnud aastatel 2016-2017 mitte ükski varem kriminaalkorras karistatud; väärteokaristusi esines enam kui pooltel (57,8 protsendil).

Nii nagu polnud enamik alaealisi kuritegusid varem toime pannud, ei pannud enamik prokuratuuris lõpetamismääruse saanud alaealistest kuritegusid toime ka tulevikus.

Kolm neljandikku (75,7 protsenti) kõigist neist alaealistest, kelle suhtes lõpetati menetlus prokuratuuris aastatel 2016-2017, ei pannud järgmistel aastatel toime uusi kuritegusid – neil ei olnud aastatel 2018-2019 ühtki uut kriminaalmenetlust, milles nad oleks olnud kahtlustatavad või süüdistatavad. Kaks korda kauem ehk neli aastat (2018, 2019, 2020 ja 2021) suutis ilma ühegi uue kriminaalasjata vastu pidada laias laastus kaks kolmandikku (64,4 protsenti) alaealistest, kelle kriminaalasja Põhja ringkonnaprokuratuur lõpetas aastatel 2016-2017.

Joonis 13. Aastatel 2016-2017 Põhja ringkonnaprokuratuuris lõpliku menetlusotsuse saanud alaealiste retsidiivsus

Allikas: PRIS, magistritöö

Kümnendikul alaealistest (10,9 protsenti) oli aga uusi kriminaalasju mõlemal vaatlusalusel perioodil, nii aastatel 2018-2019 kui 2020-2021.

Kolm alaealist, kelle suhtes Põhja ringkonnaprokuratuur 2016-2017 kriminaalmenetluse lõpetas, on tänaseks surnud. Üks neist oli nõ „ühekordne“, kes pani oma ainsa teo toime 2017. aastal (virutas teisele poisile rusikaga näkku). Teised kaks panid toime mitmeid tegusid (peamiselt varavastased süüteod ja narkootikumide käitlemine), viimati vastavalt 2020. ja 2021. aastal.

4.2.2. Põhja ringkonnaprokuratuuris 2018/2019 menetlusotsuse saanud alaealised ja nende retsidiivsus

Aastatel 2018-2019 lõpetas Põhja ringkonnaprokuratuur 331 kriminaalmenetlust 301 individuaalse alaealise osas.

Nendest neljandik (25,2 protsenti) olid tüdrukud ja kolm neljandikku (74,8 protsenti) poisid. Võrreldes aastatega 2016-2017 oli tüdrukute osakaal õige pisut vähenenud – eelneval kahel aastal oli tüdrukuid Põhja prokuratuuris menetlusotsuse saanute seas 26,8 protsenti.

Enamik alaealisi oli puhta taustaga: kaks kolmandikku (66,1 protsenti) ei olnud varem mingeid kuritegusid toime pannud – nad ei olnud varem kahtlustatavad olnud üheski kriminaalasjas. Ülejäänutel oli aga varasemalt ees üks või mitu kriminaalasja, mis ei olnud lõpetatud koosseisuta. Näiteks oli üks neiu varem kahtlustatav üheksas kriminaalasjas ning oli toime pannud varguseid, peksmisi, röövi ja sõiduki ärandamise. Prokuratuur lõpetas aastatel 2018-2019 tema osas mitu kriminaalasja, rakendades näiteks lepitust ja sotsiaalprogrammi „Hoog sisse“, ning 2022. aasta märtsi seisuga pole neiu uusi kuritegusid toime pannud.

Üks alaealistest, kelle kriminaalasja Põhja ringkonnaprokuratuur aastatel 2018-2019 lõpetas, on tänaseks surnud.

Vaadeldes aastatel 2018-2019 kohtusse mittesaadetud alaealiste edasist käitumist, nähtub, et kolm neljandikku (75,7 protsenti) aastatel 2018-2019 Põhja ringkonnaprokuratuuris lõpliku menetlusotsuse saanud alaealistest ei pannud järgmistel aastatel toime uusi kuritegusid – neil ei olnud aastatel 2020-2021 ühtki uut menetlust.

Kui võrrelda prokuratuuris lõpetamisotsuse saanud alaealisi enne ja pärast reformi, siis retsidiivsus jäi täpselt samaks: aastatel 2016-2017 Põhja ringkonnaprokuratuuris menetlusotsuse saanud alaealistest ei pannud samuti täpselt 75,7 protsenti järgmisel kahel aastal ehk aastatel 2018-2019 toime uusi kuritegusid.

4.2.3. Harju maakohtus 2016/2017 menetlusotsuse saanud alaealised ja nende retsidiivsus

Aastatel 2016-2017 tegi kohus 92 menetlusotsust (kas kohtuotsuse või KrMS § 202 alusel lõpetamise) kokku 81 individuaalse alaealise kohta. Tüdrukuid oli nende seas vaid neli (4,9 protsenti).

Kohtusse jõudnud alaealiste taust oli märksa „raskem“ kui neil, kelle menetlus lõpetati prokuratuuris. Kolmandikul alaealistest (37 protsendil) oli enne kohtuotsust rohkem kui viis varasemat kriminaalmenetlust, kus nende süü oli kinnitust leidnud. Mitmed noored olid aga varem jõudnud juba väga palju korda saata: näiteks ühel noormehel (kes aastatel 2016-2017 muuseas kahel korral kohtus kriminaalkorras karistada sai), oli eelnevalt vastavalt 34 ja 35 kriminaalmenetlust. Peamiselt pani ta toime varguseid, kuid ka sõitis süstemaatiliselt juhiloata ning ärandas sõidukeid. 2017. aastal toime pandud tegude eest mõistis kohus talle tema kolmanda reaalse vanglakaristuse, kuid pärast seda kuni 2022. aasta jaanuarini ei ole ta enam ühtki uut tegu toime pannud, kuigi vabanes vanglast ennetähtaegselt 2018. aastal. Tundub, et selle noormehe õigusvastane käitumine lõppes täiskasvanuks saamisega.

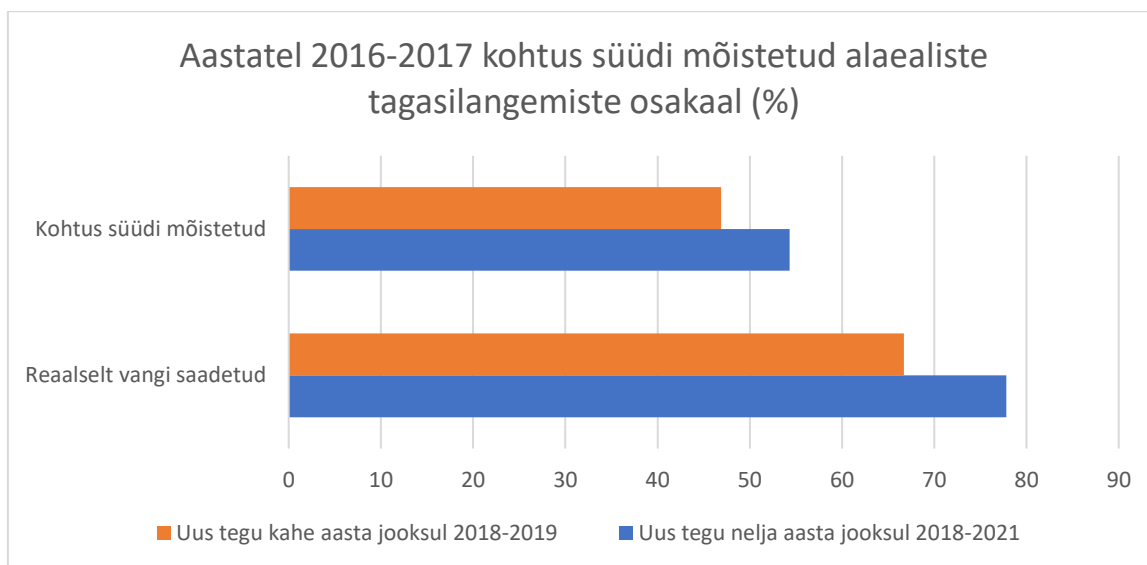
Kolmandik (35,8 protsenti) neil aastal kohtus lõpliku menetlusotsuse saanud alaealistest oli varem kriminaalkorras karistatud, üks noormees lausa neljal korral. Selle noormehega on PRISis praeguseks seotud 82 kriminaalasja, millest kahtlustatav või süüdistatav on ta 56 kriminaalasjas (ülejäänutes on tunnistaja, kannatanu või muu isik). Ta on nüüdseks toime pannud vargusi, ärandamisi, peksmisi, röövimisi (sh relvaga) ja liiklussüütegusid; on istunud korduvalt trellide taga ning kannab ka 2022. aasta alguses reaalselt vanglakaristust. Vanglas on ta rünnanud ametnikku ning on mitmel korral põhjustanud oma kambris tulekahju. See noormees ei ole ilmselt kuritegevusega (veel?) lõpetanud.

2016-2017 sai reaalse vanglakaristuse (või pöörati karistus täitmisele) kokku 18 alaealist. Nende taust oli märkimisväärselt erinev. Ühel alaealisel oli varasemalt alustatud vaid kaks kriminaalmenetlust (KarS § 199 osas), tal polnud eelnevalt ühtki kriminaalkaristust ja seekord mõisteti ta süüdi KarS §§-de 199 lg 2 p 9 ja 183 lg 1 alusel. Esialgu sai ta tingimisi vangistuse käitumiskontrolliga, kuid tema karistus pöörati täitmisele käitumiskontrolli nõuete rikkumise tõttu. Seevastu oli kahel vanglakaristuse saanud poisil varasemast näiteks üle 30 kriminaalasja ja mitu kriminaalkaristust ning mõlemad olid toime pannud vägivaldseid kuritegusid.

Kohtusse (ja eriti vanglasse) jõudnud alaealiste retsidiivsus on märgatavalt suurem kui neil noortel, kelle menetlus lõppes prokuratuuris. Kui prokuratuuris aastatel 2016-2017 lõpetamismääruse saanud noortest pani aastatel 2018-2019 uue teo toime neljandik, siis 2016/2017 kohtusse jõudnud noortest pea pooled (46,9 protsenti), reaalselt vanglasse saadetud noortest aga kaks kolmandikku (66,7 protsenti).

Nelja järgneva aasta jooksul (2018-2021) alustati uus kriminaalasi veidi enam kui poolte (54,3 protsendi) 2016. või 2017. aastal kohtus olnud alaealise osas; ilma ühegi uue kriminaalasjata pidas neli aastat vastu 45,7 protsenti alaealistest. Reaalselt vanglakaristust kandnud noortest

suutis neli aastat nõ „korralik“ olla viiendik (22,2 protsenti). Nad kõik panid oma viimase kuriteo toime 2017. või 2016. aastal, vabanesid vangistusest ennetähtaegselt, ning 2022. aasta märtsi seisuga neil uusi kriminaalasju pole.

Joonis 14. Aastatel 2016-2017 Harju maakohtus süüdi mõistetud alaealiste, sh reaalselt vangi saadetud alaealiste tagasilangemise protsents aastatel 2018-2019 ja 2018-2021

Allikas: PRIS, magistritöö

Veidi enam kui veerand (28,4 protsenti) 2016-2017 kohtus olnud alaealistest pani aga mõne uue teo toime mõlemal vaatlusalusel perioodil (2018-2019 ja 2020-2021).

Kui vaadelda neid kohtus süüdimõistetud isikuid, kelle kohus otsustas KarS § 87 alusel vabastada karistusest ja kelle suhtes kasutas kohus karistamise asemel alaealiste mõjutusvahendeid (neid isikuid oli kokku 13 alaealist ehk 16 protsenti neil aastail kohtusse saadetud alaealistest), siis nende noorte retsidiivsus oli keskmisest suurem. Aastatel 2018-2019 pani kaks kolmandikku neist toime vähemalt ühe uue teo (ühiksa noort 13st ehk 69,2 protsenti). Järgmise kahe aasta jooksul seis ei muutunud ehk need, kes aastatel 2018-2019 tagasi ei langenud, ei teinud seda ka aastatel 2020-2021. Meenutuseks ja võrdluseks: keskmiselt panid uue teo toime ligi pooled neil aastal kohtusse saadetud alaealistest. KarS § 87 kohaldamine oli siiski niivõrd vähene, et valim (13 isikut) ei võimaldada teha laiemaid järeldusi.

Üks aastail 2016-2017 kohtusse saadetud alaealistest on tänaseks surnud. Tema mõisteti kohtus süüdi grupis toime pandud relvastatud röövis (KarS § 200 lg 2 p 7,8). 2018. aastal mõistis kohus talle järjekordse röövi eest reaalse vanglakaristuse (liitkaristusena 4 aastat ja 11 kuud vangistust), kuid varsti pärast seda ta suri.

4.2.4. Harju maakohus 2018/2019 menetlusotsuse saanud alaealised ja nende retsidiivsus

Aastatel 2018-2019 tegi Harju maakohus 70 kohtuotsust 56 individuaalse alaealise osas. Tüdrukuid oli nende seas neli (7,1 protsenti). Kui võrrelda kohtu ette saadetud alaealiste arvu reformieelsete aastatega, siis saab tõdeda, et nende arv vähenes reformijärgselt märkimisväärselt: aastatel 2016-2017 seisis kohtu ees 81 individuaalset alaealist.

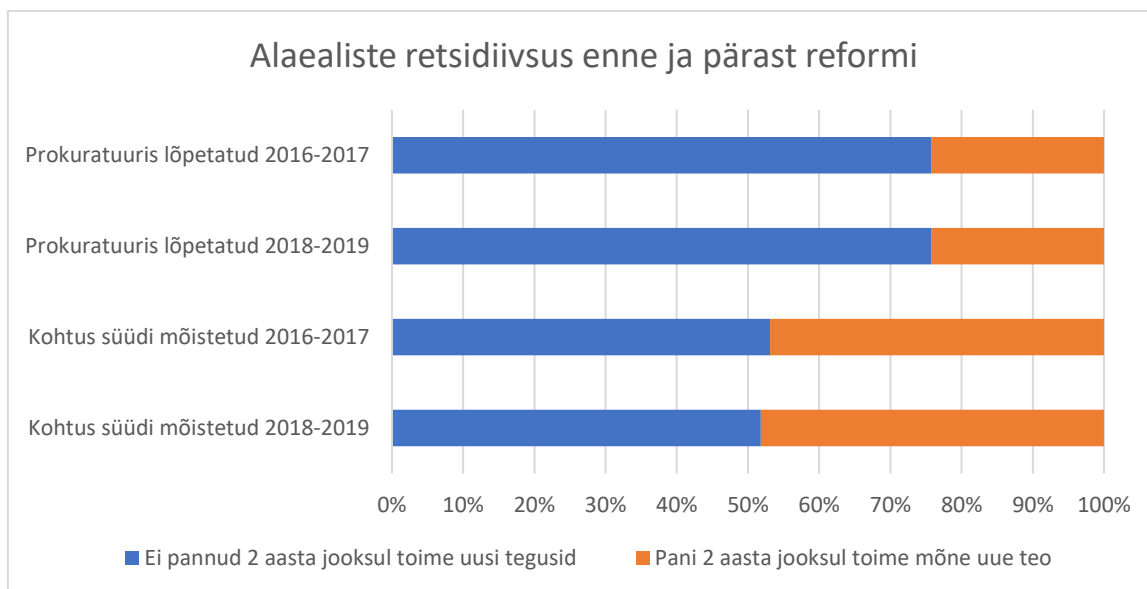
Taust oli 2018-2019 kohtu ees seisnud alaealised veel keerulisem kui neil, kes seisid kohtu eest aastatel 2016-2017. Keskmiselt oli aastatel 2018-2019 kohtusse saadetud alaealine varasemalt kahtlustatav olnud 9 kriminaalasjas, samas kui 2016-2017 kohtu ees seisnud alaealine keskmiselt 6,1 kriminaalasjas. Ühel alaealised noormehel, kes aastatel 2018-2019 kohtus korduvalt karistada sai, oli eelnevalt üle 30 kriminaalasja, milles ta oli kahtlustatav. Ta oli toime pannud nii vara- kui isikuvastaseid kuritegusid, tema osas oli aastate jooksul kasutatud mitmesuguseid mõjutusvahendeid. Tema jätkas kuritegusid ka edaspidi (sh vanglast), 2022. aasta jaanuari seisuga on tal neli kehtivat kriminaalkaristust ja ta kannab vanglakaristust. Enam kui neljandik (28,6 protsenti) kohtusse saadetud alaealistest oli juba varem kriminaalkorras karistatud.

Aastatel 2018-2019 sai Harju maakohus karistuseks reaalse vanglakaristuse kaheksa alaealist; lisaks saadeti trellide taha veel viis alaealist, kelle karistus pöörati täitmisele, seega kandis reaalselt vanglakaristust 13 alaealist, kelle Harju maakohus neil aastail süüdi mõistis. Seda on 18,6 protsenti neil aastail süüdi mõistetud alaealistest. Võrduseks: aastatel 2016-2017 tehtud kohtuotsustega (sh täitmisele pööramised) saadeti vanglasse 18 alaealist, mida on arvuliselt küll rohkem, kuid suurusjärgus sama palju: nendel aastatel süüdi mõistetud alaealistest 20,5 protsenti.

Tabel 2. Alaealiste reaalse vanglakaristus enne ja pärast reformi

	Alaealiste arv	Osakaal süüdimõistetutest
2016/2017 Harju maakohus reaalse vanglakaristuse saanud alaealised (sh täitmisele pööratud)	18 alaealist	20,5 protsenti süüdi mõistetud alaealistest
2018/2019 Harju maakohus reaalse vanglakaristuse saanud alaealised (sh täitmisele pööratud)	13 alaealist	18,6 protsenti süüdi mõistetud alaealistest

Kuid hoolimata sellest, et aastatel 2018-2019 Harju maakohus süüdi mõistetud alaealised olid keerulisema taustaga ja tegudega, oli nende tagasilangevus vaid pisut suurem kui aastatel 2016-2017 Harju maakohus süüdimõistetutel. Nimelt, kui aastatel 2016-2017 süüdi mõistetud 81 kordumatust alaealistest pani järgmisel kahel aastal ehk 2018-2019 uue teo toime 38 isikut ehk 46,9 protsenti, siis aastatel 2018-2019 süüdi mõistetud 56 kordumatust alaealisest pani järgmisel kahel aastal ehk aastatel 2020-2021 uue teo toime 27 isikut ehk 48,2 protsenti.

Joonis 15. Alaealiste retsidiivsus enne ja pärast reformi. Aastatel 2016-2017 menetlusotsuse saanute puhul on mõõtmisperioodiks aastad 2018-2019; aastatel 2018-2019 menetlusotsuse saanute puhul on mõõtmisperioodiks aastad 2020-2021

Allikas: PRIS, magistritöö

Seega ei pannud kummalgi võrdlusperioodil uusi tegusid toime pisut üle poole kohtus süüdi mõistetud alaealistest ning kolm neljandikku prokuratuuris lõpetamisotsuse saanud alaealistest.

5. Reformi esimeste aastate tulemused reformi algusraskuste kontekstis

Eelnevate peatükkide põhjal saab alaealiste, nende toime pandud tegude, nende suhtes tehtud lõplike menetlusotsuste ja alaealiste edasise käitumise osas teha järgmised kokkuvõtted.

Aastatel 2016-2017 tegi Põhja ringkonnaprokuratuur KrMS §§-de 201, 202 ja 203¹ alusel 251 menetlusotsust 239 kordumatu alaealise suhtes. Laias laastus kolm neljandikku (73,2 protsenti) neist alaealistest ei olnud varem mingeid kuritegusid toime pannud; keskmine varasemate kriminaalasjade arv isiku kohta oli 0,5. Esimese astme kuritegusid esines 3,2 protsendil kriminaalasjades. Üldiselt oli menetlusotsuste mõju tõhus: 71 protsendile menetlusotsustest ei järgnenud menetlusotsuse kuupäevast täpselt kahe aasta jooksul uusi kriminaalmenetlusi sama alaealise suhtes. Vaadeldes, kuidas Põhja ringkonnaprokuratuur KrMS §§-de 201, 202 ja 203¹ alusel lõpetamismääruse saanud iga kordumatu alaealine edaspidi käitus, selgus, et 75,7 protsenti neist ei pannud järgmisel kahel aastal ehk aastatel 2018-2019 toime uusi kuritegusid.

Aastatel 2018-2019 ehk esimestel aastatel pärast alaealiste õigusrikkujate reformi jõustumist tegi Põhja ringkonnaprokuratuur 331 menetlusotsust 301 kordumatu alaealise suhtes, valdavas enamuses lõpetati menetlusi KrMS § 201 alusel. Kaks kolmandikku neist alaealistest (66,1 protsenti) ei olnud varem mingeid kuritegusid toime pannud; keskmine varasemate kriminaalasjade arv isiku kohta oli 0,9. Esimese astme kuritegusid esines 6,9 protsendil kriminaalasjades. Menetlusotsustest 65,9 protsendile ei järgnenud menetlusotsuse kuupäevast täpselt kahe aasta jooksul uusi kriminaalmenetlusi sama alaealise suhtes. Vaadeldes, kuidas Põhja ringkonnaprokuratuur aastatel 2018-2019 lõpetamismääruse saanud iga kordumatu alaealine edaspidi käitus, selgus, et 75,7 protsenti neist ei pannud järgmisel kahel aastal ehk aastatel 2020-2021 toime uusi kuritegusid.

Seega saab öelda, et Põhja ringkonnaprokuratuur lõpetas reformi järel menetluse keerulisema taustaga alaealiste osas kui enne reformi. Prokuratuur lahendas varasemast rohkem ja raskemaid asju ise ning saatis vähem alaealisi kohtuniku ette. Kuid kuigi noored, nende taust ja nende teod olid reformijärgselt keskmiselt raskemad, jäi individuaalsete alaealiste tagasilangemiste protsent täpselt samaks.

Kohtu ette saadetud alaealiste puhul avaldus järgmine kokkuvõtlik pilt.

Viimastel aastatel enne reformi (2016-2017) tegi Harju maakohtus 92 lõplikku menetlusotsust (88 kohtuotsust ja neli KrMS § 202 alusel lõpetamist) kokku 81 kordumatu alaealise osas.

Keskmiselt oli aastatel 2016-2017 kohtusse jõudnud alaealine olnud varem kahtlustatav või süüdistatav olnud 6,1 kriminaalasjas, kolmandik (35,8 protsenti) neist noortest oli juba varem kriminaalkorras karistatud. Esimese astme kuritegusid esines 46,2 protsendil kriminaalasjadest. Kohtuotsustest 47,8 protsendile ei järgnenud menetlusotsuse kuupäevast täpselt kahe aasta jooksul uusi kriminaalmenetlusi sama alaealise suhtes. Vaadeldes, kuidas iga Harju maakohus aastatel 2016-2017 süüdi mõistetud kordumatu alaealine järgmisel kahel aastal käitus, siis veidi üle poolte ehk 53,1 protsenti neist ei pannud järgmisel kahel aastal ehk aastatel 2018-2019 toime uusi kuritegusid.

Aastatel 2018-2018 tegi Harju maakohus 70 kohtuotsust kokku 56 kordumatu alaealise osas. Keskmiselt oli neil aastail kohtusse saadetud alaealine varasemalt olnud kahtlustatav või süüdistatav üheksas kriminaalasjas; kolmandik (35,7 protsenti) neist noortest oli juba varem kriminaalkorras karistatud. Esimese astme kuritegusid esines 50 protsendil kriminaalasjades. Kohtuotsustest 41,4 protsendile ei järgnenud otsuse kuupäevast täpselt kahe aasta jooksul uusi kriminaalmenetlusi sama alaealise suhtes. Vaadeldes, kuidas iga Harju maakohus aastatel 2018-2019 süüdi mõistetud kordumatu alaealine järgmisel kahel aastal käitus, siis 51,8 protsenti neist ei pannud järgmisel kahel aastal ehk aastatel 2020-2021 toime uusi kuritegusid.

Seega, kohtu ette jõudis reformijärgselt vähem noori ning need alaealised olid varasemast keskmiselt raskemate tegudega ja keerulisema taustaga. Kuid vaatamata asjaolule, et kohtu ette jõudsid reformi järel vaid kõige raskemad juhtumid, suurenes kohtus süüdi mõistetud alaealiste retsidiivsus reformijärgselt vaid marginaalselt – 46,9 protsendi pealt 48,2 protsendini ehk vaid 1,3 protsendipunkti võrra.

Lähtuvalt eeltoodust julgeb töö autor väita, et juba esimestel aastatel tõi reform kaasa positiivse mõju alaealiste korduvate õigusrikkumiste ennetamisele, seda hoolimata reformi algusaastate kitsaskohtadest ja probleemidest.

Alaealiste õigusrikkujate erikohtlemise reform oli suuresti paradigmuuutus, millega Eesti viis rõhuasetuse alaealiste karistamiselt üle nende mõjutamisele ja preventatsioonile. Suurte muudatustega uue süsteemi tööle saamine võtab aga paratamatult aega. Kohati pidid reformi ellu viivad inimesed (politseinikud, lastekaitsespetsialistid, prokurörid, kohtunikud) harjuma teistmoodi mõtlema ja teistmoodi tegutsema. Arusaam taastava õiguse olemusest ei olnud 2018. aastal sugugi veel üldlevinud, isegi lastega tegelevate spetsialistide hulgas. Näiteks olid noortega tegelevad politseinikud algselt väga skeptilised taastava õiguse osas ning nende

suhtumist muutus alles siis, kui nad tegelikke tulemusi nägid.⁸⁸ Lastekaitse spetsialistide seas oli aga ka 2021. aastal neid, kes polnud taastava õiguse meetodika ja mittekariistuslike meetoditega kursis.⁸⁹ Alaealiste reform oli väga laiapõhjaline, muutus terve hulk seadusi, uute kohustuste ja võimalustega tuli harjuda nii alaealistega tegelevatel prokuröridel, kohtunikel, politseinikel kui kohalike omavalitsuste lastekaitsetöötajatel. Kuigi kohalike omavalitsuste lastekaitsetöötajate roll on hinnata alaealise abivajadust ja anda prokuröridele otsustamiseks vajalikku infot, ei sujunud koostöö esimestel reformijärgsetel aastatel. Kuigi kohati infopuuduses, tuli prokuröridel samas valida tõhus mõjutusvahend lapse mõjutamiseks vastavalt alaealise riskidele panna toime uusi kuritegusid. Riski ei saa hinnata ainult vaadates noore varasemaid süütegusid, nende olemust ja toimepanemise asjaolusid. Arvestada tuleb ka muude teguritega: halvad peresuhted, õpiraskused koolis, halba mõju avaldavad sõbrad, sõltuvusainete tarvitamine, korrarikumised varases eas.⁹⁰

Hea tulemuse saavutamiseks tuli koostööd teha paljude spetsialistide vahel, lisaks eelmainitutele ka kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajad, Sotsiaalkindlustusamet (SKA), KLATi pakkuvad üksused, erinevate sotsiaalprogrammide ja -teenuste pakkujad, koostöövõrgustikud (näiteks MARAC⁹¹) jne. Veel 2021. aastal ehk neli aastat pärast reformi jõustumist tuli tõdeda, et muutused lastega töötavate spetsialistide töös ja menetlusprotsessides ei ole veel täielikult sisse töötatud⁹², seega oli segadus ja peataolek esimesel kahel aastal kahtlemata suur. Probleemkohaks kujunes spetsialistide ja oskuste nappus, lastekaitsetöötajate ülekoormus – KOV tasandil ei suudetud uut toimivat struktuuri piisavalt kiiresti luua.⁹³

---

⁸⁸ Markina, A., Strömpl, J., Tamm, G., Ilves, K., Luhamaa, K., Ginter, J., Tubelt, E., Puur, S.M., Roos, L., Espenberg, S. (2021). Noorte õigusrikkujate uuring. TÜ Sotsiaalteaduslike Rakendusuuringute Keskus ja Justiitsministeerium, lk 46

https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/rake_2021_noorte_oigusrikkujate_uuring.pdf, viimati külastatud 23.04.2022

⁸⁹ *Ibid*, lk 55

⁹⁰ Tani-Jürisoo, K. Taastava õiguse põhimõtete ja alaealist mõjutavate meetodite kasutamine politseitöös (2018). SA Omanäolise Kooli Arenduskeskus, lk 10.

https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/taastav_oigus_juhendmaterjal_2_018.pdf, viimati külastatud 20.04.2022

⁹¹ SKA pakutav võrgustikukoostöö mudel riskis olevate perede väljaselgitamiseks ning nende probleemide lahendamiseks. Vt nt <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/ohvriabi-huvitis/marac-juhtumikorralduse-mudel>

⁹² Markina, A., Strömpl, J., Tamm, G., Ilves, K., Luhamaa, K., Ginter, J., Tubelt, E., Puur, S.M., Roos, L., Espenberg, S. (2021). Noorte õigusrikkujate uuring. TÜ Sotsiaalteaduslike Rakendusuuringute Keskus ja Justiitsministeerium, lk 13

https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/rake_2021_noorte_oigusrikkujate_uuring.pdf, viimati külastatud 23.04.2022

⁹³ Reinson, H., Hämmal, J., Kruuse, K., Rannu, K., Parder, M-L. (2021). Alaealiste õigusrikkumistele suunatud lühisekkumiste analüüs. Lõpparuanne. Kantar Emor. Justiitsministeerium, lk 6.

https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/alaealiste_rikk_sekk_lopparuanne_2021_emor_avaldamiseks.pdf, viimati külastatud 25.04.2022

Reformi käivitamist saatis infovaesus ning teadmatus tekitas spetsialistide hulgas pingeid. Nagu tões 2021. aastal reformi mõjusid analüüsinud noorte õigusrikkujate uuringu lõpparuanne, sai riik reformist õppetunni, et suuremahuliste ja valdkondadeüleste ümberkorralduste puhul tuleb edaspidi panustada rohkem aega ja raha muudatuste juhtimisse, sh nii eelanalüüsi, kommunikatsiooni kui spetsialistide toetamisse, et nad muudatustega kiiremini ja lihtsamalt koheneks.⁹⁴

Reformijärgselt suurenes alaealistega tegelevate prokuröride töökoormus hoobilt. Seoses asjaajamisega kulus ühe lapse kohta kolm korda rohkem aega, aga prokuröride arv ei muutunud.⁹⁵ Kui varem määras mõjutusvahendi seitsmest liikmest koosnev alaealiste komisjon, siis nüüd tuli prokuröril üksi hinnata olukorda ning leida sobiv meede. Nii alaealistega tegelevad kohtunikud kui prokurörid pidid esimestel aastatel õppima, millised mõjutusvahendid millisel juhul „töötavad“ või kui palju on mõistlik anda noorele uusi võimalusi ja millistel juhtudel seda teha. Tuli omandada teadmisi alaealiste psühholoogiast ja psühhiaatriast; psüühika- ja käitumishäiretest. Tuli õppida, kuidas tunda ära võimalikku psüühikahäiret, kuidas näiteks käituda autistliku või aktiivsuse-tähelepanuhäirega lapsega, et talle oleks võimalik ligi pääseda ja teda mõjutada. Õppimaks hindama alaealiste erivajadusi ja abivajadusi, harisid prokurörid ennast esialgu ise, nii mõnigi võttis oma raha eest kursusi ja koolitusi.⁹⁶ Kuna see, kas miski meede mõjub või mitte, ei selgu päevade, vaid kuudega, võttis aega, kuni saavutati mingeidki tulemusi, et saaks jagada kogemusi, nii läbikukkumisi kui õnnestumisi. Korraldati ümarlaudu, õpiti ja üritati ühtlustada praktikat. Juhised, kuidas uues olukorras alaealistega üldse tegutseda tuleb, anti välja 2018. aastal: prokurörid panid enda jaoks põhisuunad paika Narva-Jõesuus 2018. aasta veebruari lõpus⁹⁷, politsei sai juhendmaterjali⁹⁸ alles sama aasta septembri lõpus.

---

⁹⁴ Markina, A., Strömpl, J., Tamm, G., Ilves, K., Luhamaa, K., Ginter, J., Tubelt, E., Puur, S.M., Roos, L., Espenberg, S. (2021). Noorte õigusrikkujate uuring. TÜ Sotsiaalteaduslike Rakendusuringute Keskus ja Justiitsministeerium, lk 41

https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/rake_2021_noorte_oigusrikkujate_uuring.pdf, viimati külastatud 23.04.2022

⁹⁵ Prins, H. Alaealiste kriminaalmenetluses ja karistusõiguses toimunud reform ja selle mõju. Magistritöö. Juhendaja MA Anna Markina. Tallinn, 2019, lk 58.

⁹⁶ *Ibid*, lk 59.

⁹⁷ Alaealistele spetsialiseerunud prokuröride kokkulepe. Kuriteo toime pannud alaealiste erikohtlemine kriminaalmenetluses. Narva-Jõesuu, 21.02.2018.

<https://www.prokuratuur.ee/sites/www.prokuratuur.ee/files/elfinder/Kuriteo%20toime%20pannud%20alaealiste%20erikohtlemine%20kriminaalmenetluses.pdf>, viimati külastatud 19.04.2022

⁹⁸ Tani-Jürisoo, K. Taastava õiguse põhimõtete ja alaealist mõjutavate meetodite kasutamine politseitöös (2018). SA Omanäolise Kooli Arenduskeskus, lk 10.

https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/taastav_oigus_juhendmaterjal_2018.pdf, viimati külastatud 20.04.2022

Kuigi alaealiste õigusrikkujate reform oma sisult eeldab, et alaealiste kannatanute ja õigusrikkujatega töötavad erikoolituse saanud spetsialistid, hakkas prokuröride, kohtunike, kriminaalhooldajate, lastekaitsjate, politseinike ja vanglatöötajate süstemaatiline koolitamine alles hiljuti. Näiteks SA Omanäolise Kooli Arenduskeskuse viiest moodulist koosnev põhjalik koolitusprogramm algas 2021. aasta septembris ning kestab 2022. aasta maikuuni.⁹⁹

Prokuröril tuli õppida orienteeruma selles, kus ja millistel tingimustel on võimalik abi saada näiteks 14-aastaselt venekeelsele narkosõltlasele Paldiskis või eestikeelsele mitme psüühikahäirega, paariklassilise hariduse ja korraliku vanemliku hooleta 17-aastaselt, kes seni oli lastekaitsjate vaateväljast millegipärast täiesti eemale jäänud. 2018. aastal asus Põhja ringkonnaprokuratuuris tööle erikonsultant, kellele sai üle anda korraldavat tööd. Kuid esialgu tuli ka erikonsultandil alles teed rajada, õppida, kombata, võrgustikke luua ja vajalikke sidemeid sisse seada. Vajalike ja sobivate sotsiaalprogrammide nappus on Eestis probleemiks veel praegugi, noortel ei ole alati võimalik kuigi kiiresti saada ei talle vajalikku sotsiaalprogrammi ega psühholoogi-psühhiaatri vastuvõttule.

Seega olid aastad 2018-2019 tegelikult veel eksimiste aeg, kus püüti lammutada vana ja ebatõhusat, kuid seda, kuidas oleks õige ja tõhus, veel hästi ei teatud ega osatud. Reformile ei tulnud kasuks ka asjaolu, et selle algusaastad langesid kokku veel mitme üleriigilise reformi elluviimisega.¹⁰⁰ Näiteks haldusreformiga¹⁰¹ loodi olukord, kus erinevate kohalike omavalitsuste teenuste osutamise loogika muutus ning muutusid ka spetsialistide omavahelised suhted ja koostöövõrgustikud. Sotsiaalkindlustusameti (SKA) reorganiseerimisega hakkas SKA täitma hoopis uusi ülesandeid.

Seda enam tuleb hinnata esimeste aastatega saavutatud tulemust.

---

⁹⁹ Noortesõbralikuma õigussüsteemi projekt. Justiitsministeerium. https://www.just.ee/kuritegevus-ja-selle-ennetus/lapsed-ja-noored/nooresobralik-oigussusteem#spetsialistide_koolitamine, viimati külastatud 12.04.2022

¹⁰⁰ Markina, A., Strömpl, J., Tamm, G., Ilves, K., Luhamaa, K., Ginter, J., Tubelt, E., Puur, S.M., Roos, L., Espenberg, S. (2021). Noorte õigusrikkujate uuring. TÜ Sotsiaalteaduslike Rakendusuuringu Keskus ja Justiitsministeerium, lk 8
https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/rake_2021_noorte_oigusrikkujate_uuring.pdf, viimati külastatud 23.04.2022

¹⁰¹ Haldusreform. (i.a.). Rahandusministeerium. [viimati uuendatud 5. aprillil 2019].
<https://www.rahandusministeerium.ee/et/kov/haldusreform>, viimati külastatud 13.04.2022.

Kokkuvõte

Magistritöö eesmärgiks oli välja selgitada, kas 2018. aasta 1. jaanuaril jõustunud alaealiste õigusrikkujate erikohtlemise reform on täitnud oma peamist eesmärki ehk vähendanud alaealiste retsidiivsust. Reformi elluviimisega toimus alaealiste õigusrikkujate kohtlemises suuresti paradigmuuendus – rõhuasetus viidi noorte õigusrikkujate karistamiselt üle nende lastesõbralikule mõjutamisele. Nagu on selle muudatuse sõnastanud professorid Jaan Ginter ja Jaan Sootak: hakati kasutama rohkem preventsiiooni ja vähem repressiooni¹⁰². Lastekaitseadus sedastab, et alaealine õigusrikkuja on abivajav laps. Reformi mõte on olnud luua süsteem, mis tuvastab iga halvasti ja valesti käituvat lapse puhul põhjused, mis on olnud just selle alaealise ebasobiva käitumise taga – olgu need siis näiteks puuduv vanemlik hool, käitumis- või psüühikahäire, alkoholi- või narkosõltuvus, kamba mõju, väärkohtlemise ohvriks langemine vms –, ning pakub seejärel lapsele vajalikku ja eakohast tuge tema probleemide lahendamisel. Reformiga sooviti saavutada seda, et alaealiste õigusrikkumistele reageeritakse vaid vajalikul määral (vältides üle- ja alareageerimist) ning et alaealiste suhtes rakendataks taastava õiguse põhimõtteid, mille abil mõistaks noor inimene oma tegude tegelikke tagajärgi, võtaks vastutuse ning heastaks-hüvitaks tehtud kahju, mis omakorda mõjutaks alaealiste sisemist motivatsiooni käituda edaspidi õiguskuulekamalt. Kuid nii nagu Eesti ühiskonnal on olnud keeruline võtta omaks tõsiasi, et laste füüsiline karistamine on nende väärkohtlemine, mitte aktsepteeritav kasvatusviis, vajab aega ka alaealiste õigusrikkujate erikohtlemise kontseptsioon, sest ühiskonna jaoks on olnud harjumuspärane mõelda, et rikkumisele peab tingimata järgnema karistus, kusjuures mida raskem, seda parem, sest vaid selliselt taasluuakse paljude inimeste arvates õigust ja õiglust ning ennetatakse kuritegevust. Nii saatis ka alaealiste õigusrikkujate erikohtlemise reformi planeerimist ja elluviimist skeptikute, sh osade politseinike, prokuröride, kohtunike ja lastekaitsetöötajate mure, kas uus „pehme“ lähenemine ei tekita noortes hoopis karistamatuse tunnet ega too kaasa noorte kuritegevuse hüppelise kasvu. Täna on selgunud, et alaealiste kuritegevus hoopis väheneb iga aastaga. 2021. aastal langes alaealiste toime pandud süütegude arv viimase kümnendi madalaimale tasemele. Kui näiteks aastal 2011 panid alaealised Eestis toime 1854 kuritegu ja 2017. aastal 1022 kuritegu, siis 2021 aastal 767 kuritegu.¹⁰³ Pole siiski täpselt teada, mis on alaealiste kuritegevuse languse põhjused,

---

¹⁰² Ginter, J., Sootak, J. Alaealiste karistusõiguse reform Eestis: materiaalõigus, menetlus ja sotsiaaltöö. *Juridica*, 2019/3, lk 212.
https://www.juridica.ee/article.php?uri=2019_3_alaealiste_karistus_iguse_reform_eestis_materiaal_igus_menetlus_ja_sotsiaalt, viimati külastatud 24.04.2022

¹⁰³ Tamm, K., Surva, L. Kuritegevus Eestis 2021. Alaealiste õigusrikkumised. Justiitsministeerium.
https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2021/alaealiste_page.html, viimati külastatud 24.04.2022.

sest oma rolli on selles mänginud suure tõenäosusega ka *Covid-19*, eriolukord ja sellest tulenenud piirangud. Kuid oma panuse kuritegevuse vähenemisesse on vaieldamatult andnud ka alaealiste õigusrikkujate erikohtlemise reform.

Magistritöö annab ülevaate, milliseid kuritegusid ja mis asjaoludel on Tallinna ja Harjumaa alaealised¹⁰⁴ toime pannud aastatel 2016-2017 ja 2018-2019 ehk kaks aastat enne ja kaks aastat pärast reformi. Nähtub, et prokuratuuris lõpetati nii enne kui pärast reformi peamiselt II astme kuritegusid; I astme kuritegude osakaal oli enne reformi 3,1 protsenti ja pärast reformi 6,9 protsenti. Kui prokuratuuris lõpetatud kriminaalajades oli sagedasemateks kuritegudeks vargused ja kehalised väärkohtlemised, siis kohtusse jõudsid peamiselt vargused ja röövid, seda nii enne kui pärast reformi. Kohtus menetletud kriminaalajades oli I astme kuritegude osakaal enne reformi 46,2 protsenti, pärast reformi aga 50 protsenti. I astme kuritegude osakaalu suurenemine ei viita mitte sellele, et alaealiste teod oleks paari aastaga raskemaks muutunud, vaid asjaolule, et prokuratuur saatis reformi järel kohtusse ainult raskemaid juhtumeid, ülejäänud aga menetles ise lõpuni. Prokuratuur lähtus reformiga seadusesse raiutud põhimõttest, et alaealist võib karistada üksnes siis, kui mitte ühegi mõjutusvahendiga ei ole võimalik mõjutada teda edaspidi hoiduma kuritegude toimepanemisest.

Nimetatud põhimõtte järgimist näitab ka menetlusotsuste arv kohtus ja prokuratuuris. Kui aastatel 2016-2017 lõpetas Põhja ringkonnaprokuratuur kriminaalmenetluse 251 alaealise osas, siis aastatel 2018-2019 juba 331 alaealise osas. Kohtu ette jõudnud alaealiste osakaal aga vähenes. Harju maakohus tegi aastatel 2016-2017 alaealiste osas 92 lõplikku menetlusotsust, aastatel 2018-2019 aga 70. Ka kohus järgis reformi järel karistamise kui *ultima ratio* põhimõtet ning vabastas aastatel 2018-2019 ligi pooled ehk 45,7 protsenti süüdi mõistetud alaealistest KarS § 87 alusel karistusest, kohaldades selle asemel just selle konkreetse lapse vajadustest lähtuvaid mõjutusvahendeid. Prokuratuur lõpetas reformi järel kriminaalajades ka sellistel alaealistel, kes varasematel aastatel oleks pikema jututa kohtu ette saadetud – näiteks neil, kes olid varem olnud kahtlustatavad juba viies või kaheksas kriminaalajas ning ikka ja jälle uusi tegusid toime panid. Nii oli aastatel 2016-2017 prokuratuuris lõpetamismääruse saanud alaealine varasemalt kahtlustatav keskmiselt 0,5 kriminaalajas, aastatel 2018-2019 aga 0,9 kriminaalajas. Kohtu ette jõudsid vaid kõige „keerulisemad“ noored, kelle puhul ükski mõjutusvahend enam mõju ei avaldanud: aastatel 2018-2019 oli kohtus süüdi mõistetud noor inimene varem kahtlustatav või süüdistatav olnud keskmiselt üheksas kriminaalajas, kuid oli

---

¹⁰⁴ Harju maakohu tööpiirkonnaks on justiitsministri 01.01.2006 määruse „Maa- ja halduskohtute tööpiirkonnad“ § 1 järgi Harju maakond; Põhja ringkonnaprokuratuuri tööpiirkonnaks on Vabariigi Valitsuse 09.01.2011 määruse „Ringkonnaprokuratuuride asukoha ja tööpiirkonna kehtestamine“ § 1 järgi Harju maakond.

ka neid, kel „pagasis“ näiteks 20 või 30 kriminaalasja, mitu kriminaalkaristust ning varasem vanglakogemuski.

Enne reformi lõpetas prokuratuur kriminaalasju peamiselt kahe paragrahvi alusel: 46,6 protsenti oportuniteediga (KrMS § 202) ning 45,4 protsenti alaealiste komisjoni ette saates (KrMS § 201). Aastatel 2018-2019 rakendas prokuratuur aga valdavalt KrMS §-i 201, mille alusel sai prokurör nüüd ise alaealise vajadusest lähtuva mõjutusvahendi määrata või mõjutusvahendite komplekti kokku panna. Prokuröride lemmikuks kujunes KrMS § 201 lg 2 p 6 ehk „muu asjakohane kohustus“, mis võimaldas kasutada fantaasiat ja sisetunnet ning jõuda just selle konkreetse alaealiseni. Nii näiteks ei ole rohkem kedagi peksnud alaealine, kellele seati kriminaalmenetluse lõpetamisel kohustuseks käia abiks puuetega inimeste tugikeskuses ja kes nägi, millega võib päädida kellegi pähe peksmine.

Aastatel 2016-2017 oli Harju maakohtu sagedaseim karistus alaealisele tingimisi vangistus koos käitumiskontrolliga (KarS § 74), mis mõisteti 58 protsendile alaealistest. Reformi järel aga kasutas kohus alaealise süüdimõistmisel kõige enam karistusest vabastamist KarS § 87 alusel (45,7 protsendil juhtudel). Kolmandiku neist, kes karistusest vabastati, saatis kohus aastaks kinnise lasteasutuse teenusele, mis on mõeldud lastele, kes ohustavad tugevalt enda või teiste elu ja tervist. Vähenes nende alaealiste arv, kellele mõisteti reaalne vanglakaristus või kelle tingimisi vangistus hiljem täitmisele pöörati.

Magistritöö võrdles, millist mõju avaldasid prokuratuuri ja kohtu lõplikud menetlusotsused alaealisele enne ja pärast reformi. Selleks kontrollis töö autor prokuratuuri ja kohtu infosüsteemide (PRIS ja KIS) ning karistusregistri abil, kas alaealine on menetlusotsuse kuupäevale järgneva kahe aasta jooksul tunnistatud kahtlustatavaks või süüdistatavaks mõnes uues kuriteos. Näiteks kui prokuratuur lõpetas alaealise osas menetluse 15.03.2017, oli vaatlusperioodiks ajavahemik 15.03.2017-15.03.2019. Selgus, et nendest alaealistest, kelle suhtes lõpetas prokuratuur kriminaalmenetluse aastatel 2016-2017, pani 29,1 protsenti kahe aasta jooksul toime mõne uue kuriteo. Nendest, kelle kriminaalmenetluse lõpetas prokuratuur aastatel 2018-2019, pani kahe aasta jooksul uue teo toime 34,1 protsenti alaealistest. Sama tendents ilmnes kohtusse saadetud alaealiste osas: aastatel 2016-2017 Harju maakohtus süüdi mõistetud alaealistest pani kohtuotsusest täpselt kahe aasta jooksul toime mõne uue teo 52,2 protsenti, 2018-2019 süüdi mõistetud alaealistest aga 58,5 protsenti.

Lisaks konkreetsete menetlusotsuste mõjule uuris magistritöö iga alaealise edasist käitumist kuni tänaseni, s.o kuni 01.01.2022. Kuna osade alaealiste suhtes on tehtud võrdlusperioodidel korduvalt menetlusotsuseid, ei võrdu menetlusotsuste arv individuaalsete alaealiste arvuga.

Saamaks ülevaadet, kuidas on järgmistel aastatel käitunud iga alaealine, kelle suhtes on Põhja ringkonnaprokuratuuris või Harju maakohtus tehtud aastatel 2016-2017 või 2018-2019 mõni lõplik menetlusotsus, selekteeris töö autor kõik alaealised isikukoodide alusel välja ning uuris iga noore puhul eraldi, kui õiguskaualekat elu on ta elanud järgnevatel aastatel kuni 01.01.2022. Alaealistel, kelle suhtes tehti kohtus või prokuratuuris lõplik menetlusotsus aastatel 2016-2017 ehk enne reformi, uuris magistritöö retsidiivsust ehk uute kuritegude toimepanemist ajavahemikel 2018-2019 ja 2020-2021. Alaealistel, kelle suhtes tehti menetlusotsus aastatel 2018-2019, uuris magistritöö retsidiivsust ajavahemikul 2020-2021.

Selgus, et aastatel 2016-2017 prokuratuuris lõpetamismääruse saanud alaealistest kolm neljandikku ehk 75,7 protsenti ei pannud aastatel 2018-2019 toime uusi kuritegusid ning ka aastatel 2018-2019 prokuratuuris lõpliku menetlusotsuse saanud alaealistest ei pannud täpselt 75,7 protsenti aastatel 2020-2021 toime uusi kuritegusid. Seega, kuigi prokuratuuris lõpetati reformijärgselt varasemast raskema tausta ja raskemate tegudega noorte kriminaalmenetlusi, jäi retsidiivsusprotsent täpselt samaks.

Vaadeldes kohtus süüdi mõistetute edasist õiguskaualekust, selgus, et aastatel 2016-2017 Harju maakohtus süüdi mõistetud alaealistest ei pannud ligi pooled ehk 53,1 protsenti ajavahemikul 2018-2019 toime uusi kuritegusid. Reformi järel ehk aastatel 2018-2019 süüdi mõistetutest ei pannud ajavahemikul 2020-2021 uusi kuritegusid toime 51,8 protsenti alaealistest. Seega, vaatamata asjaolule, et kohtu ette jõudsid reformi järel vaid kõige raskemad juhtumid ja kõige keerulisemad alaealised, suurenes kohtus süüdi mõistetud alaealiste retsidiivsus vaid marginaalselt – 1,3 protsendipunkti võrra.

Lähtuvalt eeltoodust leiab töö autor, et reform õigustas talle pandud lootusi juba esimestel aastatel. See on seda märkimisväärselt, et tegelikkuses olid esimesed reformijärgsed aastad täis suurt segadust ja teadmatust ning reform käivitus läbi suurte raskuste. Näiteks puudus prokuröride süstemaatiline koolitamine, igäüks neist õppis ise, nõ põlve otsas ja omast kogemusest, mis võttis paratamatult aega. Muudatused eri spetsialistide tööülesannetes olid suured, teadmised aga vähesed ning koostöö eri spetsialistide vahel ei toimunud. Lisaks viidi samal ajal ellu riiklikku haldusreformi ja mitmeid sotsiaalteenuste pakkumisega seotud reforme, mis lammutasid senisedki koostöösidemed ja kontaktid. Seega ei realiseeritud esimestel aastatel kaugeltki reformi kogupotentsiaali.

Summary

The purpose of the Master's thesis was to find out whether the reform of special treatment of juvenile offenders, which entered into force on 1 January 2018, has fulfilled its main objective, i.e., reduced the recidivism of minors. With the implementation of the reform, a major paradigm shift in the treatment of juvenile offenders took place – the focus was moved from punishing juvenile offenders to influencing them in a child-friendly way. The Child Protection Act states that a minor offender is a child in need of assistance. The idea behind the reform has been to set up a system that identifies the reasons for any child who misbehaves, the reasons behind that child's misbehaviour – be they, for example, lack of parental care, behavioural or mental disorder, alcohol or drug addiction, gang influence, being a victim of abuse, etc. – and then provides the child with the human, necessary and age-appropriate support to solve their problems. The aim of the reform was to ensure that the response to juvenile delinquency is only to the necessary extent (avoiding over- and under-reacting) and that minors would be subject to the principles of restorative justice, by which a young person would understand the real consequences of his or her actions, take responsibility and compensate for the damage done, which in turn would affect the internal motivation of minors to behave more law-abidingly in the future. However, just as it has been difficult for the Estonian society to accept the fact that the physical punishment of children is abuse and not an acceptable form of upbringing, the concept of special treatment of juvenile offenders also needs time, as it has been customary for society to think that the violation must necessarily be followed by punishment, with the more severe the better, and it is the only way to restore justice and fairness and prevent crime. Thus, the planning and implementation of the reform of special treatment of juvenile offenders was accompanied by the concerns of sceptics, including some police officers, prosecutors, judges and child protection officials, regarding whether the new “soft” approach would not instead create a sense of impunity in young people and lead to a surge in youth crime.

Today, it has become clear that juvenile delinquency is decreasing every year. In 2021, the number of offences committed by minors fell to its lowest level in the last decade. For example, while in 2011, minors committed 1,854 offences in Estonia and 1,022 in 2017, in 2021, they committed 767 offences.¹⁰⁵ It is still not known exactly what the cause of the decline in juvenile delinquency is, as Covid-19, the emergency situation and the consequent restrictions are also

---

¹⁰⁵ Kuritegevus Eestis 2021 (Crime in Estonia 2021). Juvenile delinquency. Ministry of Justice. Available online https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2021/alaaliste_page.html, last visited 24.04.2022.

likely to have played a role in this. However, the reform of the special treatment of juvenile offenders has undoubtedly contributed to the reduction in offences.

The Master's thesis gives an overview of the criminal offences and under what circumstances minors¹⁰⁶ in Tallinn and Harju County have committed such in 2016-2017 and 2018-2019, i.e., two years before and two years after the reform. It appears that the prosecutor's office, both before and after the reform, mainly prosecuted second-degree criminal offences; the proportion of first-degree criminal offences was 3.1 percent before the reform and 6.9 percent after the reform. While theft and physical abuse were the most common criminal offences in the criminal cases closed by the prosecutor's office, theft and robbery were the main cases that ended up in court, both before and after the reform. In criminal cases heard by the court, the proportion of first-degree criminal offences before the reform was 46.2 per cent, while after the reform it was 50 per cent. The increase in the proportion of first-degree criminal offences does not indicate that the acts of minors have become more serious in a couple of years, but the fact that the prosecutor's office sent only more serious cases to court after the reform, completing the rest by itself. The prosecutor's office proceeded from the principle enshrined in law by the reform that a minor may only be punished if it is not possible to influence him or her to refrain from committing criminal offences in the future by any means of influence.

Compliance with this principle is also demonstrated by the number of procedural decisions. While in 2016-2017, the Northern District Prosecutor's Office closed criminal proceedings against 251 minors, in 2018-2019, such was the case for 331 minors. However, the proportion of minors brought to court decreased. Harju County Court issued 92 final procedural decisions regarding minors in 2016-2017, compared to 70 in 2018-2019. After the reform, the court also followed the principle of punishment as *an ultima ratio* and in 2018-2019 released nearly half or 45.7 per cent of convicted minors from punishment on the basis of section 87 of the Penal Code, applying sanctions based on the needs of that particular child instead. After the reform, the prosecutor's office also closed criminal cases of such minors who in previous years would have been sent to court without further ado – for example, those who had previously been suspects in five or eight criminal cases and committed new acts over and over again. Thus, in 2016-2017, a minor who received a termination order in the prosecutor's office was previously a suspect in an average of 0.5 criminal cases, compared to 0.9 in criminal cases in 2018-2019. Only the most “complicated” young people were brought to court, in whose case no sanction had any effect anymore: in 2018-2019, a young person convicted in court had previously been

a suspect or accused in an average of nine criminal cases, but there were also those who, for example, had 20 or 30 criminal cases, several criminal convictions and previous prison experience in their “baggage”.

Before the reform, the prosecutor's office mainly terminated criminal cases on the basis of two sections: 46.6 per cent by principle of opportunity (section 202 of the Code of Criminal Procedure) and 45.4 per cent by sending to the juvenile committee (section 201 of the Code of Criminal Procedure). In 2018-2019, however, the prosecutor's office mostly implemented section 201 of the Code of Criminal Procedure, on the basis of which the prosecutor could now determine the sanction by itself based on the needs of a minor or assemble a set of sanctions. The prosecutors' favourite was clause 201 (2) 6) of the Code of Criminal Procedure, i.e., “other relevant obligations”, which made it possible to use imagination and intuition to reach the particular minor. Thus, for example, a minor who was obliged to go to a support centre for disabled people upon the termination of criminal proceedings and who saw what the consequences were of hitting someone on the head, has not beaten anyone again since.

In 2016-2017, the most common punishment of Harju County Court for a minor was suspension of the sentence on probation with supervision of conduct (section 74 of the Penal Code), which was imposed on 58 per cent of minors. After the reform, however, the court made the most use of the release from punishment on the basis of section 87 of the Penal Code (in 45.7 per cent of cases) when convicting a minor. A third of those who were released from punishment were placed in a closed children's institution by the court for a year, which is intended for children who pose a serious threat to their own or others' lives and health. The number of minors who had actual imprisonment imposed or in whose case a conditional prison sentence was later enforced, decreased.

The Master's thesis compared the impact of the final procedural decisions of the prosecutor's office and the court on minors before and after the reform. For this purpose, the author of the thesis checked against the information systems of the prosecutor's office and the court (PRIS and KIS) and the criminal record whether a minor had been declared a suspect or accused of a new criminal offence within two years following the date of the procedural decision. For example, if the prosecutor's office terminated proceedings against a minor on 15.03.2017, the reference period was 15.03.2017-15.03.2019. It turned out that of the minors against whom the prosecutor's office terminated criminal proceedings in 2016-2017, 29.1 percent committed some new criminal offence within two years. Of those whose criminal proceedings were terminated by the prosecutor's office in 2018-2019, 34.1 per cent of minors committed a new act within two years. The same tendency was evident with regard to minors brought to court:

52.2 per cent of minors convicted by Harju County Court in 2016-2017 committed a new act within exactly two years of the court judgment, while 58.5 per cent of minors convicted in 2018-2019 committed a new act.

In addition to the impact of specific procedural decisions, the Master's thesis examined further conduct of each minor until today, i.e., until 01.01.2022. In particular, there have been repeated procedural decisions for some minors during the reference periods, so the number of procedural decisions does not equal the number of individual minors. In order to obtain an overview of how every minor with regard to whom a final procedural decision has been made by the Northern District Prosecutor's Office or Harju County Court in 2016-2017 or 2018-2019 has behaved in the subsequent years, the author of the thesis selected all minors on the basis of personal identification codes, and for each young person separately, examined whether he or she has lived a law-abiding life in the following years until 01.01.2022. For minors against whom a final procedural decision was made in court or the prosecutor's office in 2016-2017, i.e., before the reform, the Master's thesis examined recidivism, i.e., the commission of new criminal offences in the periods of 2018-2019 and 2020-2021. For minors subject to a procedural decision in 2018-2019, the Master's thesis examined the recidivism in the period of 2020-2021.

It turned out that three quarters of the minors who received a termination order by the prosecutor's office in 2016-2017, i.e., 75.7 per cent, did not commit a new criminal offence in 2018-2019, and exactly 75.7 per cent of the minors who received a final procedural decision by the prosecutor's office in 2018-2019 did not commit new criminal offences in 2020-2021. Thus, although the prosecutor's office terminated the criminal proceedings of young people with a more difficult background and more serious acts after the reform, the percentage of recidivism remained exactly the same.

Looking at the further compliance of those convicted in court, it turned out that nearly half of the minors convicted by Harju County Court in 2016-2017 did not commit any new criminal offences, i.e., 53.1 per cent, in the period 2018-2019. After the reform, i.e., in 2018-2019, 51.8 per cent of minors did not commit a new criminal offence between 2020 and 2021. Thus, despite the fact that only the most serious cases and the most complex minors were brought to court after the reform, the recidivism of minors who were convicted in court increased only marginally – by 1.3 percentage points.

Based on the above, the author of the work finds that the reform already justified the hopes placed on it in the first years, even if the numbers do not demonstrate it clearly. The justification

of hopes is all the more remarkable because, in reality, the first years after the reform were filled with great confusion and ignorance, and the reform was launched with great difficulty. For example, there was no systematic training of prosecutors, each of them studied on their own, on the knee, so to speak, and from their own experience, which inevitably took time. The changes in the duties of different specialists were extensive, but the knowledge was limited and cooperation between different specialists was lacking. In addition, the state administrative reform and several reforms related to the provision of social services were implemented at the same time, which broke the last existing cooperation ties and contacts. Thus, the first years are far from demonstrating the real capacity of the reform.

Kasutatud allikad

1. Aaben, L., Tammik, M., Kallavus, K. (2017). Mitmedimensioonilise pereteraapia tõhususe uuring. Uuringu aruanne. Justiitsministeerium. https://www.praxis.ee/wp-content/uploads/2016/05/MDFT-raport_PRAXIS_aprill-2017.pdf, viimati külastatud 12.04.2022
2. Ahven, A., Roots, A., Sööt, M-L. Retsidiivsus Eestis 2017. Kriminaalpoliitika uuringud nr 27. Justiitsministeerium. https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/retsidiivsuseestis_2017.pdf, viimati külastatud 30.03.2022
3. Alaealise mõjutusvahendite seadus (AMVS). RT I 1998, 17, 264. (kehtetu)
4. Alaealistele spetsialiseerunud prokuröride kokkulepe. Kuriteo toime pannud alaealiste erikohtlemine kriminaalmenetluses. Narva-Jõesuu, 21.02.2018. <https://www.prokuratuur.ee/sites/www.prokuratuur.ee/files/elfinder/Kuriteo%20toime%20pannud%20alaealiste%20erikohtlemine%20kriminaalmenetluses.pdf>, viimati külastatud 19.04.2022
5. Committee on the Rights of the Child. (2017) Concluding observations: Estonia. CRC/C/EST/CO/2-4, 48-49. https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC/C/EST/CO/2-4&Lang=En, viimati külastatud 09.04.2022
6. Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus „Laste kuritegevuse ennetamine, laste kuritegevuse käsitlemise viisid ja alaealisi käsitleva õigussüsteemi roll Euroopa Liidus (2006/C 110/13), Euroopa Liidu Teataja C 110, 09.05.2006.
7. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2016/800, 11. mai 2016, mis käsitleb kriminaalmenetluses kahtlustatavate või süüdistatavate laste menetluslikke tagatisi. (2016). Euroopa Liidu Teataja, L 132. <https://eurlex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016L0800&from=EN>, viimati külastatud 13.04.2022
8. Ginter, J., Sootak, J. Alaealiste karistusõiguse reform Eestis: materiaalõigus, menetlus ja sotsiaaltöö. Juridica, 2019/3. https://www.juridica.ee/article.php?uri=2019_3_alaealiste_karistus_iguse_reform_eestis_materiaal_igus_menetlus_ja_sotsiaalt, viimati külastatud 24.04.2022
9. Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice. (2011). <https://rm.coe.int/16804b2cf3>, viimati külastatud 13.04.2022

10. Haldusreform. (i.a.). Rahandusministeerium. [viimati uuendatud 5. aprillil 2019]. <https://www.rahandusministeerium.ee/et/kov/haldusreform>, viimati külastatud 13.04.2022.
11. Justiitsministeeriumi avalike suhete talitus. (2021). Alaealiste erikohtlemise reformi esimesed mõjud: täna on vanglas vaid üksikud noored. Justiitsministeerium. <https://www.just.ee/uudised/alaealiste-erikohtlemise-reformi-esimesed-mojud-tana-vanglas-vaid-üksikud-noored-0>, viimati külastatud 09.04.2022
12. Järv, E., Rajaveer, L., Pilvet-Petrov, K. (2021). Alaealise õigusrikkuja kasutajateekonna ja kogemuse analüüs. Uuringu raport. Rakendusliku Antropoloogia Keskus. Justiitsministeerium. https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/alaealise_oigusrikkuja_kasutajateekonna_ja_kogemuse_analuus_rak_2021_0.pdf, viimati külastatud 20.04.2022
13. Karistusseadustik. Karistusseadustik. RT I, 21.05.2021, 9.
14. Kretschmar, J.M., Tossone, K., Butcher, F., & Marsh, B. (2018). Examining the impact of a juvenile justice diversion program for youth with behavioral health concerns on early adulthood recidivism. Children and Youth Services Review, 91. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0190740917307478>, viimati külastatud 23.04.2022
15. Kriminaalmenetluse seadustik (KrMS). RT I, 22.12.2021, 45
16. Lastekaitse seadus. RT I, 12.12.2018, 49
17. Luuk, A., Tiko, A., Luuk, H., Luuk, K., Sova, H., Kollamaa Rander, K. Kinnises asutuse viibivate laste kognitiivsete ja isiksuslike omaduste ning vaimse tervise, sõltuvuskäitumise ja sotsiaalse tausta uuringu lõpparuanne. Balti Kriminaalpreventsiooni ja Sotsiaalse Rehabilitatsiooni Instituut ja IP Tehnoloogia OÜ ning IP Tehnoloogia Konsultatsioonid OÜ. Tallinn 2014. https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/loplik_aruanne_luhi_1.pdf, viimati külastatud 23.04.2022
18. Markina, A., Strömpl, J., Tamm, G., Ilves, K., Luhamaa, K., Ginter, J., Tubelt, E., Puur, S.M., Roos, L., Espenberg, S. (2021). Noorte õigusrikkujate uuring. TÜ Sotsiaalteaduslike Rakendusuringute Keskus ja Justiitsministeerium. https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/rake_2021_noorte_oigusrikkujate_uuring.pdf, viimati külastatud 23.04.2022

19. Noortesõbralikuma õigussüsteemi projekt. Justiitsministeerium.
https://www.just.ee/kuritegevus-ja-selle-ennetus/lapsed-ja-noored/nooresobralik-oigussusteem#spetsialistide_koolitamine, viimati külastatud 12.04.2022
20. Pily, T. Alaealiste komisjonide poolt kohaldatavad mõjutusvahendid: süsteem ja tulemuslikkus. Magistritöö. Juhendaja prof Jaan Sootak. Tartu, 2012
21. Prins, H. Alaealiste kriminaalmenetluses ja karistusõiguses toimunud reform ja selle mõju. Magistritöö. Juhendaja MA Anna Markina. Tallinn, 2019
22. Pärn, M. (2018). Alaealiste õigusrikkujate erikohtlemine. *Prokuratuuri aastaraamat*.
<https://www.prokuratuur.ee/et/alaaliste-oigusrikkujate-erikohtlemine>, viimati külastatud 25.04.2022
23. Rammus, K. „Muudatused alaealiste õigusrikkujate kohtlemise süsteemis toetavad noore abivajajaga tõhusamat tegelemist”. <https://www.just.ee/uudised/muudatused-alaaliste-oigusrikkujate-kohtlemise-susteemis-toetavad-noore-abivajajaga>, viimati külastatud 22.04.2022
24. Reinson, H., Hämmal, J., Kruuse, K., Rannu, K., Parder, M-L. (2021). Alaealiste õigusrikkumistele suunatud lühisekkumiste analüüs. Lõpparuanne. Kantar Emor. Justiitsministeerium.
https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/alaaliste_rikk_sekk_lopparuanne_2021_emor_avaldamiseks.pdf, viimati külastatud 25.04.2022
25. Riigi peaprokuröri 29.07.2007 juhis „Alaealiste erikohtlemine kriminaalmenetluses“ nr RP-1-4/07/8, (kehtetu)
https://www.prokuratuur.ee/sites/www.prokuratuur.ee/files/elfinder/article_files/Riigi%20peaprokur%C3%B6ri%20juhis-%20alaaliste%20C3%BChetaoliseks%20erikohtlemiseks%20krim.menetluses%2028.06.2007.pdf
26. RKKKo 3-1-1-43-06
27. RKKKo 3-1-1-14-06
28. Saar, J. (2003). Õigusvastane käitumine alaealisena ja kriminaalsed karjäärid (Eestis aastatel 1985-1999 tehtud longituuduurimuse andmetel). Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.
29. Seletuskiri karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse (alaealiste õigusrikkujate kohtlemise muutmise) [453SE] eelnõu juurde, lk 1.
<https://m.riigikogu.ee/download/77708f90-8bbc-4a11-ac51-91b81ec1b628>, viimati külastatud 25.04.2022

30. Seletuskiri sotsiaalhoolekande seaduse ja sellega seonduvate seaduste muutmise seaduse eelnõu juurde. <https://eelvoud.valitsus.ee/main/mount/docList/00a3007e-ce22-474f-b6df-54af0c465e96#Rhehgwht>, viimati külastatud 23.04.2022
31. Sootak, J. Alaealiste kriminaalvastutus – õigusdogmaatika ja seadusandluse eripära. Eesti Jurist, 1994/1.
32. Sotsiaalkindlustusamet. Mitmedimensiooniline pereteraapia (MDFT). <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/et/lapsed-ja-pere/lastekaitse/mitmedimensiooniline-pereteraapia-mdft>, viimati külastatud 12.04.2022
33. Sotsiaalkindlustusamet. MARAC juhtumikorralduse mudel. <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/ohvriabi-huvitis/marac-juhtumikorralduse-mudel>, viimati külastatud 15.04.2022
34. Tani-Jürisoo, K. Taastava õiguse põhimõtete ja alaealist mõjutavate meetodite kasutamine politseitöös (2018). SA Omanäolise Kooli Arenduskeskus. https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/taastav_oigus_juhendmaterjal_2018.pdf, viimati külastatud 20.04.2022
35. Tamm, K; Salla, K-A. (2016). Laste toime pandud süütegudele reageerimise analüüs. https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/tamm_k_salla_k-a_2016_laste_toime_pandud_suutegudele_reageerimise_analuus.pdf, viimati külastatud 23.04.2022
36. Tamm, K., Surva, L. Kuritegevus Eestis 2021. Alaealiste õigusrikkumised. Justiitsministeerium. https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2021/alaealiste_page.html, viimati külastatud 24.04.2022
37. Tamm, K, Surva, L. Noorte õigusrikkujate uuringute kokkuvõte (2021). Justiitsministeerium. https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/jum_2021_noorte_oigusrikkujate_uuringute_kokkuvote.pdf, viimati külastatud 09.04.2022
38. United Nations Office on Drugs and Crime. Handbook on Restorative Justice Programmes. Criminal Justice Handbook Series. New York 2006.

Kasutatud andmebaasid:

39. Karistusregister
40. Kohtute infosüsteem (KIS)

41. Prokuratuuri infosüsteem (PRIS)
42. Õiguskaitse Statistika Andmebaas (ÕSA)